

Міністерство
освіти і науки
України

ЮРИДИЧНИЙ
ФАКУЛЬТЕТ

Луганщина
МОЯ

ПРАМУСМО
РАЗОМ

ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ
ЛУГАНСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

за сприяння
ПРОГРАМИ ООН ІЗ ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗБУДОВИ МИРУ

МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

«ВЗАЄМОДІЯ НОРМ МІЖНАРОДНОГО І НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА КРІЗЬ ПРИЗМУ ПРОЦЕСІВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ІНТЕГРАЦІЇ»

23 жовтня 2020 року
м. Севєродонецьк, Україна

УДК: 342.7: 327 (478)

Рекомендовано Вченою радою Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля (протокол №5 від 27 листопада 2020 р.)

Редакційна колегія :

Арсентьєва О.С., доц., к.ю.н.
Татаренко Г.В., доц., к.ю.н.
Котова Л.В., доц., к.ю.н.
Капліна Г.А., доц., к.ю.н.
Овчаренко С.І., доц., д.с.н.

Рецензенти:

Барабаш Т.О., к.ю.н., Інститут управління і права Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого, Україна, . Київ, Україна .
Домбровська А. В., к.ю.н. доц., ХНУМГ ім. О.М. Бекетова . Харків, Україна.

Всеукраїнська науково-практична конференція «Взаємодія норм міжнародного і національного права крізь призму процесів глобалізації та інтеграції»: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції викладачів, співробітників ЗВО і наукових організацій, магістрантів, аспірантів, докторантів, представників громадських організацій, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств та інших установ (23 жовтня 2020 р.) – Сєвєродонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2020. – 238 с.

Мета конференції – здійснення комплексного загальнотеоретичного та практичного дослідження проблем співвідношення норм міжнародного та національного права, пошук рішень з актуальних проблем сучасної правової науки; аналіз проблематики інтегрованості України у загальносвітові економічні, політичні та правові процеси; аналіз теоретико-методологічних аспектів впливу глобалізації на систему державного управління; аналіз та розробка нових механізмів створення системи державного управління; формування науково-методичного підґрунтя для законодавчого забезпечення та захисту національних інтересів України; формування наукових партнерських відносин між представниками науково-освітньої спільноти, органами влади і місцевого самоврядування та громадянського суспільства; покращення рівня наукової підготовки здобувачів вищої освіти та їх залучення до наукових досліджень.

Конференція відбулася за сприяння Програми ООН із відновлення та розбудови миру.

Програму ООН із відновлення та розбудови миру реалізують чотири агентства ООН: Програма розвитку ООН (ПРООН), Структура ООН з питань гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок (ООН Жінки), Фонд ООН у галузі народонаселення (UNFPA) і Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО). Програму підтримують тринадцять міжнародних партнерів: Європейський Союз (ЄС), Європейський інвестиційний банк (ЄІБ), Посольство США в Україні, а також уряди Великої Британії, Данії, Канади, Нідерландів, Німеччини, Норвегії, Польщі, Швейцарії, Швеції та Японії.

Друкуються в авторській редакції.

УДК: 342.7: 327 (478)

© Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, 2018

© Луганська обласна державна адміністрація, 2020

ШАНОВНІ УЧАСНИКИ КОНФЕРЕНЦІЇ!

Щиро радий вітати Вас на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Взаємодія норм міжнародного і національного права крізь призму процесів глобалізації та інтеграції».

Світові процеси глобалізації вплинули на суспільні настрої, трансформували мотиви громадянської активності, загострили економічні виклики в країні. Однак, сучасні загрози та виклики стали каталізатором для мобілізації суспільства в цілому, сприяли консолідації зусиль всіх зацікавлених сторін.

Важливим аспектом сьогодення є налагодження співпраці та діалогу з використанням новітніх технологій і дистанційних форматів, що дає можливість переглянути пріоритети та прискорити трансформацію суспільства.

У цих умовах громадянське суспільство займає чільне місце у вирішенні нагальних проблем за допомогою різних ініціатив. Адже за високого рівня соціальної згуртованості в кризових умовах відбуватиметься подальше зміцнення соціальних відносин, взаємодії та зв'язків, зокрема між представниками влади, громадськістю, науковцями та молоддю.

Виховання у майбутніх спеціалістів самостійності, творчого мислення та відповідальності є основним завданням не тільки навчального закладу, а й всієї держави. Важливою передумовою вдосконалення цих якостей була і залишається наука.

Сподіваюсь, що доповіді і дискусії в рамках сьогоднішньої конференції дозволять її учасникам обмінятися наявним досвідом, залишать тільки позитивні враження і дадуть поштовх до подальших наукових досліджень.

Бажаю всім плідної роботи і творчих успіхів!

З повагою

*Директор Департаменту міжнародної
технічної допомоги, інноваційного розвитку
та зовнішніх зносин Луганської обласної
державної адміністрації*

Денис Денищенко

З ВІТАЛЬНИМ СЛОВОМ ДО УЧАСНИКІВ КОНФЕРЕНЦІЇ ЗВЕРНУЛИСЯ:

Дмитро Марченко

перший проректор СЛУ ім. В. Даля,
д.т.н., професор.

Валентина Колесник

заступник директора Департаменту – начальник управління зовнішніх зносин, промоції та інноваційного розвитку Департаменту міжнародної технічної допомоги, інноваційного розвитку та зовнішніх зносин Луганської обласної державної адміністрації.

Марек Шафін

надзвичайний і Повноважний Посол
Словацької Республіки в Україні.

Олена Арсентьсва

декан юридичного факультету СЛУ ім. В. Даля,
к.ю.н., доцент.

Рустам Пулатов

керівник компоненту "Громадська безпека та соціальна згуртованість" Програми ООН із відновлення та розбудови миру.

ПАНЕЛЬ I
КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ВЗАЄМОДІЇ ТА
ПОСИЛЕННЯ ЗГУРТОВАНOSTІ ДЕРЖАВИ, СУСПІЛЬСТВА
ТА ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ РЕАГУВАННЯ НА ГЛОБАЛЬНІ
ЗАГРОЗИ

ДЕРЖАВНА ГЕНДЕРНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ
НА МІСЦЕВОМУ ТА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНЯХ

Колесник В.Е.,

*заступник директора Департаменту – начальник управління
зовнішніх зносин, промоції та інноваційного розвитку
Департаменту міжнародної технічної допомоги,
інноваційного розвитку та зовнішніх зносин
Луганської обласної державної адміністрації,
аспірантка кафедри правознавства СНУ ім. В. Даля,
м. Сєвєродонецьк, Україна*

Татаренко Г. В.,

*к.ю.н., доцент, завідувач кафедри конституційного права
СНУ ім. В. Даля м. Сєвєродонецьк, Україна*

На сьогодні формування сильного інституту місцевого самоврядування є дуже важливим напрямком для нашої держави. Цей стратегічно важливий напрямок сприяє формуванню в Україні правової, децентралізованої, демократичної системи управління справами держави і суспільства, а дане явище виступає найбільш оптимальною формою управління державою.

Однією з головних тенденцій політичного, правового та соціально-економічного розвитку України на сьогоднішній день є впровадження гендерної політики в інститут публічної влади. Вдосконалення системи державної влади здійснюється шляхом формування в Україні «гендерної політики» – впровадження гендерної паритетності в діяльність державних органів і посадових осіб. Однак, основна взаємодія між державою і громадянами здійснюється на місцевому рівні, в силу чого актуальності

набуває проблема впровадження гендерної політики в інститут місцевої влади.

До дослідників окремих аспектів зазначеної проблеми слід віднести таких вчених, як: С. Алексєєв, В. Бабкін, Г. Берман, Ж.-Л. Бержель, Е. Левченко, Е. Львов, Н. Марченко, Н. Онищенко, Л. Петрова, П. Рабінович, А. Руднева, В. Селіванов, В. Тацій, В. Тимошенко, І. Чесгнов та інші.

На сьогодні законодавчого закріплення поняття державної гендерної політики на місцевому та регіональному рівнях відсутнє. Одні науковці визначають гендерну політику як утвердження партнерства статей у визначенні та втіленні політичних цілей і завдань та методів їх досягнення в діяльності політичних структур [1, с. 234; 2, с. 84]; інші – як «сукупність теоретичних принципів і практичних заходів, які розробляються й реалізуються державою у сфері взаємовідносин між статевими групами суспільства з метою забезпечення певних можливостей для чоловіків і жінок у використанні економічних і соціально-політичних прав» [3, с. 127].

На нашу думку, державну гендерну політику можна розуміти як стратегічну діяльність держави, що здійснюється шляхом спільних дій усіх зацікавлених суб'єктів з метою надання рівних можливостей жінкам і чоловікам у користуванні гарантованими правами та свободами, створення умов для самореалізації особистості та є інтегруючим компонентом усіх напрямів державної кадрової політики.

У 2016 році, під час військових дій з боку Росії, Кабінетом Міністрів України було прийнято «Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН № 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2020 року» (далі – НПД 1325). Таким чином, Україна стала першою країною у світі, що прийняла план дій по 1325 у ситуації збройного конфлікту. Цим Уряд визнав активну участь жінок у протидії конфлікту та миробудівництві, та звернув особливу увагу на протидію явищам гендерно зумовленого насильства.

Так, на виконання НПД 1325 прийнято 18 регіональних планів дій, ще 7 областей включили питання «жінки, мир, безпека» у інші обласні програми. А також прийнято галузеві плани у МВС, Державній прикордонній службі, Національній поліції, Національній гвардії, Міністерстві оборони, Генеральному штабі ЗСУ з метою локалізації НПД 1325 в областях України.

Аналізуючи стан впровадження державної гендерної політики

на регіональному рівні, слід зазначити, що Луганська область стала однією із перших, яка затвердила Регіональний план заходів з реалізації Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період 2020 року у Луганській області (далі – Регіональний план). Перший план було затверджено розпорядженням голови облдержадміністрації – керівника обласної військово-цивільної адміністрації від 07.11.2016 №645 на період 2016-2017 років. У 2020 році план було актуалізовано [4].

Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» є інструментом захисту прав жінок в умовах російсько-українського конфлікту та забезпечення їх активної участі у миротворчих процесах. Питання, які охоплює резолюція, є актуальними саме для Луганщини, адже країна вперше в новітній історії стикнулася зі збройною агресією.

Регіональний план включає наступні розділи: дослідження, координація та підготовка кадрів; участь жінок у встановленні миру; безпека, запобігання конфліктам та насильству; захист жінок і дівчат, які постраждали від конфліктів.

Крім цього, в облдержадміністрації розроблений такий фундаментальний документ як Гендерний паспорт Луганської області за 2019 рік у якому висвітлені загальні демографічні характеристики, народжуваність, шлюбний стан населення області, тривалість та смертність життя, міграція, освіта, зайнятість та безробіття, тобто наявні дані після переміщення державних структур на підконтрольну частину області [5].

В області існує 9 місцевих програм, в які включені питання забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Зокрема, такі програми функціонують у Лисичанську, Рубіжному, Марківському, Міловському, Новоайдарському, Сватівському районах, Білокуракинській, Чмирівській, Троїцькій ОТГ.

Кожна 4 районна адміністрація Луганської області (з 12 лише 3), кожна третя територіальна громада (з 9) та 2 міста обласного значення з 3 мають місцеві програми щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків. Серед лідерів щодо впровадження гендерної політики можна назвати Новописьковську ОТГ. Саме ця громада має вже декілька років бюджетування, гендерні паспорти, гендерні компоненти в стратегії розвитку. Чмирівська ОТГ першою в регіоні затвердила бюджет громади на 2019 рік із врахуванням гендерного компоненту. Зокрема, затвердженню бюджету передувало створення гендерного профілю

громади. На офіційному вебсайті ОТГ створено гендерну карту громади. Спеціалістами громади та координаційною радою з гендерних питань проведено гендерний аналіз 9 цільових програм, затверджених в ОТГ [4]. Підсумовуючи вище зазначене, можна зробити висновок, що Луганська область, як і вся Україна на шляху до гендерного балансу, рівності між правами та можливостями між чоловіками та жінками. Наразі ще рано говорити про суттєві зрушення, але за останні чотири роки динаміка простежується у всіх сферах життєдіяльності суспільства. Місцеве самоврядування є невід'ємною частиною національної структури публічного владарювання у демократичній державі та являє собою рівень влади й управління, що є найбільш близьким до громадян, і, в силу цього, спроможним найкращим чином включати жінок в процес прийняття рішень щодо умов життя територіальних громад та питань місцевого значення, використовуючи їх досвід та можливості для сприяння стійкому розвитку територіальних громад. Тому, можна зробити висновок, що місцеве самоврядування відноситься до числа найбільш гендерно чутливих інститутів демократії.

Інтеграція гендерного підходу в діяльність органів місцевого самоврядування в контексті відкритого урядування сприяє забезпеченню гендерної рівності та кращого місцевого самоврядування через поліпшення прозорості, залучення громадян, підзвітності та відповідальності органів влади. Розширення можливостей жінок щодо участі в місцевих процесах ухвалення рішень здатне значно підсилити спроможність громад.

Література

1. Гендерні аспекти державної служби: монографія / [М. І. Пірен, Н. В. Грицяк, Т. Е. Василевська, О. М. Іваницька]; за заг. ред. Богдана Кравченка. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. – 336 с.
2. Гошовська В. Г. Основи гендерної політики в парламентській діяльності : навч. посіб. / [В. А. Гошовська, Н. Б. Ларіна, В. В. Святненко]; за заг. ред. В. А. Гошовської. – К., 2011. – 100 с.
3. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад.: Ю. П. Сурмін та ін.; за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка та ін. – К.: НАДУ, 2010. – 820 с.
4. Регіональний план заходів з реалізації Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період 2020 року [Електронний ресурс]. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: https://dszn.loga.gov.ua/upload/editor/regionalnij_plan_1325_zhinki-mir-bezpeka_zi-zminami_26-03-2020.pdf
5. Гендерний паспорт Луганської області [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: http://dszn.loga.gov.ua/upload/editor/gendernij_pasport_luganskoj-oblasti.pdf.

КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ ПРАВА НА БЕЗПЕЧНЕ ЖИТТЯ ЛЮДИНИ

Борисов П. В.

студент спеціальності «Право»

юридичного факультету СНУ ім. В. Даля,

м. Сєвєродонецьк, Україна

Науковий керівник: Татаренко Г.В., к.ю.н.,

завідувач кафедри конституційного права СНУ ім. В. Даля,

м. Сєвєродонецьк, Україна

Конституційне гарантування та забезпечення статусу держави як правової, соціальної та демократичної країни основною соціальною цінністю зазначає права та свободи людини і громадянина. Серед конституційних прав людини та громадянина одним з основоположних є право на життя. Частина 1 статті 3 Конституції України до найвищої соціальної цінності відносить цілий комплекс об'єктів: життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека людини.

Безпеку людини можна вважати невід'ємною частиною реалізації та забезпечення права на життя. Безпеку людини визначають як «...об'єктивний стан і суб'єктивне відчуття фізичної, майнової (матеріальної), соціальної, психологічної, духовної моральної захищеності людини, її прав і свобод» [1, с.324].

На сьогодні реальне забезпечення права на безпечне життя є актуальною проблемою, оскільки у всьому світі, і в Україні зокрема, постійно відбуваються певні події та явища, які становлять загрозу для повноцінного безпечного існування людини, та ще більшу загрозу для гарантій його реалізації.

За визначенням О.Б. Боднар: «Право на безпеку передбачає собою захист від протиправних посягань з боку інших. Безпека людини як система – це фізична, психологічна, моральна, соціальна, матеріальна, кримінологічна, майнова та інші її види»[2].

На нашу думку безпека, або безпечне існування – це стан при якому людина відчуває себе повністю захищеною від негативних факторів. Право на безпечне існування можна назвати комплексним та багатогранним явищем. Безпечне існування складається з таких елементів: 1) кримінальний аспект, 2) безпека у соціальному плані, 3) безпека людини під час війни чи військового конфлікту.

Під першою категорією маємо на увазі повний та безсумнівний захист життя та здоров'я людини від злочинних, протиправних загроз. Цей аспект має дуже важливе значення у повсякденному житті, оскільки наразі в нашій країні досить високий рівень злочинності.

Якщо казати про конституційні гарантії, то варто звернути увагу на статтю 27 Конституції України, згідно з якою кожна людина має невід'ємне право на життя і ніхто не може бути свавільно позбавлений життя, а обов'язок держави полягає у захисті життя людини і кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань[3].

Для забезпечення безпеки в кримінальному аспекті застосовується система актів: Конституція України, Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України, інші нормативні акти та міжнародні договори. Як зазначає Тихий В. П.: «Низка норм Особливої частини КК України передбачає відповідальність за порушення права на безпеку людини як за посягання на самостійний об'єкт кримінально-правової охорони. Це норми кримінального законодавства про певні погрози людині, про злочини, що становлять небезпеку для життя і здоров'я людини.» [4]. У нашій державі функціонує цілісна система органів державної влади, котра відповідає за безпеку у кримінальному аспекті, в першу чергу, це правоохоронні органи.

До актуальних проблем забезпечення безпеки в кримінальному аспекті, на нашу думку, слід віднести: 1) застарілість нормативно-правової бази. 2) недосконалість системи державних органів у сфері забезпечення безпеки людини в кримінальному праві 3) недосконала система процедур та механізмів протидії злочинності.

Одним із методів вирішення зазначених проблем є запровадження обміну досвідом з європейськими країнами, та приведення норм національного законодавства у відповідність до норм міжнародних стандартів.

Для більш повного та детального розгляду другого (соціального) аспекту безпеки, вважаємо за потрібне звернути увагу на те, що закріплення поняття «соціальна безпека» в українському законодавстві відсутнє. Проте, серед багатьох наукових робіт можна знайти досить велику кількість визначень цього поняття. Наприклад, В. Скуратівський наводить таке визначення цьому поняттю. «Соціальна безпека - це стан життєдіяльності людини та суспільства, що характеризується сформованою, сталою соціальною системою забезпечення соціальних

умов діяльності особистості, її соціальної захищеності, стійкості до впливу чинників, які підвищують соціальний ризик. Забезпечення соціальної безпеки в будь-якій країні здійснюється засобами державної, насамперед соціальної політики.»[5]. На нашу думку, соціальна безпека - це перш за все стан спокою та відчуття особою захищеності у соціумі, відносинах з державою, а також наявність і реалізація державою соціальних гарантій.

Хоча, в Конституції України прямого визначення «соціальної безпеки» не існує, однак слід звернути увагу на норми Конституції, які можна вважати гарантіями цієї безпеки. Як приклад, можна привести статтю 1 Конституції України: «Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава». Виходячи з наведеного положення Конституції можна дійти висновку, що держава повинна забезпечувати соціальний захист особи [3]. Для забезпечення цього права та його реалізації в Україні існує система законодавства, спрямована на вирішення цієї проблеми.

Ми можемо виокремити деякі нормативні акти, які закріплюють право людини на соціальний захист. Наприклад: Конституція України, Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», Закон України «Про соціальні послуги», «Про організацію надання соціальних послуг», інші нормативні документи та міжнародні договори. Слушною є думка Домбровської С.М, яка вважає, що «механізм забезпечення соціальної безпеки – це система організаційно-економічних і правових заходів по запобіганню соціально-економічним загрозам, що включає в себе наступні елементи: об'єктивний і всебічний моніторинг економіки і суспільства з метою виявлення і прогнозування внутрішніх і зовнішніх загроз соціальної безпеки; вироблення гранично допустимих значень соціально-економічних показників, недотримання яких приводить до нестабільності і соціальних конфліктів; діяльність держави по виявленню і попередженню внутрішніх і зовнішніх загроз безпеки соціальної сфери[6].

Таким чином, можна зазначити, що до фундаментальних проблем ефективного забезпечення соціальної безпеки можна віднести: неефективний механізм моніторингу проблем в суспільстві, недосконалий механізм боротьби з нагальними потребами населення, такими як бідність, безробіття, застарілість нормативно правової бази забезпечення соціальної безпеки, неузгодженість дій державних органів. Для подолання даних проблем слід побудувати сучасну та новітню

систему соціального захисту, модернізувати законодавство у відповідності до реалій сучасного світу, поліпшити механізм моніторингу стану населення, внести відповідні зміни у відповідності до проведеного моніторингу.

Третім елементом безпечного існування людини є безпека під час війни чи збройного конфлікту. На нашу думку це питання займає центральне місце серед інтересів національної безпеки в Україні. Звичайно, це пов'язано з конфліктом на сході нашої держави, який ще називають «гібридна війна». При розгляді даного питання важливим є звернення до норм міжнародного права, а саме до статті 3 Конвенції про захист цивільного населення під час війни 1. 3 особами, які не беруть активної участі в бойових діях, у тому числі з особами зі складу збройних сил, що склали зброю, а також із тими, хто horsdecombat* у наслідок хвороби, поранення, затримання чи з будь-якої іншої причини, поведяться гуманно, без будь-якої ворожої дискримінації, причиною якої слугують раса, колір шкіри, релігія чи вірування, стать, походження чи майновий стан чи будь-які інші подібні критерії.

Із цією метою є забороненими й залишатимуться забороненими будь-коли та будь-де такі діяння стосовно зазначених вище осіб:

а) насилля над життям й особистістю, зокрема всі види вбивств, завдання каліцтва, жорстоке поводження й тортури; б) захоплення заручників; с) наруга над людською гідністю, зокрема образливе та принизливе поводження; d) засудження та застосування покарання без попереднього судового рішення, винесеного судом, який створено належним чином і який надає судові гарантії, визнані цивілізованими народами як необхідні [7]. В Україні як країні, що ратифікувала цю конвенцію за забезпеченням безпеки людини під час війни безперервно стежать: збройні сили України, Національна гвардія України, Поліція та інші державні органи. Для допомоги потерпілим створюються спеціальні волонтерські рухи та фонди. На території здійснюють діяльність такі організації, як «Червоний Хрест» та інші.

Основними проблемами реалізації права на безпечне існування під час збройного конфлікту (війни) в Україні на нашу думку є: слабка документальна база у сфері регулювання цього питання, не можливість повноцінного забезпечення безпеки населення для людей, які мешкають близько до фронту, або у сірій зоні, відсутня налагоджена система допомоги людям у забезпеченні їм безпеки. Для вирішення цього питання пропонуємо: реформувати національне законодавство та більш детально

регламентувати в ньому допомогу населенню, забезпечити повноцінне функціонування апарату влади для допомоги особам, що шукають захисту.

Отже, в межах обраної тематики дослідження, було розглянуто питання забезпечення та конституційних гарантії права на безпечне існування людини і громадянина. Для повноцінного розуміння тематики було наведено поняття «безпеки людини» та права людини на безпеку. Ми запропонували власне визначення «безпеки людини». У рамках роботи поняття безпечного існування було розділено на три основні категорії, у межах кожної категорії були розглянуті проблеми та запропоновано шляхи їх вирішення. Отже, право на безпечне існування в Україні хоча і є одним з основоположних, проте це питання має низку проблем, є недосконалим і потребує подальшого вивчення і вдосконалення.

Література

1. Тихий В.П. Безпека людини – головний об'єкт національної безпеки України / В.П. Тихий // *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. – 2017. – № 4 (79). – С.323-329
2. Боднар О.Б. Поняття та зміст права людини на безпеку та його співвідношення з суміжними правами / О.Б.Боднар // *Форум права*. -2011. -№ 1. С. 88-93
3. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996р. № 254к/96-ВР/ Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України 1996р.№30
4. Тихий В.П. Безпека людини: поняття, правове забезпечення, вивчення, види / В.П. Тихий // *Вісник Національної академії правових наук України*. - №2 (85). -2016. - С. 31-46.
5. Скуратівський В., Ліндюк О. Соціальна безпека українського суспільства та шляхи її забезпечення / В. Скуратівський, О. Ліндюк // *Вісник Національної академії державного управління* -2011.-№3. - С.194-204.
6. Домбровська С.М. Механізми забезпечення державної соціальної безпеки в Україні /С.М. Домбровська// *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили*. - 2015.- Вип.242 - с.28-32
7. Конвенція про захист цивільного населення під час війни : прийнята і проголошена Організацією Об'єднаних Націй від 12 серпня 1949 р. База даних «Законодавство України» URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АТЕСТАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ

Пікалюк С.С.,

старший викладач кафедри права та фінансів

Луцький інститут розвитку людини

м. Луцьк, Україна

Радкевич Е.І.,

магістр, спеціальність «Право»

Луцький інститут розвитку людини

м.Луцьк, Україна

При реформуванні органів Національної поліції України за основу був взятий досвід зарубіжних держав, які раніше успішно здійснили такі перетворення. Однією із таких держав стала Грузія. Для цього до роботи над реформою в Україну були запрошені грузинські фахівці, перед якими стояла задача у найкоротші строки створити в Україні дієвий та ефективний правоохоронний орган, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку.

Загалом можна стверджувати, що у нормативних документах, які регламентують просування по службі працівників поліції багатьох країн, не визначено норм, присвячених регулюванню процедур атестації. Наприклад, у частині 2 статті 57 Закону України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII [1] встановлено, що атестування поліцейських проводиться: при призначенні на вищу посаду, якщо заміщення цієї посади здійснюється без проведення конкурсу; для вирішення питання про переміщення на нижчу посаду через службову невідповідність; для вирішення питання про звільнення із служби в поліції через службову невідповідність. Також в Україні було прийнято спеціальний нормативно-правовий акт для регламентації цього питання – Інструкцію про порядок проведення атестування поліцейських [2]. У свою чергу, аналізуючи законодавство зарубіжних держав, навіть тих, на досвід яких спиралась Україна у процесі реформування, можна зробити висновок, що подібні норми у їх законодавстві відсутні або ж передбачають менший обсяг вимог до поліцейського. Наприклад, в Італії в Законі «Про поліцію» міститься вказівка на те, що претендент на просування по службі повинен мати необхідні фізичні дані, розумові

та культурні здібності, щоб виконувати обов'язки, які передбачені новою керівною посадою [3, с. 78].

Доцільність вивчення досвіду Грузії пов'язана з тим, що саме реформа у цій державі стала основою для проведення української реформи поліції, а грузинські фахівці були активними учасниками української реформаторської діяльності в правоохоронній сфері. Крім того сучасна правоохоронна система Грузії побудована на основі міжнародного досвіду, в першу чергу, Сполучених Штатів Америки та провідних країн Європи.

Серед норм законодавства про поліцію, які безпосередньо стосуються питань, пов'язаних із атестацією, відзначимо статтю 37 Закону Грузії «Про поліцію» від 04.10.2013 № 1444-Іс [4], у якій визначені критерії для прийому особи на службу в органи поліції: вік, володіння державною мовою Грузії, особисті і ділові якості, рівень освіти, фізична підготовка і стан здоров'я. Кадровий підрозділ Міністерства і спеціальна комісія відбирають кандидатів для прийняття на службу в поліцію, перевіряють їх стан здоров'я, фізичну підготовку, освіту і ділові якості. У разі прийняття на спеціальні посади, кандидати проходять в Академії Міністерства відповідну освітню програму чи курс спеціальної підготовки до або після прийняття на службу. Відповідно до статті 41 цього нормативно-правового акту підставами для звільнення поліцейського є наступні: скорочення штату, реорганізація, яка потягнула за собою скорочення штату, що у майбутньому значно полегшує процедуру звільнення працівників поліції під час наступних реформ та реорганізацій поліції Грузії. Ще однією підставою для звільнення є ліквідація структурного підрозділу. Тобто випадках, що мали місце у 2004 році, коли була ліквідована дорожня поліція та звільнено 14 тисяч її співробітників, такі звільнення відбуватимуться на підставі пункту «в» частини 1 статті 41 Закону Грузії «Про поліцію» від 04.10.2013 № 1444-Іс [4].

Про ефективність зазначених змін свідчить те, що у ході грузинської реформи загальна чисельність співробітників скоротилася з 75 до 27 тисяч. При цьому скорочення кількості поліцейських дозволило підвищити зарплату переатестованим та прийнятим на службу співробітникам одразу в десять разів – з 20 до 200 доларів. У подальшому при середній зарплаті по економіці у 200 доларів дільничний інспектор заробляв 400-500 доларів щомісяця, патрульні – 600-1000 доларів, а керівники відділів та детективи – до двох тисяч доларів. Крім того, їм було гарантоване медичне та інше страхування, премії. Водночас було

встановлено покарання за 50-доларовий хабар у розмірі 10 років ув'язнення [5]. Тому поліцейські втратили мотивацію хабарництва та вчинення інших корупційних проступків.

Звернемо увагу на те, що для забезпечення відмови поліцейських від одержання неправомірної вигоди у Міністерстві внутрішніх справ Грузії була створена внутрішня генеральна інспекція, яка розслідує факти корупції. Було створено спеціальну «службу провокаторів», співробітники якої пропонують поліції неправомірну вигоду. Лише у 2005 році було ув'язнено 200 поліцейських, які попалися на провокації хабаря [6, с. 7].

Тому, Грузія у реформуванні органів поліції пішла іншим шляхом, відмінним від України. Якщо Україна першочергово прийняла законодавство про атестацію, на основі якого відбувалась переатестація працівників поліції та недосконалість якого, власне, стало однією із передумов провалу реформи поліції в Україні, то в Грузії відповідне законодавство не було прийнято взагалі на момент переатестації, а новий закон про поліцію затверджено вже після того, як реформовані органи поліції на практиці підтвердили свою ефективність.

Іншою державою, досвід функціонування органів поліції якої логічно в основу реформування поліції в Україні, а також у Грузії, є Сполучені Штати Америки. Досвід Сполучених Штатів Америки у науковій літературі переважно досліджується у контексті професійного навчання поліцейських, адже американська система підготовки кадрів поліції є однією із найефективніших у світі. У Сполучених Штатах Америки сформувалася й утвердилася думка, відповідно до якої професійна підготовка являє собою процес підготовки фахівців, пов'язаний із періодичним оновленням знань протягом всієї практичної діяльності [7, с. 163].

Щодо інших особливостей моделі Сполучених Штатів Америки, звернемо увагу на те, що до роботи поліції у цій державі залучається місцеве населення. Паралельно з поліцейськими вулиці патрулюють добровільні помічники поліції і це, на погляд авторів реформи, усуває психологічний бар'єр між поліцією та громадянами. Лише в Нью-Йорку на 40 тисяч поліцейських зараз припадає понад 4 тисячі добровільних помічників [8, с. 164].

Також варто враховувати, що на відміну від багатьох держав світу, законодавством Сполучених Штатів Америки передбачено процедуру атестації працівників поліції, яка здійснюється за чітко визначеними

критеріями оцінювання діяльності поліцейських перед прийняттям рішення про просування по службі [9]. У штаті Техас, зокрема, розроблено сім таких критеріїв, за якими оцінюються майбутні керівники поліцейських підрозділів, а саме: 1) рівень розумових здібностей; 2) спрямованість інтересів та здібностей; 3) здібності комунікативної сфери; 4) розумова та емоційна стабільність; 5) спрямування та мотиви, відповідно до яких претендент хоче отримати посаду чи підвищення у званні; 6) здібність до співробітництва та компромісів; 7) адміністративно-управлінські якості тощо.

Отже, напрямами запозичення позитивного досвіду правового регулювання атестації працівників поліції в Сполучених Штатах Америки є: 1) досвід залучення добровільних помічників поліції; 2) досвід професійного відбору до підрозділів поліції, зокрема у контексті методик професійного навчання поліцейських, а також обов'язкового проходження працівниками поліції навчання у вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських; 3) досвід діагностування психологічного портрета поліцейського та його мотивації до служби в органах поліції під час проходження атестації працівниками поліції.

Література

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2015. № 40. Ст. 1970.
2. Про затвердження Інструкції про порядок проведення атестування поліцейських: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 17.11.2015 № 1465. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1445-15#n15>.
3. Охріменко І.М. Психологічні особливості відбору кадрів на керівні посади органів поліції зарубіжних країн. Особливості підготовки поліцейських в умовах реформування системи МВС України: зб. матеріалів І Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 20 трав. 2016 р.) / МВС України, Департамент патрул. поліції України; Харків. нац. ун-т внутр. справ. Х.: ХНУВС, 2016. С. 75-79.
4. О полиции: Закон Грузии от 04.10.2013 № 1444-Іс. URL: <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/2047533?publication=23>.
5. Варченко І. Г. Реформи в Грузії 2004-2012 років: уроки для України. URL: https://lb.ua/blog/ivan_varchenko/283375_reformi_gruzii_20042012_rokiv.html (дата звернення: 21.02.2020).
6. Реформування поліції: міжнародний досвід. Інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром на запит народного депутата України. URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29325.pdf>.
7. Балабан І.В. Використання позитивного зарубіжного досвіду у сфері професійного

навчання працівників Національної поліції України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: ПРАВО. 2015. Вип. 34-2. С. 162-167.

8. Швець Д.В. Реформування поліцейських органів зарубіжних країн: правовий та психологічний аспекти. Право і безпека. 2016. № 4 (63). С. 162-169.

9. Організація діяльності поліції зарубіжних країн: навч. посіб. / за заг. ред. В.Д. Гвоздецького. К.: Акад. упр. МВС, 2007. 252 с.

ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ДОГОВОРУ ДАРУВАННЯ

Рязанцев О.Є.,

к. ю. н., доцент, доцент кафедри права та фінансів Луцького інституту розвитку людини Університету «Україна»

м.Луцьк, Україна

Миронюк О.О.,

магістр Луцького інституту розвитку людини

Університету «Україна»

м. Луцьк, Україна

Дарування є одним з найстаріших інститутів цивільного права. Так, формування інституту дарування в римському праві, як підстави виникнення права власності розпочалось в період республіки (V-I ст. до н.е.). Хоча тут воно розглядалось радше як одностороння угода, оскільки саме вчення про дарування розміщали у загальній частині цивільного права [2, с. 80]. Винятки стосувались обіцянок дарунку, якщо вони здійснювались у формі стипуляції, тоді можна було б углядіти елементи консенсуальності угоди – договору.

На сьогодні ми маємо можливість спостерігати тенденцію збільшення кількості укладених договорів дарування, хоча сама процедура його укладання та припинення, на нашу думку, не є чіткою.

Базою для визначення договору дарування є норми ЦК України, а саме глава 55. Згідно зі ст. 717 ЦК України за договором дарування одна сторона (дарувальник) передає або зобов'язується передати в майбутньому другій стороні (обдаровуваному) безоплатно майно (дарунок) у власність [1].

Договір дарування займає самостійне місце в системі цивільно-

правових договорів, що обумовлено притаманними йому особливими ознаками.

По-перше, договір дарування, на відміну від переважної більшості інших договорів, є **безоплатним**, тобто метою договору дарування є передача власником (дарувальником) свого майна у власність іншої особи (обдарованого) без отримання будь-якої взаємної винагороди (майнового задоволення).

На нашу думку, це основна кваліфікуюча ознака, за якою цей договір відрізняється від інших договорів, які опосередковують передачу майна у власність. На відміну від думки В.В. Вітринського, який стверджував, що хоча безоплатність і є основною рисою договору дарування, але всі інші ознаки також є важливими [3, с. 250].

Якщо в договорі встановлено обов'язок обдаровуваного вчинити дії майнового або немайнового характеру на користь дарувальника, то таку угоду не можна тлумачити як дарування. Договір дарування завжди є безоплатним, тому дарувальник не має права вимагати від обдаровуваної особи зустрічних дій майнового чи немайнового характеру.

По-друге, ознакою дарування є збільшення майна обдаровуваного за рахунок передачі йому дарувальником речі або майнового права або звільнення його від виконання обов'язку.

По-третє, неодмінною ознакою договору дарування є згода обдаровуваного на отримання дару, незважаючи на те що в багатьох побутових угодах дарування ми не спостерігаємо слідів витребування такої згоди обдаровуваного отримання подарунка.

Як зазначає В.В. Вітринський, перераховані риси окремо є притаманними й іншим договорам, тому необхідно розглядати їх системно і невід'ємно одна від одної [3, с. 250].

По-четверте, ознакою договору дарування є наявність у дарувальника, що передає майно обдаровуваному або звільняє його від обов'язку, наміру обдарувати останнього за рахунок власного майна. При відсутності такого наміру договір повинен бути визнаний оплатним.

Не є даруванням випадки, пов'язані з частковою відмовою від права власності на майно внаслідок укладеної мирової угоди або інших процесуальних дій. Метою останніх є досягнення певного майнового результату на свою користь внаслідок компромісу, а не безоплатне надання майна.

Водночас, договір дарування можна укласти під особливою умовою, що є повною мірою допустимим. Така умова може застосовуватися

як заохочувальний засіб, що стимулює обдаровуваного до певної поведінки (наприклад, до відмінного завершення навчання, відмови від поганих звичок, передчасного завершення певного завдання тощо), або може залежати від певної обставини (наприклад, весілля, народження дитини тощо). Такі умови не спрямовані на породження майнового обов'язку обдаровуваного перед дарувальником, в іншому випадку договір дарування втратив би свій односторонній характер. Значення названих умов (або обставин) полягає в тому, що вони є необхідною передумовою для того, щоб обов'язки дарувальника вступили у силу, адже правові наслідки договору дарування пов'язуються із настанням певної обставини. Така умова (обставина) відповідно до ст. 212 ЦК України може бути відкладальною або скасувальною. Якщо така умова незаконна, то і договір дарування відповідно буде недійсним.

Договір дарування є специфічним договором щодо порядку його укладення. За загальними правилами він вважається укладеним з моменту передачі майна обдаровуваному і є реальним договором.

Договір дарування з обов'язком передати дарунок у майбутньому є консенсуальним договором, оскільки у разі настання строку (терміну) або відкладальної обставини, встановлених ним, обдаровуваний має право вимагати від дарувальника передання дарунка або відшкодування його вартості (ч. 2 ст. 723 ЦК України) і вважається укладеним з моменту досягнення сторонами згоди за всіма істотними умовами. При визначенні останніх доцільно, зокрема, звертатися до ч. 3 ст. 180 ГК України, згідно з якою при укладенні господарського договору сторони зобов'язані у будь-якому разі погодити предмет, ціну та строк дії договору.

Договір дарування є односторонньо зобов'язувальним. З його укладанням у сторін, як правило, не виникають взаємні або односторонні обов'язки. Щодо прав, то їх набуває лише обдаровуваний у вигляді повноважень власника стосовно прийнятого майна.

Таким чином, можна зробити висновок, що подарувати майно іншим особам може виключно власник цього майна. Іншими словами, дарувальник повинен бути власником майна, що дарується.

Договір дарування направлений на безповоротне припинення права власності у дарувальника і виникнення права власності у обдаровуваної особи, при цьому обдаровуваний набуває право на майно, якого раніше у нього не було.

Отже, договір дарування – це узгоджена воля обох сторін, яка являє собою не тільки акт розпорядження майном власника (дарувальника),

але й акт прийняття дарунку обдаровуваним. При цьому обов'язково необхідна як воля дарувальника, так і згода обдаровуваного, який має право відмовитися від прийняття дарунку в силу певних причин.

Література

1. Цивільний кодекс України: Верховна Рада України; Закон від 16.01.2003р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 40-44, ст. 356.
2. Основи римського приватного права: Підручник / В.І. Борисова, Л.М. Баранова, М.В. Домашенко та ін.; За заг. ред. В.І. Борисової та Л.М. Баранової. – Х. : Право, 2008. – 224 с.
3. Брагинський М.І., Вітрянський В.В. Договірне право. Книга друга: Договори про передачу майна. – М. : «Статут», 2000. – 800 с.

ІНТЕГРАЦІЯ ВПО У ПРИЙМАЮЧІ ГРОМАДИ: ДО ТА ПІСЛЯ КАРАНТИНУ

Дослідження виконано в рамках проекту «Подолання соціально-економічних ризиків та небезпек у сфері праці та зайнятості України в умовах впливу пандемії COVID-19» (2020.01/0253)

Хандій О.О.,

*к.е.н., доцент, доцент, СНУ ім. В. Даля,
м. Сєвєродонецьк, Україна*

Шамілева Л.Л.,

*к.е.н., доцент, провідний науковий співробітник,
Інститут економіки промисловості НАН України,
м. Київ, Україна*

Забезпечення довгострокової інтеграції ВПО у приймаючі громади потребує дотримання вимог послідовної реалізації запланованих заходів з досягненням стійкого ефекту залученості ВПО у всі сфери життєдіяльності і з дотриманням принципів соціальної справедливості та недискримінаційності як представників місцевих приймаючих громад, так і ВПО.

Більшість заходів, які реалізовано за Стратегією інтеграції внутрішньо переміщених осіб та впровадження довгострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2020 року і в межах Плану заходів з її реалізації, мали короткостроковий ефект або через 6 років втратили свою актуальність. Інші - залишились декларативними і не знайшли втілення в регіональних програмах підтримки ВПО та регіональних планах заходів, спрямованих на покращення інтеграції ВПО [1]. І на сьогодні актуальними залишаються потреби дотримання прав на пенсійне забезпечення, на отримання соціальних виплат, вирішення житлових проблем, у захисті від мови ворожнечі, у соціально-культурних програмах, націлених на формування єдиної національної ідентичності і подолання ворожого ставлення до людей зі сходу. Досі незадоволеною залишається потреба у дотриманні основного принципу правової держави – рівний доступ до можливостей і забезпечення рівних прав всіх громадян.

Оновлена Стратегія інтеграції внутрішньо переміщених осіб та впровадження довгострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2023 року та План заходів з її реалізації охоплює значну кількість проблемних питань, актуальних саме на сьогоднішньому етапі інтеграції та адаптації ВПО в місцевих громадах, не вирішених протягом 6 років після масового внутрішнього переміщення населення, але взагалі не включає заходи, пов'язані з подоланням наслідків поширення COVID-19 та карантинних обмежень, які були застосовані державою для недопущення його розповсюдження.

Існуючі проблеми ВПО до карантину, а саме придбання власного житла, оренди житла, забезпечення належними житловими умовами, складного економічного становища сімей, працевлаштування [2], поглибились, проте з'явилися нові – неможливість перетину кордону без мобільних засобів зв'язку, які придатні для використання додатку «Дій вдома», а потім обов'язкового перебування на території підконтрольній Уряду України у зоні стабільного інтернет-зв'язку, хоча велика кількість ВПО проживає чи орендує житло у сільській місцевості чи на дачних селищах, де майже відсутній стабільний інтернет-зв'язок. В тому числі взагалі не враховуються питання лояльного ставлення працівників КПВВ до пасажирських перевізників, які гарантують перетин кордону без встановлення додатку «Дій вдома».

Карантинні обмеження ще більше знизили доходи ВПО, підвищили психологічне навантаження, обмежили доступ до соціальних

та адміністративних послуг, підвищили їх соціальну незахищеність та вразливість. За даними МОМ 55% працюючих ВПО зайняті у сферах охорони здоров'я, сфери послуг, торгівлі [3], відповідно, знаходяться в зоні підвищеного ризику зараження коронавірусною інфекцією. Згідно з результатами дослідження МОП [4] більш ніж третина ВПО працюють неофіційно і за умов карантинних обмежень ризикують втратити робоче місце без будь-яких компенсацій.

Системні проблеми інтеграції ВПО у місцеві громади потребують подальшої фінансової підтримки роботодавців, які працевлаштовують ВПО та підприємців з їх числа, на відновлення діяльності при адаптивному карантині та після його закінчення.

Відновлення спілкування сімей та близьких, які залишилися на різних територіях ТОТ та ПУУТ, потребує забезпечення функціонування усіх контрольних вікон на КПВВ, створення гідних та безпечних умов перетину людей лінії розмежування та забезпечення дотримання єдиних правил перевезення населення до лінії розмежування і у зворотному напрямку.

Нагальною потребою є розробка та запровадження сучасних альтернативних підходів до ідентифікації особистості для отримання пенсійних і соціальних виплат, зручних та прийнятних для осіб похилого віку і осіб з інвалідністю для припинення пенсійного «туризму», небезпечного для літніх громадян, які становлять близько 70 % [5] тих, хто перетинає лінію розмежування, та для забезпечення доступу до соціальних виплат маломобільних громадян. Зокрема, має бути розроблений та втілений в життя порядок виплати заборгованості з пенсій особам, які проживають на ТОТ України, та тим, кому виплату пенсії було припинено у зв'язку зі скасуванням довідки про взяття на облік ВПО [6], особливо маломобільним громадянам та людям з інвалідністю. Права на соціальний захист ВПО обмежує Постанова КМУ № 365, скасування якої є відновленням конституційних прав ВПО.

Статус дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів (за ст. 30¹ Закону України «Про охорону дитинства» № 2402-III від 26.04.2001 р. та Постановою Кабінету Міністрів України від 5.04.2017 № 268), окрім самого статусу ніяких можливостей для реабілітації та соціальної реінтеграції для дітей не надає. Втілення в життя зобов'язань держави перед дітьми, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, потребують визначення пільг або розробки та реалізації цільових програм їх медичної, психологічної реабілітації та соціальної реінтеграції.

Розробка та запровадження гідної системи мотивації для вчителів, медичних працівників, психологів, реабілітологів, соціальних працівників, які працюють або будуть працювати на прифронтових територіях з урахуванням наслідків збройного конфлікту та карантинних обмежень і тих, хто надає відповідні послуги дистанційно з урахуванням потреб та особливостей території, є дуже важливим завданням сьогодення.

Для залучення дітей, які навчаються на ТОТ, у заклади вищої освіти (ЗВО) України, необхідно удосконалити механізм отримання дітьми свідоцтв про здобуття середньої освіти українського зразка за даними з документів про освіту, отриманих на ТОТ, в т.ч. забезпечити визнання документів про стан здоров'я, які подаються при вступі до ЗВО. Зокрема, слід враховувати при складанні завдань вступних іспитів, що діти не вивчають українську мову та літературу в школі на ТОТ останні 6 років.

Таким чином, системні проблеми інтеграції ВПО у приймаючі громади за час карантинних обмежень зросли і з'явилися нові, пов'язані з особливостями перетину лінії розмежування, ідентифікації особистості для отримання пенсійних і соціальних виплат та підтвердження перебування на самоізоляції, суттєво посилює прояв соціально-економічних ризиків, зокрема, соціальної незахищеності, соціальної дезадаптації, невпевненості в стабільності майбутніх доходів та втрати засобів до існування. Національна Стратегія інтеграції ВПО та впровадження довгострокових рішень щодо внутрішнього переміщення й План заходів з її реалізації потребують втілення в регіональних програмах підтримки ВПО та регіональних планах заходів, дієвих механізмів їх реалізації, відповідного фінансування, координації дій всіх задіяних структур в цьому процесі для подолання дискримінаційного ставлення до ВПО та відновлення, гарантування і захисту конституційних прав і свобод всіх громадян України.

1. Лоук І. Регіональні програми інтеграції внутрішньо переміщених осіб в Україні у 2018-2019 роках. Звіт за результатами моніторингу. URL: https://radnyk.org/reports/monitoring_2018-2019.pdf.

2. Переселенці: життя до і під час COVID-19. URL: https://radnyk.org/wp-content/uploads/2020/07/IDPs-life-before-and-during-the-coronavirus_ukr.pdf.

3. Звіт національної системи моніторингу ситуації з внутрішньо переміщеними особами. МОМ. 2019. URL: http://iom.org.ua/sites/default/files/nms_round_15_ukr_screen.pdf.

4. Employment needs assessment and employability of internally displaced persons in Ukraine: summary of survey findings and recommendations / ILO Decent Work Technical Support Team and Country Office for Central and Eastern Europe. Budapest: ILO, 2016. URL: http://www.un.org.ua/images/documents/4525/wcms_457535.pdf.

5. Перетин лінії розмежування: листопад 2019. БФ "Право на захист". URL: http://r2p.org.ua/wp-content/uploads/2019/12/EECP-Report-November_UKR.pdf.

6. Забезпечення реалізації соціально-економічних прав осіб, що постраждали внаслідок конфлікту в Україні. URL: https://radnyk.org/reports/Alternatyvnyy_zvit_shchodo_realizatsiyi_Ukrayinoyu_Mizhnarodnoho_Paktu_pro_ekonomichni_sotsialni_ta_kulturni_prava_Ukr.pdf

ПАНЕЛЬ II МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ АДАПТАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄС

Пікалюк С.С.

старший викладач кафедри права та фінансів

Луцький інститут розвитку людини

м. Луцьк, Україна

Носко А.В.

магістр, спеціальність «Право»

Луцький інститут розвитку людини

м. Луцьк, Україна

Адаптація законодавства України до законодавства ЄС протягом останніх десятиліть є пріоритетною складовою частиною процесу інтеграції до Європейського Союзу, що також є пріоритетним напрямом української політики. У статті 46 Конституції України [1] визначено право громадян на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, право на старість та в інших випадках, передбачених законом, яке є невід'ємним правом людини і займає одну з ключових позицій у її повсякденному житті. Тож, очевидно, що для його забезпечення держава зобов'язана створити необхідні для того умови, у тому числі й удосконалювати правове регулювання в цій сфері як шляхом адаптації законодавства України до законодавства ЄС, так і підвищувати ефективність управління цією сферою.

У статті 114 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, від 27.06.2014 р. [2],

Україна взяла на себе обов'язок забезпечити, щоб існуючі закони та майбутнє законодавство поступово досягли сумісності з *acquis* ЄС.

Зазначене вище підтверджує, що з метою сприяння поступовому зростанню рівня життя населення, одним із пріоритетних напрямів модернізації системи соціального захисту є адаптація законодавства України до законодавства ЄС, яка полягає в зближенні національного законодавства із сучасною європейською системою права, що забезпечить розвиток політичної, підприємницької, соціальної, культурної активності громадян України, економічний розвиток держави в межах ЄС. Під поняттям «модернізація» науковці розуміють процес оновлення чинних і запровадження нових інноваційних механізмів державного управління системою соціального захисту та надання соціальних послуг населенню в Україні шляхом запозичення кращих моделей, елементів зарубіжного досвіду, які відповідають нормам, стандартам і цінностям розвинутих демократичних країн [3].

Наступним підтвердженням спрямування зусиль України на повну адаптацію національного законодавства у соціальній сфері до європейських стандартів стало підписання 10 листопада 2016 року Європейського кодексу соціального забезпечення [4], який є орієнтиром європейської моделі соціального забезпечення, заснованої на соціальній справедливості.

Підтвердженням активної роботи в реалізації на практиці зазначених вище міжнародних актів є підписання Кабінетом Міністрів України 28 грудня 2016 року Плану Заходів щодо реалізації положень Генеральної угоди про регулювання основних принципів і норм реалізації соціально-економічної політики і трудових відносин в Україні [5], яка укладена між трьома сторонами: всеукраїнськими об'єднаннями організацій роботодавців, всеукраїнськими об'єднаннями професійних спілок та Кабінетом Міністрів України.

Отже, адаптація законодавства України в соціальній сфері до європейських стандартів відбувається шляхом процесу ратифікації важливих європейських та міжнародних документів, які передбачають основи соціального захисту Європейського Союзу, ухвали нових або внесення змін до чинних законів та підзаконних нормативних актів на їх основі.

Так, законодавство України про соціальний захист до законодавства ЄС потребує ратифікації окремих конвенцій МОП, які регулюють питання у сфері соціального забезпечення, охорони праці тощо [6, с. 130].

Основні європейські стандарти у сфері соціального захисту визначені в наступних документах: Конвенція про мінімальні норми соціального забезпечення (від 28 червня 1952 року), Європейська конвенція про соціальну і медичну допомогу (від 11 грудня 1953 року), Європейська конвенція про соціальне забезпечення (від 14 грудня 1972 року), Хартія фундаментальних прав Європейського Союзу (від 7 грудня 2000 року), Європейська соціальна хартія (переглянута) (від 3 травня 1996 року).

Першою з тенденцій подальшої адаптації соціального законодавства України до законодавства ЄС визначимо ратифікацію Україною всіх основних європейських стандартів у сфері соціального захисту, а також приведення у відповідність мінімальних норм соціального забезпечення до міжнародних норм. Актуальність цієї тенденції посилюється тим, що згідно з положеннями Європейської соціальної хартії (переглянутої) [96] Україна взяла на себе зобов'язання перед Європейським Союзом створити правову основу для проведення реформ у соціальній Сфері та внести відповідні зміни до національного законодавства.

Із вищенаведеним безпосередньо пов'язана інша тенденція, яку, на нашу думку, необхідно виділити у контексті подальшої адаптації соціального законодавства України до законодавства ЄС – тенденція виконання вимог Європейської соціальної хартії (переглянутої) [7].

Разом із тим варто урахувати, що у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення зміни до пункту 2 Закону України «Про ратифікацію Європейської соціальної хартії (переглянутої)» від 17.05.2017р. №2034-VIII [8], окремі положення Європейської соціальної хартії (переглянутої) [7] було додатково ратифіковано. Це означає, що виконання вимог Європейської соціальної хартії (переглянутої) дійсно є тенденцією подальшої адаптації соціального законодавства України до законодавства ЄС, і враховуючи, що навіть Європейський комітет із соціальних прав відзначав необхідність ратифікації усього змісту даного нормативно-правового акту, у майбутньому вітчизняний законодавець має це здійснити.

Серед тих тенденцій, які на сьогодні уже впроваджуються, варто звернути увагу на імплементацію стандартів, які регламентують соціальне забезпечення окремих категорій населення. Наприклад, Законом України від 16 грудня 2009 року було ратифіковано Конвенцію ООН про права осіб з інвалідністю [9], і у такий спосіб було вирішено низку проблем національного правового регулювання соціального забезпечення

осіб з інвалідністю, а також здійснено імплементацію у національне законодавство норм міжнародного права.

Але разом із тим до цих пір наявна низка міжнародних стандартів, у відповідність до яких має бути адаптоване соціальне законодавство України. Так, І.С. Сахарук звертає увагу на необхідність імплементації положень Директиви № 92/85/ЄЕС про вжиття заходів з поліпшення безпеки та охорони здоров'я на виробництві вагітних працівниць, працівниць, які нещодавно народили, або годують [10]. Так, дослідниця звертає увагу на те, що положення даної директиви імплементовані в національне законодавство України лише частково. Дослідниця робить висновок про те, що першочергово національне законодавство України має бути адаптованим до положень цього нормативно-правового акту в наступних напрямках: 1) визначення в законодавстві понять «вагітна працівниця», «працівниця, яка нещодавно народила», «працівниця, яка годує»; 2) встановлення юридичних гарантій у сфері праці для працівниць, які нещодавно народили, або годують, виокремлення їх від юридичних гарантій для осіб із сімейними обов'язками – чоловіків та жінок, які мають дітей віком до трьох років; 3) розробка та затвердження обґрунтованих правил оцінки впливу фізичних, хімічних та біологічних агентів та виробничих процесів на здоров'я вагітних працівниць, працівниць, які нещодавно народили, або годують, а також визначення переліку агентів, умов праці та виробничих процесів, наявність яких повинна обмежувати можливість застосування їх праці; 4) зміна підходу у трудовому законодавстві із заборони залучення вагітних працівниць, працівниць, які нещодавно народили або які годують, до окремих видів робіт, на неможливість змушувати їх виконувати певні види робіт роботодавцем, як і визначено Директивою № 92/85/ЄЕС; 5) гарантування збереження місця роботи та середньої заробітної плати за вагітною працівницею протягом проходження медичного обстеження у зв'язку із вагітністю, якщо таке обстеження повинно проводитись у робочий час; 6) нормативна регламентація виняткових випадків, не пов'язаних з їх станом (вагітністю), які дозволили б звільнити вагітну працівницю [11, с. 60-61].

А тому зробимо висновок про те, що ще однією тенденцією подальшої адаптації соціального законодавства України до законодавства ЄС є адаптація до європейських стандартів, які регламентують соціальне забезпечення окремих категорій населення.

Здійснюючи підсумування дослідження актуальних тенденцій

подальшої адаптації соціального законодавства України до законодавства ЄС, варто зробити висновок про те, що вони пов'язуються із подальшим здійсненням процедури надання міжнародним нормативно-правовим актам обов'язкового характеру на території нашої держави.

Література

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. ст. 141.
2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Міжнародний документ від 27.06.2014 р. Офіційний вісник України. 2014. № 75. Том 1. Стор. 83. Стаття 2125.
3. Дубич К. В. Актуальні проблеми державного управління соціальним захистом населення в Україні. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/ejournals/tppd/2012_10/zmist/R_2/04%20Dybuch.pdf
4. Європейський кодекс соціального забезпечення : Міжнародний документ від 16.04.1964 р. № ETS № 48. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_329.
5. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів щодо реалізації положень Генеральної угоди про регулювання основних принципів і норм реалізації соціально-економічної політики і трудових відносин в Україні» від 28 грудня 2016 р. № 1044-р. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KR161044.html
6. Малюга Л. Ю. Проблеми адаптації законодавства України у сфері соціального захисту до законодавства Європейського Союзу. Науковий вісник Херсонського університету. Серія «Юридичні науки». Випуск 2. Том 1. 2017. С. 128-131.
7. Європейська соціальна хартія (переглянута) : Міжнародний документ від 03.05.1996. Відомості Верховної Ради України. 2007. № 51. стор. 2096.
8. Про внесення зміни до пункту 2 Закону України «Про ратифікацію Європейської соціальної хартії (переглянутої)» : Закон України від 17.05.2017 № 2034-VIII. Відомості Верховної Ради. 2017. № 24. Ст. 279.
9. Конвенція про права осіб з інвалідністю (Конвенція про права інвалідів) : Конвенція ООН від 13.12.2006. Офіційний вісник України. 2010. № 17. № 101 (2009, ст. 3496). Стор. 93. Стаття 799. Код акта 50027/2010.
10. Директива № 92/85/ЄЕС про вжиття заходів з поліпшення безпеки та охорони здоров'я на виробництві вагітних працівниць, працівниць, які нещодавно народили, або годують. URL: <http://old.minjust.gov.ua/45891>.
11. Сахарук І. С. Імплементація в Україні стандартів ЄС у сфері безпеки та охорони здоров'я вагітних працівниць, працівниць, які нещодавно народили, або годують: сучасний стан та напрями вдосконалення. Соціальне право. 2018. № 2. С. 54-61.

ПРАВОВІ ПИТАННЯ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ УКРАЇНОЮ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Татаренко Г.В.,

*к.ю.н., доцент, завідувач кафедри
конституційного права, СНУ ім. В.Дала
м. Сєвєродонецьк, Україна*

Однією з основних засад зовнішньої політики України законодавчо визначено забезпечення інтеграції нашої держави в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі (ч. 2 ст. 11 Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» [1]). Важливим у цьому контексті стало поступальне та систематичне впровадження правотворчою та правозастосовною практикою в Україні Європейських стандартів. Сьогодні проблема упровадження міжнародних стандартів набула для України практичного значення. З цієї метою була затверджена програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу [2], яка визначала механізм досягнення Україною відповідності третьому Копенгагенському та Мадридському критеріям набуття членства в Європейському Союзі. Процес інтеграції передбачає адаптацію законодавства, створення відповідних інституцій та інші додаткові заходи, необхідні для ефективного правотворення та правозастосування.

Невід'ємною складовою політики будь-якої держави є її діяльність у соціальній сфері. Про вагомий роль соціальної національної політики свідчать і задекларовані засади внутрішньої політики України в соціальній сфері (ст. 8 Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» [2]). Реалізація їх (засад) на рівні стандартів Європейської соціальної моделі як суми основних цінностей сучасного соціального суспільства (соціальна справедливість, соціальна безпека, соціальна згуртованість, конкурентоздатна економіка, сприятлива для суспільства екологія тощо) особливо загострила питання взаємного зближення та проникнення систем соціального захисту України та Європейського співтовариства. Нового змістовного наповнення вони набули після підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, що вимагає від Уряду України досягнення цілей посилення рівня соціального захисту та модернізації систем соціального

захисту, зокрема, щодо якості, доступності та фінансової стабільності. Адже європейські програми соціального захисту спрямовані на гарантування достатнього та повноцінного життя у соціумі всіх осіб, які зазнали соціального ризику та забезпечують високий рівень державних і недержавних видів соціальних виплат та послуг.

В цьому контексті варто згадати, що основною засадою соціальної політики Ради Європи є реалізація та захист соціальних прав людини, яка знайшла своє відображення у нормах Європейської конвенції про захист прав людини.

Україна ратифікувала зазначену Конвенцію у 1997 році. Безпосередній аналіз змісту Конвенції, звичайно, не дає можливості прив'язати її положення до реалізації права особою на соціальний захист в цілому та, зокрема, право особи на пенсійне забезпечення. Однак сфера її застосування Європейським судом з прав людини підтверджує, що вона сприяє розширенню захисту соціальних (пенсійних) прав громадян України, а прецедентна практика Суду є прикладом ефективного захисту цих прав. Базовим документом, на основі якого здійснюється ефективний міжнародний моніторинг забезпечення реалізації державами соціальних прав людини продовжує залишатися Європейська соціальна хартія (переглянута) (надалі – Хартія) [3], яку визнано універсальним стандартом соціальних прав людини та фундаментальним документом функціонування Європейської соціальної моделі. В сучасній теорії прав людини міжнародні стандарти в галузі прав людини визначають як міжнародно-правові, тобто такі, що впливають із норм міжнародного права, обов'язки держави.

Доцільно звернути увагу на зміст та механізм впровадження в Україні положень цієї Хартії. Ухвалена 18 жовтня 1961 року, а згодом переглянута (1996 р.) відповідно до нових європейських соціально-інтеграційних процесів Європейська соціальна хартія (переглянута) визначає юридичний механізм захисту соціальних прав людини для держав – членів Ради Європи. Україна визнала себе зобов'язаною відповідно до 27 статей та 74 пунктів Європейської соціальної Хартії. Ратифікація цих положень встановлює та гарантує для особи низку прав, які в теорії прав людини прийнято позначати «соціальними». Серед них виділяємо ті, що визначають зміст права особи на соціальне забезпечення та мають безпосереднє чи опосередковане відношення до права на пенсійне забезпечення. Зокрема, це – права: працюючих жінок на охорону материнства; на охорону здоров'я; на користування

послугами соціальних служб; самостійність, соціальну інтеграцію інвалідів та участь їх у житті суспільства; сім'ї, дітей та підлітків на соціальний, правовий та економічний захист; на рівні можливості та рівне ставлення у вирішенні питань щодо працевлаштування та професії без дискримінації за ознакою статі; на інформацію та консультації; на соціальний захист осіб похилого віку; на захист у випадках звільнення; на гідне ставлення на роботі; на захист від бідності та соціального відчуження; на житло.

Аналіз частини 1 Хартії всі права особи в сфері соціального забезпечення дозволяє розділити на дві групи. Відповідно до її положень всі громадяни, що здійснюють трудову діяльність мають право на адекватний соціальний захист та адекватні розміри виплат із соціального забезпечення у випадку втрати заробітку через настання соціального ризику, а непрацюючі, які не мають засобів до існування, мають право на соціальну допомогу в розмірі прожиткового мінімуму. Таке тлумачення змісту права на соціальне забезпечення є надзвичайно актуальне для національного законодавства, оскільки загального уніфікованого нормативно-правового акту у сфері соціального захисту в Україні не має до тепер. Принагідно відзначимо, що національні законодавчі норми у сфері пенсійного забезпечення відповідають задекларованому у зазначеній статті міжнародному принципу.

Варто відзначити, що Україна не ратифікувала так звані «чисті» норми про соціальне забезпечення ст. 12 Хартії «Право на соціальне забезпечення». Недосконалість вітчизняного правового регулювання з питань розмірів соціальних виплат, в т.ч. пенсійних (що підтверджується зверненнями громадян до Європейського суду з прав людини), негативно позначилося на приєднанні України до ст. 12 Хартії. Неготовність України визнати на своїй території обов'язковими до виконання найважливіші норми п. 2 і 3 ст. 12 Хартії про підтримку системи соціального забезпечення на задовільному рівні і її послідовному вдосконаленні пояснюється саме цією обставиною. Основною вимогою для можливості ратифікації зазначених положень є ратифікація Конвенції № 102 (1952 р.) і Європейського кодексу соціального забезпечення (1964 р.), що Україна успішно зробила, однак із певними застереженнями. Стаття 12 Хартії закликає держави вживати заходів щодо укладення двосторонніх та багатосторонніх угод з метою забезпечення рівності громадян кожної держави, що є стороною, в сфері соціального забезпечення у випадку міграції працівників з однієї країни до іншої

та надання, збереження й відновлення права на соціальне забезпечення шляхом акумуляції страхового стажу і стажу на відповідних видах робіт відповідно до законодавства кожної із сторін. Пенсійне забезпечення громадян України в контексті їх активної міграції та розпорошення вітчизняної робочої сили на всю територію Європейського Союзу є особливо актуальним в сучасних умовах.

Приєднання до положень міжнародного нормативно-правового акту породило ситуацію, за якої соціальне законодавство України почало потребувати змін та удосконалення. На реалізацію положень Європейської соціальної Хартії був затверджений план заходів щодо забезпечення виконання положень Європейської соціальної хартії (переглянутої) на 2015–2019 роки (далі – План заходів) [4]. Розглянемо ті з них, які змінюють сутнісно-якісне наповнення права особи на соціальне (пенсійне) забезпечення.

З урахуванням запровадженої у 2007 р. міжнародної системи контролю за виконанням державами положень Хартії Україна щорічно направляє до Ради Європи національні доповіді про виконання зобов'язань за Хартією та отримує заключні висновки Європейського Комітету із соціальних прав Ради Європи за результатами розгляду таких доповідей. До функцій Комітету із соціальних прав належить надання правової оцінки, як саме Договірні сторони виконують свої зобов'язання у вигляді позитивного, негативного чи відкладеного висновку. На основі таких висновків Урядовий комітет може винести попередження державі, яке має радше політичне, аніж юридичне значення, однак впливає на статус самої держави в рамках Європейської співдружності.

Усі положення Хартії 1961 р. і Переглянутої хартії були поділені на 4 тематичні групи

група 1 «Зайнятість, професійна підготовка та рівні можливості» (ст. 1, 9, 10, 15, 18, 20, 24, 25),

група 2 «Охорона здоров'я, соціальне забезпечення та соціальний захист» – (ст. 3, 11, 12, 13, 14, 23, 30);

група 3 «Трудові права» – (ст. 2, 4, 5, 6, 21, 22, 26, 28, 29);

група 4 «Сім'я, діти, мігранти» – (ст. 7, 8, 16, 17, 19, 27, 31). Було також встановлено, що держави мають щороку (31 жовтня кожного року) подавати доповіді про виконання зобов'язань за однією із зазначених тематичних груп. Таким чином держава один раз на чотири роки доповідає про виконання зобов'язань за кожним пунктом. Ця система набула чинності з 01.01.2007 р. Процедура контролю щодо

національних доповідей, органи, які його здійснюють, та їх компетенція регламентуються частиною IV (ст. 21–29) Європейської соціальної хартії та статтею і Переглянутої хартії.

Базуючись на твердженнях, сформульованих Європейським комітетом з соціальних прав, варто відзначити, що «зобов'язання» держави означає «зобов'язання результату»: предметом дослідження у звітах держав є не лише законодавче закріплення, а й практика реального здійснення прав людини. У цьому зв'язку варто взяти до уваги й Резолюцію ПАРЕ № 1651 від 29.01.2009 р., в якій Парламентська Асамблея заявила, що світова фінансова криза не повинна призводити до зниження рівня захисту соціальних прав.

З огляду на предмет дослідження, для нас цікавими є доповіді за тематичною групою «Охорона здоров'я, соціальне забезпечення та соціальний захист» (ст. 3, 11, 14, 23, 30).

Заключні висновки Європейського комітету із соціальних прав Ради Європи щодо п'ятої (попередньої) національної доповіді Уряду України за визначеною тематичною групою містили наступні зауваги:

По-перше, щодо реалізації права особи на користування послугами соціальних служб (ст. 14) Комітет зробив висновок про невідповідність ситуації в Україні п. 1 ст. 14 (відсутність механізму нагляду за адекватністю соціальних послуг) та наголошує, що: 1) сімейна солідарність не забезпечує людей, які потребують допомоги, повною та чіткою соціальною допомогою, а отже, не може слугувати правовою підставою відмови особі у послугах територіальних центрів соціальних служб; 2) соціальні послуги можуть бути платними лише за умови, що їх вартість не буде обтяжливою для ефективного доступу; 3) с и с т е м а соціальних служб повинна бути достатньо розгалуженою для того, щоб люди, яким потрібна допомога, отримували її, незалежно від місця проживання; 4) таке право має бути гарантоване державою, незалежно від громадянства особи; 5) державні та приватні структури повинні надавати соціальні послуги, базуючись на одних соціальних стандартах. Зазначені проблеми продовжують бути актуальними для України.

По-друге, аналізуючи реалізацію особами похилого віку права на соціальний захист, Комітет зауважив, що оскільки рівень мінімальної пенсії є незадовільним, ситуація в Україні не відповідає вимогам положень ст. 23 Хартії. Окрім того, право на соціальний захист таких осіб передбачає доступність соціальних послуг та інформативність про них. В Україні на сьогодні також відсутній ефективний механізм забезпечення

осіб похилого віку гідним соціальним житлом чи закладами інтернатного типу.

По-третє, відповідно до висновку Комітету ситуація в Україні не відповідає вимогам і ст. 30 Хартії («Право на захист від бідності та соціального відчуження») на підставі того, що не встановлено наявності ефективного державного всеохоплюючого та скоординованого підходу, спрямованого на подолання бідності та соціального відчуження, відсутній моніторинг бідності як соціального ризику.

Відповідно до ч. 2 ст. 46 Конституції України національна система пенсійного забезпечення як складова соціального захисту формується із державних та недержавних організаційно-правових форм задоволення соціальних потреб фізичних осіб у випадку настання законодавчо визначеного соціального ризику. Кожна із них покликана виконувати власну соціальну функцію щодо громадян, які зазнали впливу соціального ризику.

Українська модель пенсійного забезпечення громадян формується за взірцем модифікованої Бісмарківської концепції. Правовою засадою її побудови є прямий зв'язок між рівнем пенсійного забезпечення та тривалістю професійної діяльності особи. В основі такої моделі лежить пенсійне страхування як складова соціального з публічно-правовим статусом.

В Україні функціонує централізована модель соціального пенсійного страхування. Відповідно до Основ законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування пріоритетним є загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

Закономірністю функціонування програм пенсійного соціального страхування є поєднання державного соціального зобов'язання, соціальної солідарної відповідальності усіх учасників системи публічного пенсійного соціального страхування та соціальної індивідуальної відповідальності кожної особи за зміст та обсяг власного пенсійного забезпечення у випадку настання соціального ризику. Солідарна (колективна) відповідальність за індивідуальні соціальні ризики є переважаючою та полягає у перерозподілі грошових ресурсів соціальних страхових фондів між учасниками фонду (застрахованими особами) у випадку настання соціального ризику (пенсійного віку, інвалідності, втрати годувальника). Пенсійному соціальному страхуванню з публічно-правовим статусом властива деперсоніфікація страхової суми, яка не є об'єктом приватної власності застрахованої особи, а відтак, за умови

її смерті чи ненастання страхового випадку, використовується іншими учасниками фонду. Страхове відшкодування у випадку настання пенсійного віку, інвалідності та втрати годувальника є співвідносним середній заробітній платі застрахованої особи, її страховому стажу та узгоджується з прожитковим мінімумом у державі.

Існують програми (за віком, по інвалідності та втраті годувальника), де особа, не реалізувавши власну соціальну індивідуальну відповідальність, не в змозі реалізувати право, забезпечене соціальною солідарною відповідальністю, а у випадках вичерпно передбачених законодавством і на реалізацію державного соціального зобов'язання.

У напрямі європейської інтеграції України важливим є підвищення значення індивідуальної (персональної) відповідальності особи за майбутній рівень соціального забезпечення. За висновком західних вчених, для ринкової економіки він є основним принципом побудови і розвитку національних систем соціального страхування та відображається у фінансовому механізмі компенсацій наслідків соціального ризику зусиллями самих працівників¹. Саме працівники повинні здійснювати права та обов'язки застрахованої особи та соціального страхувальника в межах єдиних соціально-страхових правовідносин. Аргументом на користь такого підходу є твердження, що страхове відшкодування – пенсія повинна бути правом особи, зобов'язанням страховика, а не соціальною підтримкою – благодійністю з боку держави, а внески самих застрахованих – бути засобом підтримання гідності особи – одержувача. Аналіз основних напрямів проведеної сучасної пенсійної реформи дозволяє зробити висновок, що в Україні обрано шлях максимального зменшення бюджетних витрат на пенсійне забезпечення.

В умовах ринкових відносин суспільства перспективним є розвиток недержавної сфери реалізації права особи на пенсійне забезпечення. Термін «недержавна організаційно-правова форма» визначає межі відносин та суб'єктів, які зобов'язані здійснювати соціальне забезпечення згідно із законом (сфера недержавного пенсійного страхування; соціальне забезпечення органами місцевого самоврядування), договором (особисте добровільне страхування: матеріальне соціальне забезпечення коштом роботодавця) чи внаслідок самостійно взятого на себе соціального зобов'язання (благодійність).

Література:

1. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 01.07.2010 р. № 2411-VI // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2411-17> (дата звернення: 23.01.2018 р.)
2. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18.03.2004 р. № 1629-IV // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15> (дата звернення: 23.01.2018 р.)
3. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2,4,7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17.07.1997 р. № 475/97-ВР // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/137-16> (дата звернення: 23.01.2018 р.)
4. Про затвердження плану заходів щодо забезпечення виконання положень Європейської соціальної хартії (переглянутої) на 2015-2019 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.05. 2015 р. № 450-р // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/450-2015-%D1%80> (дата звернення: 23.01.2018 р.)

НЕДЕРЖАВНЕ ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Шовкопляс Г. М.,

*к. ю. н., доцент кафедри господарського права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків, Україна*

Недержавне пенсійне забезпечення (далі – НПЗ) займає важливу ланку у фінансовій системі країни і є ключовим елементом ринку небанківських фінансових послуг.

Недержавні пенсійні фонди є важливим сегментом сучасної фінансової системи, виконуючи фінансову, інвестиційну й соціальну функції. Фінансова функція недержавних пенсійних фондів (далі – НПФ) проявляється головним чином у тому, що вони дають змогу акумулювати значний обсяг заощаджень у вигляді добровільних пенсійних внесків

та трансформувати їх у інвестиції. Інвестиційна функція полягає в тому, що в системі НПФ може формуватися потужний довгостроковий інвестиційний ресурс, використання котрого, як показує досвід розвинених країн сприяє економічному зростанню. Соціальна функція проявляється в тому, що НПФ надають можливість їх учасникам сформувати індивідуальний розмір пенсії, який визначається бажанням й можливостями індивіда [1; с. 88].

Останнім часом недержавні пенсійні фонди заслуговують особливої уваги як учасники ринку фінансових послуг, а саме ринку інвестиційних послуг як складової частини ринку фінансових послуг, що виступають у ролі інвестиційних інвесторів, які акумулюють грошові кошти юридичних і фізичних осіб у вигляді пенсійних внесків і зобов'язуються їх збільшити шляхом інвестування в різноманітні фінансові інструменти, які функціонують на ринку фінансових послуг. НПФ є інституційним інвестором, поєднуючи в собі функції інвестора і організатора інвестування. Ефективне інвестування збільшує привабливість заощаджень на старість в НПФ, тим самим знімає навантаження з державного бюджету, звільняючи ці кошти для галузей економіки, які їх потребують. Все це облаштовує гостру необхідність побудови якісного механізму правового регулювання відносин у сфері недержавного пенсійного забезпечення. На особливу увагу заслуговують саме господарсько-правові аспекти діяльності НПФ, здійснення ними інвестиційної діяльності, оскільки саме інвестування лежить в основі всієї системи недержавного пенсійного забезпечення.

Питання щодо місця НПФ на ринку фінансових послуг перебувають у центрі уваги багатьох вітчизняних і зарубіжних учених, таких як В. Корнєєва, О. Кириленко, Д. Леонова, В. Мельничука, Н. Шевченко, М. М. Шумило, Л. Яременко та інші.

З прийняттям Законів України “Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування” та “Про недержавне пенсійне забезпечення” в Україні розпочалось формування пенсійної системи. Відповідно до Закону України “Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування” пенсійна система України складається з трьох рівнів: перший рівень - солідарна система (усі кошти, що перераховуються підприємствами та застрахованими особами до ПФУ, одразу ж виплачуються нинішнім пенсіонерам), другий рівень - обов'язкова накопичувальна система (працівники сплачують обов'язкові персоніфіковані внески до державного Накопичувального пенсійного фонду (далі - ДНПФ), які

враховуватимуться на індивідуальних пенсійних рахунках. Виплати з Накопичувального пенсійного фонду будуть здійснюватися додатково до солідарної пенсії довічно після досягнення особою пенсійного віку або одноразово), третій рівень - система добровільного пенсійного забезпечення (добровільна система особистих внесків і виплачується як додаткова пенсійна допомога за рахунок особистих пенсійних заощаджень). В рамках трирівневої системи пенсійного забезпечення, на думку М. Б. Ріппи, нині в повному обсязі функціонує лише модернізована солідарна система (1-й рівень) і третій рівень - недержавне пенсійне забезпечення [2; с. 44]. Г.В. Татаренко зазначає, що функціонування трирівневої системи пенсійного забезпечення дасть змогу ефективно поєднувати розподільний і накопичувальний принцип формування і виплати пенсійних коштів, внаслідок чого трудова пенсія складатиметься з трьох елементів: (а) базової пенсії, сформованої на солідарному рівні, виплата мінімального розміру якої здійснюється і гарантується державою; (б) страхової пенсії, сформованої за рахунок страхового внеску до накопичувального пенсійного фонду або до недержавного пенсійного фонду; (в) накопичувальної пенсії, розмір якої визначається розміром пенсійних накопичень у системі недержавного пенсійного забезпечення і залежить від розміру відрахувань і інвестиційного доходу або банківського відсотка [3; с. 217]. Як вже було зазначено раніше, сучасна система НПЗ складає третій рівень пенсійної системи України та базується на приватних заощадженнях, що можуть бути використані на потреби пенсійного забезпечення громадян через спеціалізовані інститути і механізми (недержавні пенсійні фонди, пенсійне страхування, пенсійні банківські рахунки тощо) і додатково стимулюється державою за допомогою податкових пільг.

Підґрунтям для розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення є недосконалість системи загальнообов'язкового державного пенсійного забезпечення та пенсійного страхування. Цей фактор призвів до необхідності концептуального реформування пенсійної системи і формування системи недержавного пенсійного забезпечення, що становить третій рівень пенсійної системи.

Після прийняття Закону України “Про недержавне пенсійне забезпечення”, який було прийнято у 2003 почався бум. НПФ створювали роботодавці для своїх співробітників, профспілки — для своїх членів. Динаміка створення НПФ упродовж тривалого часу була неоднорідною. Упродовж 2005 — 2008 рр. їх чисельність щорічно зростала, а починаючи

з 2009 р. на ринку НПФ починається період рецесії. Зменшення кількості НПФ зумовлено рядом факторів: по-перше, ліквідацією фондів, які не здійснювали діяльності; по-друге, відмовою засновників від розвитку НПФ, у чому значну роль відіграла фінансово-економічна криза; по-третє, широким розвитком процесів злиття. У 2015 році у Державному реєстрі налічувалось 72 НПФ та 23 адміністратори. Станом на 31.12.2016 в Державному реєстрі фінансових установ містилася інформація про 64 недержавних пенсійних фондів та 22 адміністратори НПФ [4]. Так, станом на 31.12.2017 р. в Україні налічувалось 64 НПФ та 22 адміністратори, на 31.12.2018 р. їх кількість складала 62 НПФ та 22 адміністратори [5] на 31.12.2019 р. 63 НПФ та 22 адміністратора [6]. Тобто, як ми бачимо, за три роки їх кількість є майже незмінною. Кількість населення, що приймає участь у недержавному пенсійному забезпеченні є незначною, у зв'язку з тим, що недержавні пенсійні фонди є новими фінансовими інституціями для переважної більшості населення України. Цим і пояснюється недовіра громадян до них. Тому і постає питання щодо дослідження цього питання. Відповідно до Закону система недержавного пенсійного забезпечення - це складова частина системи накопичувального пенсійного забезпечення, яка ґрунтується на засадах добровільної участі фізичних та юридичних осіб, крім випадків, передбачених законами, у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання учасниками недержавного пенсійного забезпечення додаткових до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування пенсійних виплат. Належна діюча система недержавного пенсійного забезпечення створює можливості для примноження та збереження коштів вкладників фонду для отримання доходу після настання пенсійного віку.

Упровадження недержавного пенсійного забезпечення є одним з основних завдань і важливих кроків реформування системи пенсійного забезпечення України.

Недержавні пенсійні фонди мають на меті не лише накопичення пенсійних внесків на користь учасників пенсійного фонду, а й виступають у ролі інституційних інвесторів, які інвестують кошти в економіку України.

Література

1. Камінський А.Б. Дослідження інформаційної прозорості недержавних пенсійних фондів України. *Фінанси України*. 2011. № 4. С. 88-96.
2. Рінпа М. Становлення системи пенсійного забезпечення України: нормативний і соціально-демографічний аспекти. *Світ фінансів*. 1(18) 2009. С. 44-55
3. *Правові проблеми пенсійного забезпечення в Україні [Текст] : монографія / наук. ред.: Н. М. Хуторян, М. М. Шумило ; Ін-т держ. і права ім. В. М. Корецького НАН України. - Київ : Ін Юре, 2012. 540 с.*
4. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 31.12.2016., [Електронний ресурс]., Режим доступу: <https://nfp.gov.ua/files/DepFinMon/NPF%202016.pdf>.
5. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 31.12.2018., [Електронний ресурс]., Режим доступу: https://www.nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/NPF/NPF_IV_kv%202018.pdf.
6. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 31.12.2019., [Електронний ресурс]., Режим доступу: https://www.nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/NPF/NPF_II_kv%202019.pdf

Панель III
ПРАВОВІ, ПОЛІТИЧНІ, АДМІНІСТРАТИВНІ ТА ЕКОНОМІЧНІ
АСПЕКТИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

ВПЛИВ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ НА СФЕРУ ЗАЙНЯТОСТІ У
ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ

*Гніденко В. І.,
асистентка кафедри правознавства СНУ ім. В. Даля,
координаторка проекту «Моніторинг дотримання
стану незалежності суддів під час розгляду справ,
пов'язаних зі збройним конфліктом» у Луганській області,
м. Сєвєродонецьк, Україна*

Сьогодні Україна знаходиться на другому етапі децентралізації, початок якої стартував 2014 року. Одним із очікуваних результатів, які зазначені у «Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні» є «стимулювання економічного розвитку територій у результаті удосконалення механізмів впливу органів місцевого самоврядування на визначення пріоритетів місцевого економічного розвитку»[1]. Однією із основ ефективного економічного розвитку є доволі високий рівень зайнятості в громаді та максимальна залученість населення до працевлаштування в межах об'єднаної територіальної громади (далі – ОТГ).

Безумовно забезпечення зайнятості та працевлаштування населення є одним з головних завдань кожної ОТГ, адже забезпечує збереження кадрового потенціалу та стимулює його подальший розвиток. Для реалізації даного завдання кожна окрема ОТГ має подолати ряд проблем, які існують на місцевому ринку праці. Дані проблеми зумовлені особливостями території ОТГ, наявністю чи відсутністю у її складі потужних виробництв та фінансовою спроможністю. Зважаючи на це ми

хочемо акцентувати увагу на наступних проблемах:

- дисбаланс попиту та пропозиції робочої сили в ОТГ;
- труднощі з працевлаштуванням осіб з інвалідністю;
- низький рівень залученості молоді до працевлаштування в ОТГ;
- недостатні можливості підвищення кваліфікації або здійснення

перепідготовки працівників;

- існування випадків тіньової зайнятості;

- трудова міграція молоді до інших країн, що знижує потенціал впровадження інноваційних засобів виробництва;

- малий відсоток використання гнучких форм зайнятості .

Виходячи із зазначеного переліку труднощів та проблем з якими стикаються ОТГ в сфері зайнятості, вважаємо, що дане питання потребує застосування комплексного підходу для вирішення із залученням місцевої влади, центрів зайнятості та представників малого та середнього бізнесу. Результатом такої співпраці має стати напрацювання певної концепції розвитку сфери зайнятості у ОТГ.

На наш погляд особливе місце концепції розвитку сфери зайнятості у ОТГ повинно займати планування робочої сили та управління нею. Децентралізація влади дала можливість на місцях вирішувати такі питання і врегульовувати їх шляхом нормативно-правової регламентації в межах конкретної ОТГ.

ОТГ має визначити свої стратегічні пріоритети, що ведуть до задоволення оперативних потреб у сфері зайнятості. Для цього «складається детальна карта з поточним статусом робочої сили та відбувається прогнозування майбутніх потреб і відповідно буде зрозуміло який тип робочої сили буде потрібен через 3–5 років в плані кількості, посад та компетенцій»[2].

Ми дотримуємося позиції, що «під час складання карти варто враховувати такі характеристики: вік, стать, різноманіття, повна/ неповна зайнятість, постійні/ тимчасові працівники, темпи ротації та заплановані дати виходу на пенсію. Такий крок має включати розроблення сценаріїв на випадок непередбачуваних/ різноманітних ситуацій, враховуючи, що ОТГ є дуже динамічним середовищем. Також важливо подумати про вплив інформаційних технологій на вимоги до роботи: чи вплине це на кількість робочих місць, якщо завдання автоматизовані, а також на вимоги щодо навичок»[2]

Зауважмо, що удосконалення планування робочої сили та управління нею напряму залежить від стратегічного реагування. яке має відбуватися

шляхом використання інструментів, які сприяють побудові гнучкості системи зайнятості. Основними інструментами, на нашу думку є сприяння мобільності: працівників та збільшення можливості користуватися гнучкими формами зайнятості. Акцент має робитися на молоді, яку слід всіляко заохочувати до можливості змінювати свої посади в ОТГ або сфери діяльності, Це допоможе розвинути у молоді більш широкий набір компетенцій і підтримувати їх гнучкість та мотивацію.

На сьогоднішній день більше половини молодих українців мають постійну роботу, 16,8% - тимчасову. А 22% молоді працює без офіційного оформлення або мають тимчасовий договір на виконання робіт чи надання послуг. Разом з тим, майже 60% молодих людей в Україні працюють не за фахом. При цьому 20,3% громадян України працює за межами держави, але планують повернутися в Україну, а 68% хочуть виїхати на роботу за кордон[3].

На наш погляд, важливою та необхідною є практика створення Молодіжних центрів праці. В Україні створено та діє 16 обласних молодіжних центрів праці та молодіжний центр праці у м. Києві. «Метою діяльності центру є вирішення питань працевлаштування молоді, забезпечення її зайнятості у вільний від навчання час, сприяння розвитку молодіжних ініціатив у трудовій сфері, перепідготовка та підвищення кваліфікації молоді»[4].

Вважаємо, що на даному етапі децентралізації створення окремих Молодіжних центрів праці у кожній ОТГ є недоцільним і матиме більше недоліків аніж переваг. Натомість створення Молодіжних центрів у яких одним із напрямів діяльності є напрям зайнятості та працевлаштування молоді є більш доцільним.

Цілком справедливо буде зазначити, що молодь у своїй переважній більшості, прагне до фінансової свободи, позитивно ставиться до ринкових форм господарювання та пристосована до підприємництва. Вважаємо, що підвищення рівня зайнятості серед молоді можливе саме шляхом розвитку молодіжного підприємництва.

Ми пов'язуємо це з тим, що «забезпечення фінансової незалежності та самодостатності, а відтак і сталого розвитку об'єднаних територіальних громад є неможливим без підвищення ефективності використання фінансового потенціалу реального сектора економіки. Тому підвищений інтерес до активізації підприємницької діяльності робить актуальним пошук напрямів розвитку молодіжного підприємництва з метою забезпечення життєвих інтересів ОТГ та зростання соціально-

економічних стандартів»[5, с.6].

Вважаємо, що з метою розвитку молодіжного підприємництва та заохочення молоді до активної підприємницької діяльності місцева влада в кожній ОТГ має налагодити цей процес через систему освіти, роботи служб зайнятості та роботи Молодіжних центрів праці (або Молодіжних центрів). Сприяння нестандартному мисленню молоді в рамках вільної моделі розвитку зайнятості може зробити підприємницький підхід більш поширеним.

Відповідно до Цілей сталого розвитку ООН, держава повинна просувати проведення орієнтованої на розвиток політики, яка сприяє продуктивній діяльності, створенню гідних робочих місць, підприємству, творчості й інноваційній діяльності, та заохочувати офіційне визнання і розвиток мікро-, малих і середніх підприємств, у тому числі шляхом надання їм доступу до фінансових послуг. В залежності від основного вектору політики держави кожна ОТГ має розробити та реалізувати програму розвитку молодіжного підприємництва в рамках молодіжної політики, яка проводиться у громаді.

У підсумку зазначимо, що у результаті децентралізації можливості для працевлаштування молоді може створити саме молодіжне підприємство, яке є важливим інструментом динамічного розвитку економіки. Це обумовлюється тим, що кожен підприємець приносить економічну вигоду не тільки для себе, а й для ОТГ. Підвищення рівня самозайнятості населення, зокрема молоді, сприятиме позитивним змінам в усіх сферах життєдіяльності ОТГ, соціальній та економічній самодостатності та збалансованому розвитку громади.

1. Розпорядження КМУ від 1 квітня 2014 р. № 333-р. «Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text>

2. Путівник керівника «Успішна громада: надання якісних послуг громадянам та сприяння сталому розвитку» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/527/RFL-UA-Web.pdf>

3. Молодь України – 2018 / Результати репрезентативного соціологічного дослідження. – Київ : ДП «Редакція інформаційного бюлетеня «Офіційний вісник Президента України», 2018. – 72 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://www.dsmsu.gov.ua/media/2019/01/08/9/Doslidjennya_broshyra.pdf

4. Постанова КМУ від 24 січня 2001 р. N 40 «Про затвердження Типового положення про молодіжний центр праці» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-2001-%D0%BF#Text>

Арзянцева Д. А. Розвиток молодіжного підприємництва як основа зміцнення фінансового потенціалу об'єднаних територіальних громад [Електронний ресурс] / Д. А. Арзянцева. – Правові засади організації та здійснення публічної влади : збірник тез II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Хмельницький, 2 – 8 травня 2019 року). – Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2019. – 183 с. – Режим доступу до ресурсу: http://univer.km.ua/doc/zbirniki/Pravovi_zasadi_organizatsii_ta_zdiysnennya_publichnoi_vladi_2_8_travnya_2019_roku.pdf.

АНАЛІЗ ГОСПОДАРСЬКОЇ СПРОМОЖНОСТІ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Кохан В.П.,

к. ю. н., старший науковий співробітник
Науково-дослідного інституту правового
забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України,
м. Харків, Україна

SWOT-аналіз регіонального розвитку – процес встановлення зв'язку між внутрішніми (сильними і слабкими сторонами) та зовнішніми (можливостями і викликами) факторами, що мають стратегічне значення для розвитку регіону. Результати SWOT-аналізу використовуються для формування порівняльних переваг, викликів та ризиків, на основі яких здійснюється визначення і вибір стратегічних та оперативних цілей розвитку регіону [1].

Мета цієї роботи – запропонувати відповідний SWOT-аналіз факторів, які впливають на спроможність об'єднаних територіальних громад (далі – ОТГ) у сфері організації господарювання, розвитку інфраструктури підприємництва в межах ОТГ та покращення соціально-економічного стану громади.

Для формування аналізу господарської спроможності об'єднаних територіальних громад використовувалися дані SWOT-аналізу регіонального розвитку Малоданилівської [2], Мереф'янської [3], Нововодолазької [4], Чкаловської [5] ОТГ, представлені у стратегіях та планах розвитку відповідних об'єднаних територіальних громад. Крім того, зазначені дані порівнювалися з даними SWOT-аналізу регіонального розвитку Стратегії розвитку Харківської області на 2021-2027 роки [6].

На підставі отриманих даних автором сформовано матрицю SWOT-аналізу господарської спроможності об'єднаних територіальних громад у сфері організації господарювання (Мереф'янської міської об'єднаної територіальної громади, Нововодолазької селищної об'єднаної територіальної громади, Малоданилівської об'єднаної територіальної громади, Дергачівського району, Чкаловської селищної об'єднаної територіальної громади), яку викладено в таблиці нижче.

Таблиця. Матриця SWOT-аналізу господарської спроможності ОТГ

Сильні сторони	Слабкі сторони
1) позитивна динаміка зростання малого бізнесу та наявність ініціативних підприємців; 2) наявність розвинутого аграрного сектору; 3) сприятливі правові умови для ефективного і доступного надання публічних послуг на місце-вому рівні; 4) розробка об'єднаними територіальними громадами стратегій розвитку та планів заходів щодо їх реалізації; 5) фінансування ОТГ з двох джерел: власні доходи і кошти, передані з державного бюджету у формі дотацій та субвенцій	1) недоступність і складність отримання фінансово-кредитних ресурсів, нерозвиненість фінансового ринку; 2) недосконалість, нерозвиненість, неефективність інформаційної, інфраструктурної (технопарки, бізнес-центри, бізнес-інкубатори, фонди підтримки підприємництва), кадрової (освітньої) мережі підтримки МСП; 3) недостатній рівень професійних знань і досвіду осіб, які займаються підприємницькою діяльністю або бажають розпочати власну справу, недостатня інформаційна та правова обізнаність суб'єктів підприємництва; 4) недосконалість і складність дозвільної системи (діяльність дозвільних центрів; відсутність належної диференціації в отриманні документів дозвільного характеру для малих і великих підприємств; складна процедура отримання деяких дозвільних документів, особливо щодо оформлення права власності на земельні ділянки);

	5) територіальна нерівномірність розвитку малого підприємництва та недостатня роль малого бізнесу у формуванні місцевих ринків; 6) відсутність мотивації до інвестиційної та інноваційної діяльності (недостатнє запровадження стимулюючих факторів для активного впровадження суб'єктами МСП передових технологій та інноваційного виробництва), низький рівень інноваційної діяльності; 7) недостатнє фінансове забезпечення програм і заходів з підтримки підприємництва; 8) відсутність наукових, освітніх установ і можливості перекваліфікації працівників; 9) втрати надходжень податку на доходи фізичних осіб, що зумовлене двома основними причинами: неофіційною зайнятістю; сплатою цього податку за місцем реєстрації головного підприємства, а не за місцем фактичного знаходження суб'єктів господарювання, які є підрозділами/ філіями інших підприємств і провадять діяльність на території ОТГ;
--	--

	10) відсутність належного кадрового забезпечення органів місцевого самоврядування об'єднаних територіальних громад, недостатність кваліфікації службовців місцевого самоврядування для виконання нових функцій; 11) недостатній рівень інноваційної активності підприємств, нерозвинута інноваційна інфраструктура; 12) відсутність якісно підготовлених інвестиційних проєктів, нерозвинута інвестиційна інфраструктура
Можливості	Загрози (ризики)
1) формування правових основ і можливостей для функціонування ОТГ, а також гарантій, які забезпечують стабільність і дієздатність територіальних громад, формування ефективних рад і їхніх виконавчих органів; 2) запровадження механізму державного нагляду за дотриманням органами місцевого самоврядування Конституції та законів України;	1) неефективне управління земельними ресурсами громади, а саме: (1) відсутність в громадах належного обліку земель у розрізі власників/ користувачів, цільового призначення, видів діяльності; (2) застаріла нормативна грошова оцінка земель; (3) невикористання наявних земель, що знаходяться в комунальній власності;

3) повернення місцевій владі управлінських і фінансових повно-важень завдяки змінам у Бюджетному кодексі України (управління земельними ресурсами громади, комунальними підприємствами, бюджетними надходженнями та видатками громади); 4) залучення масштабних інвестицій в оновлення об'єктів соціальної інфраструктури об'єднаних громад; 5) розробка нормативно-правових актів з діяльності ОТГ, зокрема в сфері господарювання; 6) зростання власних доходів ОТГ за умови ефективного розвитку малого та середнього бізнесу на території ОТГ. 7) потужний науково-освітній та дослідний потенціал; 8) розширення державної підтримки промислового розвитку; 9) державна підтримка малого та середнього бізнесу, а також сімейного фермерства; 10) популяризація енергоефективності та увага до екологічної безпеки; 11) розвиток туристичної інфраструктури в ОТГ.	(4) відсутність контролю за виконанням договорів оренди землі; (5) не проведення перегляду умов договорів оренди землі; 2) проведення Операції Об'єднаних Сил на сході України, подальша ескалація конфлікту з Російською Федерацією; 3) відсутність довіри мешканців ОТГ до влади; 4) низький рівень комунікацій у громаді (громада-бізнес-влада).
--	--

Наведений SWOT-аналіз господарської спроможності об'єднаних територіальних громад може бути використаний органами місцевого самоврядування з метою впорядкування господарської діяльності в межах ОТГ, оскільки визначає сильні та слабкі сторони розвитку підприємництва, а також встановлює можливості та ризики здійснення господарювання на території ОТГ.

Література

1. Про затвердження Методики розроблення, проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації регіональних стратегій розвитку та планів заходів з їх реалізації: наказ Міністерства регіонального розвитку; будівництва та житлово-комунального господарства України від 31.03.2016 р. № 79. Дата оновлення: 16.06.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0632-16#Text> (Дата звернення: 27.09.2020).
2. Стратегія розвитку Малоданилівської селищної об'єднаної територіальної громади на період до 2025 року. URL: <http://mdanilovkasovet.gov.ua/assets/files/sessii/20-sessia/rishennya/strategya-rozvitku-malodanilvsko-otg-na-perod-do-2025-r.docx> (Дата звернення: 01.09.2020).
3. Стратегія розвитку Мереф'янської міської об'єднаної територіальної громади до 2027 року. URL: <https://drive.google.com/file/d/1qzmbZfhP-7PPAb3KXsC5lqh6NpukZm3-/view> (Дата звернення: 01.09.2020).
4. Стратегія розвитку Нововодолазької селищної об'єднаної територіальної громади на 2018-2025 роки. URL: http://vodolaga-gromada.gov.ua/files/docs/2018/2644_STRATEGIYA_ROZVITKU_20182025.pdf (Дата звернення: 01.09.2020).
5. План соціально-економічного розвитку Чкаловської селищної об'єднаної територіальної громади Чугуївського району Харківської області до 2020 року. URL: <https://drive.google.com/file/d/1YuCJCbYByinu43p-Px2TDuu0m870xoWG/view> (Дата звернення: 01.09.2020).
6. Стратегія розвитку Харківської області на 2021-2027 роки. URL: <https://kharkivoda.gov.ua/content/documents/1026/102538/files/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%8F.pdf> (Дата звернення: 01.09.2020).

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНО-ПРАВОВІ ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

Овсчкіна О.А., к.е.н., доц.,
доцент кафедри економіки і підприємництва СХУ ім. В. Даля,
м. Сєвєродонецьк, Україна

Соціально-економічний розвиток будь-якої країни пов'язаний із інституціонально-правовим забезпеченням функціонування відносин власності. Впорядкованість і несуперечливість правових засад регулювання власності як системного ядра сукупності економічних відносин стає, таким чином, важливішим теоретико-практичним питанням економіки і права. З урахуванням сказаного, метою даної роботи є визначення характеру впливу інституціонально-правових чинників на стан і умови розвитку відносин власності в Україні.

Значний вплив надбудовних факторів фіксується наразі у економічній теорії, коли вчені-економісти відзначають, що зовнішні суперечності між елементами (формами) системи відносин власності не лише відображаються у значній кількості робіт вітчизняних правознавців, але й фактично закріплюються у праві як цілком нормальні явища. Ситуація, що склалася у площині інституціонально-правових відносин, характеризується тим, що: по-перше, основні чинні нормативно-правові акти в Україні не надають вичерпного переліку форм (видів) права власності [1;2]; по-друге, існують суперечності у визначенні форм права власності в Україні. Якщо у ст. 2 Закону України «Про власність», декларувалися такі форми власності, як: приватна, колективна, державна, до якої відносилася власність комунальна (незважаючи на те, що територіальні громади та органи місцевого самоврядування не є державними органами), то Конституція України виділяє лише «право приватної власності», «право державної власності» та «право комунальної власності», згадки про право колективної власності у цьому документі немає [3]; по-третє, розгорнутий механізм дії прописаний для права приватної, комунальної та державної власності, право колективної власності взагалі є відсутнім, лише у Господарському кодексі України (частина 1 ст.63) зафіксовано наявність прав колективної, змішаної власності та інших форм власності

[4] ; по-четверте, в Україні визнаються чинними нові форми власності: державна корпоративна й комунальна корпоративна власність, які підкреслюють певний спосіб їх утворення (перевищення у статутному фонді підприємств 50%-вої частки державної чи комунальної власності) [5].

В аспекті сказаного слід відзначити, що найбільш «вдалим» з точки зору вже значної більшості правознавців та економістів вважається підхід Цивільного кодексу України щодо виділення лише приватної, комунальної та державної власності. Збіг наукових позицій дослідників різних галузей знань щодо питань власності й форм її реалізації, на нашу думку, є специфічною суб'єктивною реакцією на зміни неоднозначні соціально-політичного й економічного устроїв української держави.

Сьогоднішній стан перетворень господарської діяльності й відносин власності транзитивного суспільства обумовив домінування саме приватних інтересів через розвиток приватної власності, й «загострив» проблему якісного задоволення суспільних інтересів через відновлення (з використанням ринкових і державних механізмів) публічної власності. При цьому, практика розбудови одержавленої суспільної власності не закінчилася, і вже показала наявність нових економічних і правових питань, які мають отримали теоретичне висвітлення й розроблення адекватного механізму розв'язання. Особливо це стосується зв'язків і співвідношень між приватною і державною формами власності, адже, саме приватна власність визнається повною, і такою, що відповідає природі людських взаємовідносин. Отже, поступово «девальвується» значення і роль будь-якої форми власності, крім приватної [6], що ніяк не сприятиме створенню гармонічної збалансованої моделі відносин власності.

Література

1. Цивільний кодекс України. Постатейний коментар у двох частинах. Частина 1. / Керівники авторського колективу та відповідальні редактори проф. А.С. Довгерт, проф. Н.С. Кузнєцова. – К.: Юстиніан, 2005. – 680 с.
2. Цивільний кодекс України Постатейний коментар у двох частинах. Частина 2. / Керівники авторського колективу та відповідальні редак-тори проф. А. С. Довгерт, Н.С. Кузнєцова. – К.: Юстиніан, 2010. – 1008 с.
3. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/constitutionю>.
4. Господарський кодекс України (ГКУ) 2018. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://urist-ua.net/%D0%BA%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%>.

5. Гук А. Визначення форми права власності юридичних осіб/Андрій Гук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/2365/Huk_Vyznachennia%20formy%20prava%20vlasnosti%20.pdf?sequence=3.

6. Устименко В., Джабраїлов Р. Загальні та спеціальні ознаки публічної власності як предмет наукових досліджень/ В. Устименко, Р. Джабраїлов //Вісник Академії правових наук України: зб. наук. пр. / редкол.: В. Я. Тацій та інші. – Харків: Право, 2012. – № 4 (71). – С.185-202.

ОКРЕМІ ПОВНОВАЖЕННЯ СУБ'ЄКТІВ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ГРОМАДЯН

Пікалюк С.С.

*старший викладач кафедри права та фінансів
Луцький інститут розвитку людини
м. Луцьк, Україна*

Пріоритетним завданням суб'єктів публічної адміністрації є захист прав громадян, яке реалізується ними шляхом виконання покладених на них повноважень.

Повноваження це юридична конструкція, що поєднує в собі специфічні права та обов'язки суб'єктів публічного адміністрування [1, с. 82].

Під суб'єктами публічної адміністрації розглядаються органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, повноваження яких буде досліджуватись нами далі.

Вищим органом у системі органів виконавчої влади є Кабінет Міністрів України (Уряд України) [2]. КМУ як вищий орган в системі органів виконавчої влади, наділений повноваженнями, закріпленими в Законі України «Про Кабінет Міністрів України» від 27.02.2014 р. № 794-VII, а також в ряді інших законів та кодексів. Захист прав громадян зі сторони КМУ здійснюється через реалізацію таких повноважень як: 1) виконання нормативно-правових актів, прийнятих, зокрема, ВРУ, Президентом України, 2) формування і проведення державної політики, 3) нормотворення – розробка та прийняття програм, постанов, розпоряджень, підготовка проектів законів, 4) здійснення контролю за міністерствами, іншим центральним органам виконавчої влади, місцевим державним адміністраціям та органами місцевого самоврядування,

5) здійснення організаційних заходів, 6) здійснення управління об'єктами державної власності.

Наступною ланкою в системі органів виконавчої влади після КМУ є центральні органи виконавчої влади, які складаються з міністерств України, інших центральних органів виконавчої влади (служби, агентства, інспекції), центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом. Система центральних органів виконавчої влади, порядок утворення, реорганізації та ліквідації міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, завдання міністерства та його керівництва, завдання центральних органів виконавчої влади та їх керівництва та інші питання визначаються в Законі України «Про центральні органи виконавчої влади» від 17.03.2011 р. № 3166-VI.

Основними завданнями центральних органів виконавчої влади, зокрема є надання адміністративних послуг; здійснення державного нагляду (контролю); управління об'єктами державної власності; внесення пропозицій щодо забезпечення формування державної політики на розгляд міністрів, які спрямовують та координують їх діяльність [4].

Дослідження окремих положень чинного законодавства дозволяє констатувати, що повноваження центральних органів виконавчої влади спрямовані на захист прав громадян можна об'єднати у нижченаведені напрямки: 1) управлінська діяльність (згідно ч. 1 ст. 6 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» від 06.04.2000 р. № 1645-III центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я, щодо захисту населення від інфекційних хвороб встановлює допустимі рівні забруднення мікроорганізмами та іншими біологічними чинниками харчових продуктів і продовольчої сировини, води, ґрунту, інших об'єктів середовища життєдіяльності людини [4] тощо; 2) нормотворча діяльність (відповідно до ч. 1 ст. 10 Закону України «Про туризм» від 15.09.1995 р. № 324/95-ВР центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері туризму та курортів, бере участь у підготовці проєктів нормативно-правових актів у галузі туризму, у межах своєї компетенції розробляє і затверджує нормативно-правові акти, узагальнює практику застосування законодавства в галузі туризму, курортно-рекреаційної сфери, вносить пропозиції щодо його удосконалення [5] тощо; 3) координуюча діяльність (відповідно до ч. 1 ст. 10 Закону України «Про туризм» від 15.09.1995 р. № 324/95-ВР центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики

у сфері туризму та курортів сприяє координації діяльності органів виконавчої влади, суб'єктів підприємницької діяльності, їх об'єднань, що здійснюють діяльність у галузі туризму [5] тощо; 4) контрольна та/або наглядова діяльність (відповідно до ч. 1 ст. 33 Закону України «Про охорону праці» від 14.10.1992 р. № 2694-XII міністерства та інші центральні органи виконавчої влади здійснюють відомчий контроль за станом охорони праці на підприємствах галузі [6] тощо.

Ще однією ланкою в структурі органів виконавчої влади є місцеві органи виконавчої влади, якими є місцеві державні адміністрації, які виконують власні та делеговані їм повноваження в областях і районах, містах Києві та Севастополі, в порядку визначеному чинним законодавством. Щодо делегованих повноважень, то мова йде про можливість відповідних рад делегувати місцевим державним адміністраціям повноваження місцевого самоврядування, а також про можливість КМУ в межах, визначених законами України, передавати місцевим державним адміністраціям окремі повноваження органів виконавчої влади вищого рівня [7]. Статтею 13 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» від 09.04.1999 р. № 586-XIV визначені питання, які належать до відання місцевих державних адміністрацій серед яких, зокрема, забезпечення законності, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян [7].

В результаті дослідження повноважень місцевих органів виконавчої влади, закріплених у відповідних нормативно-правових актах, виокремлюємо такі групи повноважень, через які місцеві органи виконавчої влади здійснюють захист прав громадян: 1) виконання програм, стратегій, нормативно-правових актів, прийнятих вищим органами державної влади або главою держави (згідно п. 1 ч. 1 ст. 27 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» від 09.04.1999 р. № 586-XIV місцева державна адміністрація забезпечує виконання законодавства про військовий обов'язок посадовими особами і громадянами, підприємствами, установами і організаціями [7]), 2) розробка та внесення програм, стратегій, прогнозів, пропозицій для вищих органів державної влади (відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 19 Кодексу цивільного захисту України від 02.10.2012 р. № 5403-VI до повноважень місцевих державних адміністрацій у сфері цивільного захисту належить розроблення та забезпечення реалізації регіональних, місцевих програм та планів заходів у сфері цивільного захисту, зокрема спрямованих на захист населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання

їх виникненню, забезпечення техногенної та пожежної безпеки [8]), 3) здійснення контролю та/або нагляду та/або моніторингу за окремими питаннями, які належать до їх відання (згідно п. 5 ч. 1 ст. 15 Закону України «Про засади державної регіональної політики» від 05.02.2015 р. № 156-VIII до повноважень обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій у сфері державної регіональної політики належить проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, підготовка та подання звітів про це на затвердження відповідно Верховній Раді Автономної Республіки Крим, обласним, Київській та Севастопольській міським радам [9]), 4) реалізація державної політики на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці (згідно п. 1 ч. 1 ст. 22 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» від 09.04.1999 р. № 586-XIV місцева державна адміністрація реалізовує державну політику в галузі науки, освіти, охорони здоров'я, культури, фізкультури і спорту, материнства і дитинства, сім'ї та молоді [7]), 5) інформування населення з приводу окремих питань, які віднесені до їх компетенції (наприклад, згідно ст. 4 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» від 06.04.2000 р. № 1645-III місцеві органи виконавчої влади у сфері захисту населення від інфекційних хвороб інформують населення через засоби масової інформації про епідемічну ситуацію в регіоні та здійснювані протиепідемічні заходи [4]). Таким чином, аналіз повноважень органів виконавчої влади щодо захисту прав громадян дає підстави вважати, що захист прав громадян суб'єктами публічної адміністрації має здійснюватися на високому рівні. Адже для цього на законодавчому рівні закріплені приписи, адресовані органам публічної адміністрації, виконання яких спрямовано на задоволення суспільних інтересів. Належне виконання суб'єктами публічної адміністрації своїх повноважень шляхом неухильного дотримання та виконання законів, створення систем надання послуг для громадян, формування та виконання державної політики у різних сферах суспільного життя, прийняття програм, стратегій та пропозицій в окремих сферах суспільного життя, здійснення контролю та нагляду у сферах їх відання тощо – є гарантією захисту прав громадян.

1. Галунько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. *Адміністративне право України. Повний курс : підручник*. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.
2. *Про Кабінет Міністрів України* : Закон України від 27.02.2014 р. № 794-VII / Верховна Рада України : офіц. веб-портал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18>.
3. *Про центральні органи виконавчої влади* : Закон України від 17.03.2011 р. № 3166-VI / Верховна Рада України : офіц. веб-портал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17>.
4. *Про захист населення від інфекційних хвороб* : Закон України від 06.04.2000 р. № 1645-III / Верховна Рада України : офіц. веб-портал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14>.
5. *Про туризм* : Закон України від 15.09.1995 р. № 324/95-ВР / Верховна Рада України : офіц. веб-портал. URL: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80>.
6. *Про охорону праці* : Закон України від 14.10.1992 р. № 2694-XII / Верховна Рада України : офіц. веб-портал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12>.
7. *Про місцеві державні адміністрації* : Закон України від 09.04.1999 р. № 586-XIV / Верховна Рада України : офіц. веб-портал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14>.
8. *Кодекс цивільного захисту України* від 02.10.2012 р. № 5403-VI / Верховна Рада України : офіц. веб-портал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>.
9. *Про засади державної регіональної політики* : Закон України від 05.02.2015 р. № 156-VIII / Верховна Рада України : офіц. веб-портал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19>.

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Пікалюк С.С.

старший викладач кафедри права та фінансів

Луцький інститут розвитку людини

м. Луцьк, Україна

Чередніченко В.В.

магістр, спеціальність «Право»

Луцький інститут розвитку людини

м. Луцьк, Україна

Правовий статус є самостійною категорією та надає досить широке коло його характерних ознак, зокрема: 1) йому притаманна

універсальність, беручи до уваги те, що правовий статус поширюється на всіх суб'єктів; 2) для нього характерна взаємодія, оскільки він відображає особливості особи та держави як учасників суспільних відносин; 3) права та свободи діють поряд із обов'язками та відповідальністю; 4) забезпечення системності у структурі складових елементів; 5) відносна стабільність [1, с. 96].

Правовий статус державного службовця виникає на основі відповідного законодавства у зв'язку із заміщенням державної посади. Саме певна посада державної служби є базою для характеристики правового стану державного службовця. «По суті, правове становище державного службовця – це встановлені і гарантовані державною заходи необхідної й можливої поведінки державного службовця у сфері державно-службових відносин. З їх зміною трансформується і правовий статус державного службовця (підвищення, пониження, звільнення, відставка, вихід на пенсію). Основу правового статусу державного службовця складають п'ять груп державно-службових норм, що визначають обов'язки, права, обмеження, гарантії та економічне забезпечення» [2, с. 470-471].

Варто звернути увагу на наукові дослідження, в яких питання правового статусу державних службовців розглядається з позиції трудового права. Так, М.І. Іншин наділяє правовий статус державного службовця такими рисами: а) його права та обов'язки встановлюються зазвичай у рамках компетенції органів, від імені яких він представляє державу; б) діяльність державного службовця підпорядкована виконанню завдань, що покладені на орган держслужби, і носить офіційний характер; в) службові права та обов'язки характеризуються єдністю (їх права одночасно є обов'язками, адже вони мають використовуватися в інтересах служби, а обов'язки – правами, оскільки за іншої ситуації їх не можна буде реалізувати); г) здійснення службовцем своїх прав та обов'язків гарантується законодавчим способом; г) законні приписи і вимоги державного службовця мають виконуватися усіма, кому вони адресовані; д) він має право на просування по службі, тобто на службову кар'єру; е) передбачені обмеження його загальногромадянських прав з метою ефективності службової діяльності; є) для нього передбачені деякі пільги, а також підвищена відповідальність за скоєні правопорушення [3, с. 20-21].

Можемо констатувати, що правовий статус державних службовців як об'єкта соціального захисту у найбільш спрощеному розумінні слід тлумачити як сукупність законодавчо визначених елементів, які у своїй

єдності є об'єктивним відображенням того, яке місце посідають державні службовці в системі об'єктів соціального захисту.

Статус державних службовців як об'єкта соціального захисту, на нашу думку, найбільш доцільно розглядати крізь призму його елементів. Під суб'єктивними правами державних службовців як об'єктів соціального захисту слід розуміти міру можливої поведінки, яка стає «доступною» працівникам з моменту набуття ними статусу державного службовця.

Окремої та особливої уваги в окресленому контексті заслуговує Закон України «Про державну службу», яким, наприклад, визначаються такі права: 1) на додаткову відпустку; 2) на отримання додаткової грошової допомоги та компенсацій, 3) на дострокову пенсії; 4) на спеціальне безоплатне медичне обслуговування тощо. У контексті визначення особливостей суб'єктивних прав державних службовців як об'єктів соціального захисту також слід звернути увагу на Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», у статті 8 якого, зокрема, зазначається, що час проходження строкової військової служби та військової служби за призовом осіб офіцерського складу, а також час проходження військової служби в особливий період, що оголошується відповідно до Закону України «Про оборону України», зараховуються до стажу роботи, що дає право на призначення пенсії за віком на пільгових умовах, якщо на момент призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу, військову службу в особливий період, що оголошується відповідно до Закону України «Про оборону України», особа навчалася за фахом у професійно-технічному навчальному закладі, працювала за професією або займала посаду, що дає право на призначення пенсії за віком на пільгових умовах. Час навчання в професійно-технічному навчальному закладі, час проходження строкової військової служби, а також час проходження військової служби в особливий період, що оголошується відповідно до Закону України «Про оборону України», які зараховуються до стажу роботи, що дає право на призначення пенсії за віком на пільгових умовах, не повинні перевищувати наявного стажу роботи, що дає право на пенсію за віком на пільгових умовах. Час проходження військовослужбовцями військової служби в особливий період, що оголошується відповідно до Закону України «Про оборону України», зараховується до вислуги їх років, стажу роботи, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби на пільгових умовах у порядку, який визначається

Кабінетом Міністрів України [4].

Наступний елемент, який слід відзначити, юридичні обов'язки державних службовців. Структуру юридичного обов'язку становлять такі елементи: 1) необхідність здійснення або утримання від певних дій; 2) необхідність виконання вимог уповноваженої сторони; 3) необхідність нести юридичну відповідальність у разі невиконання або неналежного виконання покладених зобов'язань [5].

Справедливим буде відзначити, що юридичні обов'язки державних службовців як об'єктів соціального захисту мало чим відрізняються від загальної категорії працівників, вони, наприклад, так само зобов'язані здійснювати відрахування до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування тощо.

Особливої уваги заслуговує такий елемент правового статусу державного службовця як об'єкта соціального захисту, як соціальні гарантії. Гарантії – це основна мета держави, оскільки саме держава є гарантом прав і свобод людини. При цьому закон визначає роль закону як гаранта тільки через призму використання чи застосування сили покарання [6, с. 50-51].

Говорячи про соціальні гарантії державних службовців як об'єктів соціального захисту, варто відзначити, що їх детальний перелік визначається на рівні спеціальних законів, якими регулюється діяльність того чи іншого державного службовця. До них, наприклад, належать закони України «Про прокуратуру», «Про Національну поліцію», «Про судоустрій та статус суддів» та інші. У свою чергу, найбільш загальні соціальні гарантії для всіх категорій державних службовців визначаються Законом України «Про державну службу», у якому даному питанню присвячено розділ VI «Оплата праці, заохочення і соціальні гарантії».

Можемо констатувати, що правовий статус державних службовців як об'єктів соціального захисту являє собою сукупність їх прав, обов'язків, морально-правових вимог, гарантій у сфері отримання матеріальних благ та послуг, які надаються державою для забезпечення даної професійної групи всією повнотою прав громадян держави та компенсації обмежень та заборон, що випливають з умов проходження державної служби.

Саме тому змістом статусу державного службовця як об'єкта соціального захисту слід вважати нормативно-встановлену складну, динамічну і диференційовану систему елементів, необхідних для якісного, ефективного виконання ним певних функціонально-посадових завдань та забезпечення належного рівня життя державних службовців та

членів їх сімей у разі настання певних соціальних ризиків.

Відзначимо, що до ключових особливостей правового статусу державних службовців як об'єктів соціального захисту слід віднести:

- визначається нормами загального трудового та спеціального законодавства, тобто через дотримання принципу єдності та диференціації правового регулювання;
- мають розширений у порівнянні з іншими об'єктами соціального захисту перелік соціальних гарантій;
- перелік елементів соціального захисту може змінюватись у залежності від того, в якому органі державної влади проходить службу державний службовець.

Література

1. Панчишин А.В. *Поняття, ознаки та структура категорії «правовий статус»*. Часопис Київського університету права. 2010. № 2. С. 95-97.
2. *Государственная служба: теория и организация: курс лекцій / под общ. ред. Е.В. Охотского и В.Г. Игнатова*. Ростов-на-Дону: Феникс, 1998. 640 с.
3. *Инишин М.І. Проблеми правового регулювання праці державних службовців України: автореф. дис. д-ра юрид. наук: 12.00.05. К., 2005. 39 с.*
4. *Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 № 2011-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 15. Ст. 190.*
5. *Ведерніков Ю.А., Папірна А.В. Теорія держави і права: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 333 с.*
6. *Локк Д. Избранные философские произведения: в 2-х т. / [вступит. статья М.С. Нарского, с. 5-54]. М.: Соцэкгиз, 1960. Т. 2. 532 с.*

ДРУГИЙ ЕТАП РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА БЮДЖЕТНИЙ ПРОЦЕС НА РІВНІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Попова Ю.О.,

*бакалавр Інституту підготовки кадрів для
органів юстиції України НІОУ ім. Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна*

*Науковий керівник: Татаренко Г.В., к.ю.н.,
завідувач кафедри конституційного права СНУ ім. В. Даля,
м. Сєвєродонецьк, Україна*

Однією з найбільш вдалих та масштабних реформ в Україні недарма вважається реформа децентралізації. Перший етап змін було здійснено у 2015 році, тоді ж почалися напрацювання щодо впровадження другої частини нововведень, пов'язаної головним чином із введенням інституту префектів та ліквідацією місцевих державних адміністрацій. Активність у вказаному напрямку відновилася в новому виборчому циклі, коли у грудні 2019 року Президентом України було подано проект закону щодо відповідних змін до Конституції України. Вочевидь, такі суттєві перетворення кардинально змінять бюджетний процес на місцевому рівні, тож оцінка юридичною спільнотою даного аспекту реформи є вельми необхідною.

Перш за все слід розібратися, яка ж діяльність місцевих державних адміністрацій після їх ліквідації буде здійснюватися іншими органами влади. Відповідно до ст. 18 ЗУ «Про місцеві державні адміністрації» [1] до їх повноважень щодо бюджету віднесено складання, схвалення і подання на розгляд ради прогнозу відповідного бюджету, складання і подання на за-твердження ради проекту відповідного бюджету та забезпечення його ви-конання; звітування перед відповідною радою про його виконання;

Варто зазначити, що в наявних наразі проектних документах реформи немає вказівки на те, до якого органу перейдуть зазначені функції. При цьому у проекті змін до Конституції запропоновано передбачити у ст. 143 Основного Закону, що територіальна громада безпосередньо або через органи місцевого самоврядування громади відповідно до закону затверджує бюджет відповідної громади та контролює його виконання. [2] Тобто до повноважень органів місцевого самоврядування щодо бюджету за цим документом не передаються функції місцевих державних

адміністрацій. До того ж в жодному з законопроектів про впровадження префектур до компетенції префектів не віднесені відповідні завдання, а основними напрямками діяльності префектів визначаються контроль, нагляд та координація зусиль органів місцевого самоврядування (ст. 2 Проекту ЗУ «Про префектів» від 16.11.2015) [3].

В даному контексті слід зазначити, що логічним джерелом вирішення цієї проблеми може стати запозичення механізмів підготовки, прийняття та виконання місцевих бюджетів, які наразі застосовуються для місцевих, селищних та сільських рад, адже в цих адміністративно-територіальних одиницях місцевих державних адміністрацій немає. Таким чином необхідним та невідворотнім кроком постане створення виконавчих органів обласних та районних рад, які й провадитимуть означену діяльність. Для цього слід внести зміни до чинного закону «Про місцеве самоврядування в Україні». Варто, однак, зазначити, що повне дублювання норм законодавства вважаємо недоцільним, адже повноваження голів, обраних членами територіальної громади на виборах не можуть збігатися із компетенцією обраного радою голови. Зокрема голову обласної чи районної ради не доцільно робити розпорядником коштів місцевого бюджету.

Подібний підхід можна також застосувати до повноважень місцевих державних адміністрацій щодо здійснення фінансування підприємств, установ та організацій, переданих у встановленому законом порядку в управління місцевій державній адміністрації вищими органами державної та виконавчої влади або органами місцевого самоврядування, (після реформи відповідні об'єкти з управління місцевих державних адміністрацій перейдуть до органів державної влади та місцевого самоврядування), а також інших заходів, передбачених законодавством.

За чинним законодавством місцеві державні адміністрації також подають в установленому порядку до органів виконавчої влади вищого рівня фінансові показники і пропозиції до проекту Державного бюджету України, пропозиції щодо обсягу коштів Державного бюджету України для їх розподілу між територіальними громадами, розмірів дотацій і субсидій, дані про зміни складу об'єктів, що підлягають бюджетному фінансуванню, баланс фінансових ресурсів для врахування їх при визначенні розмірів субвенцій, а також для бюджетного вирівнювання виходячи із забезпеченості мінімальних соціальних потреб.

В даному випадку застосувати за аналогією норми законодавства щодо міських, селищних та сільських рад неможливо, адже в цих

суб'єктів немає таких повноважень. Ці завдання за своєю суттю не можуть здійснюватися виконавчими органами місцевих рад самостійно, адже вони не є окремими органами влади, існуючи при відповідних органах місцевого самоврядування. Водночас згадана робота вимагає здійснення великого обсягу фахової аналітики, тож доручати її депутатам місцевої ради також не далекоглядно. Найбільш доцільним, на наш погляд, буде затвердження відповідних пропозицій виконавчого органу місцевою радою.

Отже, зміни, що є частиною другого етапу реформи децентралізації в Україні передбачають корінну реорганізацію системи місцевих органів виконавчої влади. На зміну місцевим державним адміністраціям приходять префекти з обмеженими функціями. Водночас повноваження ліквідованих органів щодо місцевих бюджетів мають перейти до органів місцевого самоврядування, які для цього також варто переформатувати за зразком міських рад, створивши при них виконавчі органи. При цьому слід приділити увагу специфіці завдань, що вирішуються на рівні району та області та іншим чинникам. Важливо, що наявні проекти нормативних актів не регулюють в повній мірі ці процеси, тож нагальним завданням законодавця є розробка змін до закону «Про місцеве самоврядування» або його нової редакції з урахуванням зазначених аспектів.

Література

1. Про місцеві державні адміністрації : Закон України : від 09.04.1999 р., № 586-ХІV // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 20–21. – Ст. 190;
2. Проект Закону про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади) 2598 від 13.12.2019 // Електронний ресурс Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=67644&pf35401=516276>
3. Про префектів: Проект Закону України від 16.11.2015 р. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2016/01/prefekti-16.11..pdf>

ДЕРЖАВНИЙ СЛУЖБОВЕЦЬ ЯК СУБ'ЄКТ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН

Тютюнник В. К.

*аспірантка кафедри правознавства СНУ ім. В.Даля,
м.Сєвєродонецьк, Україна*

Особливості професійної діяльності державних службовців як працівників, які перебувають у трудових відносинах з державними органами, і правові основи регулювання їх праці знайшли своє відображення в Кодексі законів про працю України та Законі України «Про державну службу».

Відомий юрист Коркунов Н. М. в своїх наукових працях часто використовував поняття «державної служби», а саме – це будь-яка діяльність на користь держави. Він зазначав, що зміст державної служби завжди буде юридичним обов'язком, а неправильне її застосування буде породжувати проблеми в суспільстві і державі в цілому [1, с. 109]. З точки зору сучасного законодавства, згідно зі ст. 1 ЗУ «Про державну службу», державна служба – це публічна, професійна, політично неупереджена діяльність із практичного виконання завдань і функцій держави [7]. Ст. 3 цього закону закріплює категорії державних службовців, на яких поширюється його дія: Секретаріату Кабінету Міністрів України; міністерств та інших центральних органів виконавчої влади; місцевих державних адміністрацій; органів прокуратури; органів військового управління; органів дипломатичної служби; інших державних органів [7]. Важливим аспектом у сфері здійснення державної служби виступає наявність певних суб'єктів трудових відносин – державних службовців. Відповідно до ст. 1 ЗУ «Про державну службу», державний службовець – це громадянин України, який займає посаду державної служби в органі державної влади, іншому державному органі, його апараті (секретаріаті), одержує заробітну плату за рахунок коштів державного бюджету та здійснює встановлені для цієї посади повноваження, безпосередньо пов'язані з виконанням завдань і функцій такого державного органу, а також дотримується принципів державної служби. [7, ст. 10].

Професор Н.І. Іншин, відстоюючи позицію, що діяльність державних службовців реалізується за допомогою службово-трудових відносин, підкреслює, що специфіка змісту службово-трудових відносин, особливості їх виникнення, розвитку і припинення, важливість функцій

і специфічність завдань, що стоять перед державними органами, обумовлюють необхідність диференційованого підходу до регулювання праці державних службовців [3, с.120].

З цією позицією можна погодитись. І при цьому важливо акцентувати увагу на тому, що диференціація в правому регулюванні передбачає чітке виділення суб'єкта, щодо якого здійснюється диференціація. Таким чином, поняття державного службовця як суб'єкта трудового права вимагає і відповідного дослідження, і нормативного закріплення.

Слід зазначити, що в історії правового регулювання трудових відносин державних службовців існує дискусія щодо даної категорії осіб [8]. У такому випадку перша позиція виходить від спеціалістів в галузі трудового права. Вони вказують на те, що відносини державних службовців, які виникають у зв'язку зі вступом на державну службу, її здійсненням і припиненням, – це саме трудові відносини. При цьому, говорячи про вдосконалення правового регулювання даних відносин, необхідно застосовувати до осіб, що здійснюють державну службу, загальні норми трудового законодавства, а також передбачити особливості правового регулювання виходячи зі специфіки здійснюваної ними службової діяльності [4, ст. 11]. Така спрямованість відповідає трудовому законодавству України, яке передбачає, що особливості правового регулювання праці окремих категорій працівників, в тому числі державних службовців, здійснюються КЗпП України та іншими нормативними правовими актами, включаючи ЗУ «Про державну службу», Конвенцію МОП «Про захист права на організацію та процедури визначення умов зайнятості на державній службі», розглядає держслужбовців у вигляді найманих працівників [2, ст. 3].

Так, на думку Г.І. Чанишева та Н.Б. Болотиной у державних службовців сутність їх трудової діяльності має настільки особливий характер, що їхній правовий статус, перш за все, визначається спеціальними законами. Але при цьому державні службовці відносяться до категорії осіб найманої праці (тобто є працівниками): «В основі їх діяльності лежить вільне волевиявлення та бажання займати певну посаду. На цій основі ними укладається угода з роботодавцем. І така угода є трудовим договором... Роботодавцем в цьому випадку виступає держава в особі відповідних державних органів. [5, с.143].

Професор Н.І. Іншин переконливо характеризує державну службу, як особливий різновид суспільно корисної праці, тобто відносить професійну діяльність державних службовців саме до сфери трудового

права. Він пропонує розглядати державного службовця як фізичну особу, громадянина своєї країни, який уклав з державним органом трудовий договір, займає штатну посаду в цьому органі, має спеціальну професійну підготовку щодо здійснення від імені держави наданих йому функцій і повноважень [9, с. 6-19, с.295]. Погоджуючись в цілому з даним підходом, представляється не-обхідним все ж акцентувати увагу на тому, що державні службовці – це суб'єкти трудового права, причому, такі суб'єкти, які мають суттєві особливості, що відрізняють їх від інших категорій працівників. І ключовим терміном, який обґрунтовує особливе становище державних службовців в системі суб'єктів трудового права, є термін «служба». А саме те, що трудова діяльність державних службовців реалізується шляхом виконання ними службових повноважень за певною посадою в органі державного управління.

Ще одним важливим моментом буде укладення трудового договору. В деяких випадках, з державним службовцем, який вступає на роботу, не буде укладатися трудовий договір, його замінить службовий контракт, який встановлює взаємні права і обов'язки обох сторін [8, с. 32]. Проте зазначений акт має схожі правові риси з трудовим договором, які проявляються в тому, що умови службового контракту і трудового договору можуть бути змінені тільки за письмовою згодою обох сторін. Зауважимо, що оскільки державний службовець займає свою посаду на підставі укладеного ним трудового договору, то він повністю відповідає правовій категорії «працівник».

Щодо українського законодавства, відповідно до Закону України «Про державну службу», державним службовцем може громадянин України, який володіє державною мовою і відповідає певним кваліфікаційним вимогам, встановлених для конкретної державної посади [5, ст. 21]. Посади розподілені на відповідні категорії: А, Б і В. Слід враховувати, що існує так званий ранг державних службовців. Він присвоюється в залежності від того, яку категорію посад займає службовець. За ранг встановлюється певна надбавка до посадового окладу відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 18 січня 2017 р. № 15 «Питання оплати праці працівників державних органів». Але більшу частину загального доходу державного службовця складає посадовий оклад [5, ст. 50]. Тобто він отримує заробітну плату за виконання своєї трудової функції. Право розглядає заробітну плату як елемент трудових правовідносин. Правовий аспект категорії «заробітна плата» відображає один з основних ознак трудових правовідносин – їх оплатність [3].

Таким чином, слід констатувати, що державні службовці є особливою категорією працівників і, відповідно, особливим суб'єктом трудового права. З огляду на цей факт, ЗУ «Про державну службу» закріпив, що на державних службовців поширюється трудове законодавство з різними особливостями, встановленими цим законом. Така спрямованість передбачена Кодексом законів про працю України, що, по суті, відповідає одному з трудових принципів – принципу диференціації та єдності умов трудової діяльності.

ГОЛОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РЕФОРМУВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ВЛАДИ В КРАЇНАХ ЄПРОПИ

Чиркін А.С.,

*кандидат юридичних наук,
асистент кафедри державного будівництва
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
м.Харків, Україна*

На сучасному етапі в державах-членах ЄС одним з основних напрямів модернізації територіальної організації влади за допомогою механізмів регіоналізації – є проведення структурних перетворень і функціональних реформ, які дозволяють: - впровадити політику децентралізації управління, адже територіальна консолідація сприяє передачі більшої кількості послуг на місця; - підвищити ефективність органів місцевого самоврядування та зменшити бюджетні витрати; - покращити добробут мешканців; - розв'язати демографічні проблеми; - посилити форми демократії участі; - надати відповідь на виклики глобалізації, оскільки відкриття кордонів між державами-членами ЄС збільшує конкуренцію, витримати яку можуть лише великі за розміром муніципалітети та регіони.

Впровадження структурних реформ, головним чином, здійснюється з метою подолання територіальної фрагментації задля формування потенційно спроможних фінансово-економічних регіонів. Варто зазначити, що в європейській доктрині сформувався стійке значення «регіону» як території [3]. Наразі, в практиці ЄС під регіонами прийнято вважати будь-які національні територіальні одиниці. Проте, оскільки таких одиниць на кожному рівні в державах-членах може бути безліч,

в ЄС ще з 1980-х років почали розробляти єдину систему поділу та позначення регіонів різних рівнів. Номенклатура територіальних одиниць для статистики (NUTS – Nomenclature of territorial units for statistics) офіційно була прийнята в березні 2003 року та є основою для розробки регіональної політики та статистичних досліджень результатів виконання програм регіонального розвитку. Головними цілями створення NUTS є: 1. Збір, розвиток та гармонізація статистичної інформації в ЄС; 2. Соціально-економічний аналіз регіонів різних рівнів; 3. Формування регіональної політики ЄС [4].

Яскравим прикладом проведення структурних реформ через утворення регіонів відповідно до класифікації NUTS є досвід Румунії. Так, згідно із Законом №151 (1998 р.) утворено регіони рівня NUTS- II. У кожному регіоні впроваджено Раду з питань регіонального розвитку, до складу якої входять голови рад округів та представники рад муніципалітетів, які ухвалюють рішення щодо стратегії регіонального розвитку. Рада координує діяльність свого виконавчого органу – Агентства регіонального розвитку, що розпоряджається коштами Європейського фонду регіонального розвитку. Примітно, що відповідні регіони було сформовано без урахування таких важливих чинників, як історія, культура чи географія, відтак вони не отримали можливості скористатися перевагами спільної культурної ідентичності. Ці об'єднання не є «адміністративно-територіальними одиницями» на кшталт округів, міст або комун, оскільки не отримали жодного юридичного статусу [2].

В Чехії також були відображені принципи формування таких статистичних регіонів ЄС, як NUTS 2 і NUTS 3, котрі спрямовані на розвиток слабких, депресивних регіонів.

Реформи територіального устрою в Чехії були розпочаті в грудні 1997 р. Тоді було створено 14 вищих територіальних одиниць самоврядування (країв), і вони стали основою для проведення регіональної політики в країні після її вступу до ЄС (мова йде про територіальні одиниці NUTS 2, NUTS 3 для проведення статистичних аналізів).

Інший цікавим прикладом видається Угорщина, де у 1996 р. були започатковані спільні програми об'єднання та співробітництва, в рамках яких спочатку більшість зусиль спрямовувалась на об'єднання, а потім на співробітництво. Таким чином Угорщина робила спробу боротися із проблемою – одна територіальна одиниця – один орган місцевого самоврядування. Для подолання цієї проблеми було запроваджено інститут мікрорегіонів – об'єднання муніципалітетів для виконання

спільних завдань, на рівні яких діяли мікрорегіональні ради (асамблеї представників муніципалітетів, що входять до мікрорегіонів), та сім регіонів, що відповідали європейському рівню NUTS-2. Крім того, центральний уряд застосовував фінансові стимули для об'єднання муніципалітетів у такі мікрорегіони (у вигляді субвенцій чи дотацій). Іншими словами, економічні стимули до об'єднання замість політичного примусу – ось той рецепт, який використовувала Угорщина. Однак з приходом нової влади після 2010 р. в країні відбуваються більш рецентралізаційні процеси, одним з наслідків яких є скасування з 2013 р. система NUTS в Угорщині.

Втім досвід цієї країни 1990-х років переконує, що зробити необхідні зміни в адміністративній структурі можливо навіть без відповідних конституційних змін.

На сьогодні Угорщина включає 19 округів – медьє (угор. – megyék) і 3175 громад (угор. – települések). Рівень місцевих громад складається з 2863 муніципалітетів – кьозшегів (угор. – község), 265 міст, 23 міст з правами округу.

Відповідно до ст. 6 Основного Закону 2012 р. [1], територія Угорщини складається зі столиці, її районів, округів, міст та громад. Місцеве самоврядування здійснюється на двох рівнях – окружному і муніципальному, тобто муніципальне управління присутнє в столиці та її районах, округах, містах і громадах.

У 2013 р. з метою подолання проблеми великої кількості громад була запроваджена нова адміністративна структура районів – ярашів (угор. – járás). В Угорщині існує 175 районів в округах та 23 – в столиці, вони не є представниками місцевого самоврядування, а діють як державні адміністрації.

До категорії «міст із правами округу», передбачених угорським Законом «Про місцеве самоврядування», належать міста, що надають громадські послуги не тільки для своїх мешканців, але й для тих, хто живе на прилеглий до них території. Такі міста є традиційно провінційними і мають кількість населення не менше 50 000 мешканців. На сьогодні існує тільки 23 муніципалітети, що відповідають таким вимогам. З адміністративної точки зору, дворівнева система управління не є вигідною для міста, оскільки більшість районів існують як окремі муніципалітети, і така тенденція розповсюджується майже на все місто чи більшу його частину. Рівень фрагментації (роздроблення) очевидний, адже більше половини громад (понад 1700) мають чисельність менше

1000 мешканців, біля третини – менше 500, біля 100 поселень – менше 100. В той же час, майже 60 % населення проживають у 139 містах, що мають більше 10 000 мешканців.

Реформи у Європейських країнах, з мали послідовний, поступальний характер і мали єдиний вектор розвитку – вони були орієнтовані на децентралізацію і забезпечення самостійності місцевого самоврядування у відносинах із державою, розмежування повноважень на основі принципу субсидіарності. Однак в Угорщині протягом останніх 10 років спостерігається зворотний процес реформування місцевого самоврядування – у бік одержавлення і централізації (консолідації).

Література

1. Основний Закон Угорщини 2012р. URL:<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.at>
2. Чернеженко О.М. Конституційні основи місцевого самоврядування в державах-учасниках Європейського Союзу і в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.02 / Чернеженко Олена Миколаївна ; Нац. акад. внутр. справ. - Київ, 2019. С. 208-209.
3. Fredrik Söderbaum. Introduction: Theories of New Regionalism URL: <http://www.palgraveconnect.com/pc/doifinder/view/10.1057/9781403938794>
4. Nomenclature of territorial units for statistics URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/background>
5. The EU's Assembly of Regional and Local Representatives. Hungary URL: <https://portal.cor.europa.eu/divisionpowers/Pages/Hungary-Intro.aspx>

ПАНЕЛЬ IV
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ТА РЕСУРСНЕ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАД В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ
ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА ТРАНСФОРМАЦІЇ
КОНКУРЕНТОЗДАТНОСТІ ТЕРИТОРІЙ

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ ОБ'ЄДНАНИХ
ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Гречко О.О.,

кандидат юридичних наук,

молодший науковий співробітник

*НДІ правового забезпечення інноваційного
розвитку НАПрН України, м. Харків, Україна*

Процес впровадження децентралізації публічної влади, який проходить сьогодні в Україні, створює усі необхідні підстави правового та організаційного характеру для розкриття прихованого потенціалу об'єднаних територіальних громад. Це обумовлено тим, що відбувається перерозподіл повноважень від державних органів до територіальних громад та реорганізація функціонування різних сфер діяльності громад у бік посилення їхньої самостійності. Тільки за рахунок децентралізації функцій і повноважень держави щодо розвитку інноваційної діяльності в Україні можна забезпечити формування повноцінних інноваційних систем [1, С. 352].

В умовах децентралізаційних трансформацій важливо чітко визначити пріоритетні напрями діяльності громад, які будуть впливати на ефективність розвитку їхнього інноваційного потенціалу.

У науковій літературі визначають такі напрями діяльності місцевих органів влади у сфері регулювання інноваційних процесів:

- розроблення та впровадження місцевих стратегій та програм розвитку інноваційної діяльності;

- сприяння та підтримка суб'єктів господарювання в питаннях організаційно-методичного забезпечення, матеріально-технічної та консультативної допомоги у процесі здійснення інноваційної діяльності;
- сприяння придбанню новітніх технологій та впровадження інноваційних проектів підприємств;
- заохочення проведення наукових досліджень і розробок;
- сприяння розвитку інноваційної інфраструктури окремих територій;
- стимулювання виробництва нових видів продукції (послуг);
- покращення ресурсного забезпечення інноваційної діяльності шляхом фінансування з місцевих бюджетів та залучення інвестиційних ресурсів та ін. [2].

Слід зазначити, що Законом України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» визначені напрями, які потребують регулювання та фінансової підтримки здебільшого на державному рівні.

Провідними науковцями Науково-дослідного інституту правового забезпечення інноваційного розвитку Національної академії правових наук України було здійснене дослідження щодо визначення пріоритетних напрямів розвитку окремих об'єднаних територіальних громад Харківської області. У процесі дослідження використано програмне забезпечення Decision Making Helper (онлайн версія), застосування якого дозволяє диференційовано оцінювати всі необхідні критерії для вибору найкращої альтернативи. Перед застосуванням програмного продукту експертами було сформовано масив даних, які реалізуються в процесі прийняття рішення. Перевагою обраної системи підтримки прийняття рішень (СППР) Decision Making Helper є метод попарного порівняння суджень експертів, що суттєво зменшує суб'єктивність оцінювання [3, С. 64-65].

Згідно з даними, отриманими за допомогою програмного забезпечення, пріоритетним напрямом діяльності в Мереф'янській, Нововодолазькій ОТГ є розвиток малого бізнесу, у Малоданилівській та Чкаловській ОТГ необхідно в першу чергу спрямувати сили на соціальний розвиток та на видобуток корисних копалин відповідно, проте, необхідно зазначити, що розвиток малого бізнесу також має відносно великий відсоток необхідності реалізації [3, С. 68, 88, 107, 125]. Таким чином, на прикладі зазначених громад за допомогою застосування наукових методів дослідження у поєднанні з ІТ-ресурсами встановлено пріоритети, які призведуть

до соціально-економічного розвитку, зокрема, інноваційного.

Розвиток малого підприємництва за підтримки об'єднаних територіальних громад в сучасних умовах є актуальним, оскільки інноваційний розвиток територій багато у чому залежить від підтримки та створення сприятливих умов як з боку органів місцевого самоврядування, так і з боку суб'єктів господарювання. На нашу думку, обопільний процес стимулювання розвитку малого підприємництва та інновацій повинен стати пріоритетним напрямом діяльності об'єднаних територіальних громад в інноваційній сфері.

Слід зазначити, що саме малі підприємства вважаються каталізаторами інноваційної діяльності, що зумовлено сукупністю переваг перед великими підприємствами, серед яких варто відзначити наступні: здатність швидко впроваджувати а тестувати запропоновані інновації; швидкий перехід від інноваційної ідеї до інноваційного продукту; висока мотивація праці; низький рівень непрямих витрат; прямі контакти з партнерами. Малі підприємства в своїй інноваційній діяльності не вимагають значних вкладень та залучення значних ресурсів (енергетичних, матеріальних, трудових), мають високу гнучкість та оперативності у прийнятті рішень [4].

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що при визначенні пріоритетних напрямів діяльності кожної окремої територіальної громади існує необхідність у комплексному підході до виявлення тих факторів розвитку, особливостей кожної окремої території, які сприятимуть її інноваційному росту. Цілком виправданим є залучення науковців для пошуку оптимального рішення щодо стратегічних напрямів розвитку об'єднаних територіальних громад.

Література

1. Рубіш М. А. Децентралізація як напрям формування та розвитку інноваційного середовища (інфраструктури) регіону. Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури: виклики постіндустріальної економіки : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції, Львів, 18–19 травня 2017 р. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2017. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). URL: https://lpnu.ua/sites/default/files/attach/2017/5615/tezy_dopovidey_iv_mnpk.pdf
2. Шумська Г. М. Концептуальні засади здійснення інноваційної діяльності органами публічної влади як основи соціально-економічного розвитку України. URL: http://economyandsociety.in.ua/journal/18_ukr/30.pdf
3. Стан господарської діяльності окремих об'єднаних територіальних громад Харківської області: науково-практичний посібник за заг. ред. С. В. Глібка, Ю. В. Георгієвського, Н. М. Внукової. Харків: Право, 2020. 138 с.

4. Ворона А. В. Інноваційна активність підприємств як перспектива розвитку національної економіки України. Ефективна економіка. № 3. 2020. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/3_2020/157.pdf

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ГРОМАДИ

Кіяшко О. В.,

магістр спеціальності «Міжнародні економічні відносини»

Навчально-наукового інституту міжнародних відносин

Науковий керівник: Бузько І. Р.,

д.е.н., проф., СХУ ім. В. Даля,

м. Сєвєродонецьк, Україна

Вступ. У сучасних умовах прискорення глобалізаційних процесів стратегічно важливим завданням є підвищення конкурентоспроможності громад.

Реформа децентралізації, що впроваджується в Україні, надала органам місцевого самоврядування можливість на власний розсуд поліпшувати умови для розвитку бізнесу безпосередньо на місцях. Таким чином, об'єднані територіальні громади стали суб'єктами економічного розвитку.

Конкурентоспроможність і темпи соціально-економічного розвитку залежать від здатності економічних суб'єктів впроваджувати новостворені технології, продукти, процеси, генерувати знання та перетворювати їх в інтелектуальний капітал.

На даний час питання підвищення конкурентоспроможності адміністративно-територіальних одиниць за рахунок пожвавлення інноваційної діяльності перебуває у центрі уваги науковців, серед яких варто виділити праці С. М. Ілляшенко, І. А. Павленко, Л. С. Захаркіна, Л. В. Кривенко та інш. Однак, враховуючи впровадження реформи децентралізації в Україні, інноваційна діяльність громад потребує

подальших досліджень.

Постановка завдання. В Україні питання конкурентоспроможності громад може бути забезпечене шляхом переходу на інноваційний шлях розвитку.

Метою дослідження є умови, проблеми та перспективи впровадження інноваційної діяльності у громадах.

Методологія. Теоретичною базою дослідження стали наукові публікації вітчизняних науковців, Законодавство України, методичною основою – методи логіки, формалізації та інш.

Результати дослідження. Проблематика інноваційної діяльності в системі місцевого самоврядування включає два основних блоки: а) інноваційна науково-технологічна діяльність; б) інноваційна діяльність у галузі публічно-управлінських технологій. Вихідним пунктом цієї проблематики є потреба органів місцевого самоврядування адаптувати свою політику в сферу додержання комплексних економічних індикаторів, що відбивають економічний, соціальний, демографічний, технологічний, інституціональний, екологічний стан розвитку країни [2; С. 35].

Для розвитку інноваційної науково-технологічної діяльності у громадах необхідна розбудова інноваційної інфраструктури, що складається з бізнес-центрів, бізнес-інкубаторів, технопарків, лізингових центрів, фінансово-кредитних установ, фондів підтримки підприємництва, інноваційних фондів і компаній, індустриальних парків тощо. Такі інноваційні структури створюють сприятливі умови для ефективної діяльності та розвитку малих інноваційних підприємств, які реалізують оригінальні науково-технічні ідеї.

Стратегії соціально-економічного розвитку громад повинні включати стратегічні пріоритети для розвитку інновацій: розвиток високотехнологічних виробництв, реалізація інноваційних проєктів (енергозбереження, енергоефективність, поводження з побутовими відходами, проєкти екологічної спрямованості, проєкти з цифрової трансформації).

Наразі існує потреба в оновленні технологічних процесів на підприємствах з метою поступового перетворення економіки в більш інноваційну та наукомістку і, як наслідок, більш конкурентоспроможну на світових ринках.

Інноваційні підприємства підтримують економічне зростання громади завдяки надходженню коштів до місцевих бюджетів, підвищенню продуктивності праці, створенню робочих місць, а також

забезпечують гнучку адаптацію економіки до нових глобальних трендів. Інновації мають вирішальне значення для диверсифікації виробництва та збільшення доданої вартості.

Інноваціями в публічно-управлінських технологіях можуть бути нові або трансформовані організаційні структури, фінансові, інформаційні, правові механізми управління суспільним розвитком, підходи у взаємодії органів публічної влади з громадськістю і бізнесом [1; С.125].

У громадах доцільно створити економічний підрозділ, включаючи спеціалістів відповідальних за інноваційний розвиток, який реалізовуватиме проєктну роботу, збір та надання інформації про сучасні можливості для підприємців, організацію навчань щодо залучення інвестицій, розвитку та впровадження сучасних технологій, стимулювання створення інноваційних кластерів та інноваційної інфраструктури.

Інноваційним продуктом у сфері публічного управління є електронне урядування. Це форма організації державного управління, яка сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій для формування нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян [3].

Модернізація публічних послуг та розвиток взаємодії влади, громадян і бізнесу за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій дасть змогу створити додаткові механізми реалізації права на доступ до інформації, що перебуває у володінні органів влади, підвищити прозорість діяльності таких органів, забезпечить вільний обіг інформації та можливість її подальшого використання з метою розвитку інновацій, інноваційного бізнесу та стимулювання ведення господарської діяльності [3]. Крім того, впровадження інноваційних механізмів взаємодії бізнесу та регіону дасть змогу активізувати процеси кластеризації економіки регіонів, сприятиме створенню оптимальних управлінських моделей інноваційного розвитку з урахуванням системи місцевих факторів впливу.

Нова цифрова економіка у поєднанні з мобільними технологіями, доступом до Інтернету і переходом до зберігання «великих даних», аналізу та розробки додатків для хмарних обчислень створює нову продуктивність територіальних громад, яка слугуватиме стратегічною основою інноваційного розвитку територіальних громад на довгострокову перспективу і дасть можливість зберігати конкурентоспроможність у глобальній економіці [4].

Висновки. Таким чином, підсумовуючи вищевикладене, вважаємо,

що інноваційна діяльність підприємств та впровадження інновацій у сфері публічного управління сприяють забезпеченню конкурентоспроможності громад.

Література

1. Луциків І. В. Дослідження особливостей інноваційного розвитку системи публічного управління в Україні [Електронний ресурс]/І. В. Луциків, О. А. Сороківська, І. В. Котовська // Економіка та суспільство. – 2017. – Вип. 12. – С. 124-128. – Режим доступу: http://economyandsociety.in.ua/journal/12_ukr/19.pdf
2. Молодцов, О. В. Публічно-управлінські інновації у системі місцевого самоврядування / О. В. Молодцов // Вісник Центральної виборчої комісії. – К., ПолПРЕС. – 2008. - №2. – С. 34-37.
3. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні [Електронний ресурс]: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2017 р. № 649-р. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/npas/250287124>
4. Стратегічні основи інноваційного розвитку територіальних громад». Аналітична записка[Електронний ресурс]: Національний інститут стратегічних досліджень. – Режим доступу: <http://old2.niss.gov.ua/articles/3347/>
5. Buzko I., Vartanova O., Trunina I., Khovrak I. Theoretical aspects of regional sustainable development in the EU and Ukraine. Innovative Economic Symposium.2019. Vol.61. № 01001.P.1-12.

ЕКО-ІНДУСТРАЛЬНІ ПАРКИ: ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Мартинова Л.В.

к.е.н., доцент кафедри господарського права СНУ ім. В. Даля, м. Сєверодонецьк, Україна

Воронько О.І.

старший лаборант кафедри господарського права СНУ ім. В. Даля, м. Сєверодонецьк, Україна

В сучасних умовах господарювання центром залучення інвестиційних ресурсів та концентрації високих технологій й інновацій є індустріальні та технологічні парки. Проте еко-ситуація, що склалася на даний час у сучасному світі, вимагає від суспільства обирати новий

вектор розвитку інвестиційно-інноваційної стратегії, що спрямований на підвищення якості життя людства, збереження оточуючого природного середовища та забезпечення сталого економічного розвитку за рахунок вирішення проблем, безпосередньо пов'язаних з нераціональним використанням ресурсів та мінімізацією рівня неекологічного навантаження на навколишнє середовище. Саме це стало одним з факторів формування нового типу паркових інвестиційно-інноваційних структур – еко-індустріальних парків, що, у свою чергу, потребує формування відповідного нормативно-правового забезпечення.

Дослідженню економіко-правових аспектів діяльності індустріальних парків в Україні присвячені роботи багатьох вітчизняних науковців, проте поза їх увагою та за межами нормативно-правового поля залишаються питання організації діяльності екоорієнтованих індустріальних парків в Україні.

Метою дослідження є визначення економіко-правового виміру діяльності еко-індустріальних парків в Україні в умовах сталого розвитку. Загальну законодавчу основу для створення й функціонування індустріальних парків (далі – ІП) становлять Конституція України, Цивільний кодекс України, Господарський кодекс України, Податковий кодекс України, Митний кодекс України, Закон України «Про індустріальні парки» та інші законодавчі акти України, а також міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Так, Закон України «Про індустріальні парки» регулює питання створення, функціонування та ліквідації індустріальних парків на території України. Відповідно до ст.1 Закону індустріальний (промисловий) парк – визначена ініціатором створення індустріального парку відповідно до містобудівної документації облаштована відповідною інфраструктурою територія, у межах якої учасники індустріального парку можуть здійснювати господарську діяльність у сфері переробної промисловості, а також науково-дослідну діяльність, діяльність у сфері інформації і телекомунікацій на умовах, визначених цим Законом та договором про здійснення господарської діяльності у межах індустріального парку.

Індустріальні парки у розвинених країнах та країнах, що розвиваються, забезпечують інституційну основу, сучасні послуги та матеріально-технічну, а часто й соціальну інфраструктуру, що можуть бути недоступними в іншій частині країни. Концентрація компаній може сприяти інноваціям, технологічному навчанню та корпоративному зростанню. Економія від масштабу виробництва товарів і послуг знижує

витрати компаній, тим самим успішні ІП сприяють високому розвитку регіонів та національному економічному розвитку в цілому. Однак економічні вигоди найчастіше призводять до погіршення стану довкілля у промислових зонах та навколо них. Доволі часто екологічні питання не були повною мірою розглянуті, враховані та інтегровані у планування та побудову ІП.

У зв'язку з цим, ще у 90-ті роки у Сполучених Штатах Америки з'явилася нова концепція – концепція еко-індустріальних парків (далі – концепція ЕІП), фундаментальною основою якої стала спрямованість на узгодження економічних показників та екологічної стійкості.

За останні 30 років концепція ЕІП поширилася по всьому світу. Доволі великий вклад у сприяння створення й розвитку еко-індустріальних парків з метою досягнення поставлених цілей сталого розвитку був внесений спеціалізованою установою Організації Об'єднаних Націй ЮНІДО – Організацією Об'єднаних Націй з промислового розвитку (UNIDO).

За визначенням ЮНІДО еко-індустріальний парк – це співтовариство підприємств, що мають спільну власність, бізнес якого спрямований на досягнення більш високих екологічних, економічних й соціальних показників шляхом співробітництва у вирішенні екологічних та ресурсних питань.

Серед численних переваг діяльності еко-індустріальних парків слід виокремити те, що вони сприяють ефективності використання ресурсів та практиці кругових методів ведення економіки, а також допомагають подолати розрив між містами та окремими галузями промисловості, вносячи вагомий внесок у сталий розвиток міст.

З метою сприяння глобальній розробці й розвитку стандартизованих підходів щодо створення еко-індустріальних парків ЮНІДО співпрацює із Групою Світового банку (WBG) та Німецьким товариством міжнародного співробітництва (GIZ).

Перші пілотні ініціативи ЮНІДО зі створення еко-індустріальних парків були здійснені у 2010 році в Індії (промислова зона Вододара-Анклешвар та інвестиційний регіон хімічної й нафтохімічної промисловості Дахел Петролеум, штат Гуджарат). У цьому ж році ЮНІДО запровадила концепцію ЕІП в Тунісі, яка була спрямована на два промислові парки (бізнеспарк Бізерта і промислова зона Джебель-Оуст і Бір-Мчерга).

З 1 липня 2017 року ЮНІДО була розпочата чергова програма

впровадження ЕІП-концепції – «Глобальна програма еко-індустріальних парків у країнах, що розвиваються». У зв'язку з чим, в рамках зазначеної програми повинні бути розроблені та здійснені спеціальні заходи щодо впровадження концепції ЕІП на рівні країн в Колумбії, Перу, Україні та В'єтнамі.

Згідно даним офіційного сайту ЮНІДО з 1 січня 2019 року розпочато проект «Глобальна програма еко-індустріальних парків – Україна: інтервенція на рівні країни». Строк завершення даного проекту – 31 грудня 2024 року. Так, в Україні ще у квітні 2018 року у м. Вінниця відбулись переговори представників місії ЮНІДО в Україні з керівництвом Вінницької облдержадміністрації щодо створення еко-індустріального парку в Ладизинській промисловій зоні в рамках проекту «Підвищення енергоефективності та стимулювання використання відновлюваної енергії в агрохарчових та інших малих та середніх підприємствах (МСП) України». У вересні 2019 року аналогічні переговори відбулись у м. Біла Церква, де представники місії ЮНІДО в Україні з головою та директорами провідних підприємств міста обговорювали можливість створення у м. Біла Церква еко-індустріального парку на базі промислового майданчика Авіаційного комплексу.

Враховуючи зазначене, нами сформульовано власне визначення поняття «еко-індустріальні парки», а саме: еко-індустріальний парк – це сукупність підприємств, розташованих разом на одній території у певній географічній області, які спільно приймають участь в екологічно чистому виробництві та раціонально використовують ресурси, а також вступають у виробничу кооперацію і партнерство з метою генерування виробничого симбіозу для підвищення рівня своєї економічної, соціальної та екологічної ефективності.

До еко-технологічних парків можуть входити науково-дослідні інститути, бізнес-центри, вищі навчальні заклади тощо, а також сервісна інфраструктура. Розробка еко-інвестиційних та еко-інноваційних проектів в технологічних парках здійснюється безпосередньо за участю професійних наукових та інженерно-технічних кадрів організацій-учасників науково-дослідницько-технологічного симбіозу. Тобто функціонування і розвиток еко-технологічних парків базується виключно на знаннях й розумовій здібності людини.

Отже, еко-технологічні парки будуть служити своєрідною інкубаційною базою для еко-індустріальних підприємств, науково-навчальним базисом для сучасного еко-інноваційного суспільства та дослідницько-

експериментальною зоною для нових еко-рішень й еко-технологій.

Крім того, вважаємо за потрібне також наголосити увагу на тому, що визначення та порядок функціонування еко-індустріальних парків та еко-технологічних парків в рамках національного законодавства України взагалі не регламентований.

Таким чином за результатами проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

- не дивлячись на те, що традиційні індустріальні парки можуть сприяти економічному зростанню та соціальному розвитку країни або регіону, вони мають потенціал генерувати значні негативні екологічні наслідки, тому вирішення цих проблем може реалізовуватись шляхом реалізації сучасної ЕПП-концепції та створення еко-індустріальних парків.

- еко-індустріальний парк – це сукупність підприємств, розташованих разом на одній території у певній географічній області, які спільно приймають участь в екологічно чистому виробництві та раціонально використовують ресурси, а також вступають у виробничу кооперацію і партнерство з метою генерування виробничого симбіозу для підвищення рівня своєї економічної, соціальної та екологічної ефективності.

- головна мета еко-технологічних парків – сприяння розвитку ефективного індустріального бізнесу, побудованого на принципах максимального дотримання екологічних й соціальних вимог в умовах сталого розвитку

- умовою організації та функціонування еко-індустріальних та еко-технологічних парків в Україні є створення відповідного нормативно-правового поля.

ФІНАНСОВА ГАРАНТІЯ В ОБМІН НА ХАОС У РОЗСЛІДУВАННІ ЕКОНОМІЧНИХ ПРАВОПОРУШЕННІ

Солодченко С. В.,

генерал-майор податкової міліції, к.ю.н.,

Виконуючий обов'язки Голови

Державної фіскальної служби України,

м.Київ, Україна

Гриценко Г. М.,

к.ю.н., доцент, доцент

кафедри правознавства, СНУ ім. В.Даля,

м.Сєвєродонецьк, Україна

У Верховній Раді України знаходиться законопроект № 3087-д який повинен буде ліквідувати податкову міліцію и створити Бюро економічної безпеки. На теперішній час це є однією з умов прийнятого 25 серпня 2020 року Закону України «Про ратифікацію меморандуму про взаєморозуміння між Україною як позичальником та Європейським Союзом як кредитором і кредитної угоди між Україною як позичальником та Національним банком України як агентом позичальника та Європейським Союзом як Кредитором (щодо отримання Україною макрофінансової допомоги Європейського Союзу в сумі до 1 мільярда 200 мільйонів євро)».

Щоб всебічно розглянути дане питання з позитивної та негативної сторони, необхідно розглянути історію становлення податкової міліції у нашої державі, та функції які були їй довірені державою у порівняльному аналізі з функціями які держава хоче надати для функціонування Бюро економічної безпеки.

Підрозділ податкової міліції за свою історію пройшов не одне реформування. З моменту утворення у далекому 1996 році, за рахунок делегування частки повноважень від Міністерства внутрішніх справ, 4700 працівників підрозділів по боротьбі з кримінальними правопорушеннями в сфері прибутків від оподаткування увійшли до складу Державної податкової адміністрації (далі – ДПА), яка фактично від утворення і до сьогодні перебуває у стадії постійного реформування. В 1998 році до органів попереднього слідства ДПА віднесли слідчих податкової міліції, до виключної компетенції яких включили розслідування злочинів про ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів у великих та особливо великих розмірах та приховування валютної

виручки.

З 2010 року, як вже зазначалось, у зв'язку з черговим реформуванням, підрозділ перейшов до складу Державної податкової служби, а у 2012-му – до Міністерства доходів та зборів.

У 2014 році була створена Державна фіскальна служба у складі якої й діяла податкова міліція, а вже з грудня 2018 року почалась чергова реформа, яка триває і до нині. В період останнього реформування із Державної фіскальної служби України (далі - ДФС) було виокремлено Державну податкову службу України (далі – ДПС), до якої спочатку планували підпорядкувати податкову міліцію та Державну митну службу. Але, перехід до ДПС не відбувся, тому що Кабінетом Міністрів прийнято рішення щодо розділення сервісної та правоохоронної функцій Державної Податкової Служби.

На сьогодні підрозділи податкової міліції продовжують здійснювати повноваження та виконувати функції з реалізації державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового законодавства у відповідності до Постанови КМУ № 1200 від 18.12.2018 року «Про утворення Державної податкової служби України та Державної митної служби України»[1], залишаючись у складі Державної фіскальної служби.

Згідно статтею 348 Податкового кодексу України [2] Податкова міліція повинна виконувати наступні завдання:

-здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, виконує оперативно-розшукову, кримінально-процесуальну та охоронну функції.

-запобігання кримінальним та іншим правопорушенням у сфері оподаткування та бюджетній сфері, їх розкриття, розслідування та провадження у справах про адміністративні правопорушення;

-розшук осіб, які переховуються від слідства та суду за кримінальні та інші правопорушення у сфері оподаткування та бюджетній сфері;

-забезпечення безпеки діяльності працівників контролюючих органів, захисту їх від протиправних посягань, пов'язаних з виконанням службових обов'язків.

Згідно законопроекту «Про Бюро економічної безпеки України» основними завданнями Бюро економічної безпеки України є:

-запобігання, виявлення, припинення, розслідування та розкриття кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності;

-участь у забезпеченні економічної безпеки держави шляхом

комплексної протидії кримінальним правопорушенням, які несуть суттєвий негативний вплив на національну економіку, сприяють її тінізації, витоку капіталу та іншим негативним явищам, які уповільнюють темпи економічного зростання та загрожують національним інтересам у сфері економіки;

-збирання та аналіз інформації щодо економічної злочинності, віднесених законом до підслідності Бюро економічної безпеки України, та визначення способів запобігання їх виникненню в майбутньому.

Як ми бачимо з наведеного, завдання, які виконує податкова міліція не дуже відрізняються від завдань, які повинні будуть виконувати детективи Бюро економічної безпеки. Крім останньої функції - забезпечення безпеки діяльності працівників контролюючих органів, захисту їх від протиправних посягань, пов'язаних з виконанням службових обов'язків, яку нікому не доручили, а залишили за ДФС (яке згодом повинні ліквідувати). Нажаль, всупереч очікуванням, Бюро економічної безпеки в запропонованому варіанті законопроекту не забирає на себе повністю всі фінансові і економічні злочини, якими раніше займалася податкова міліція, Служба безпеки України і Національна поліція. Тобто нове реформування та утворення нового органу не вирішує питання: «тиску» на бізнес, корупційні складові в діяннях органів за якими залишаються повноваження розгляду фінансових та економічних злочинів та інші.

Серед найбільших страхів бізнес спільноти: формальна зміна назви правоохоронного органу, непрозора процедура обрання кадрів, можливість працевлаштування так званих «старих обличь» з правоохоронної системи та повернення «маски-шоу».

На всі ці «страшилки», які представники бізнесу чомусь побачили в запропонованому законопроекті має бути єдина логічна реакція – розвіювання міфів та побоювань пропозиціями конкретних норм, які унеможливають будь який «тиск» на підприємців з боку нового органу. Якісні комунікації з суспільством та бізнесом можуть стати гарантією та необхідним інструментом в питаннях остаточного запуску Бюро економічної безпеки.

Розглядаючи законопроект про створювання Бюро економічної безпеки з технічного боку не передбачено :

– принципу правонаступництва податкової міліції, що створює ризик порушення конституційного принципу безперервності та стабільності функціонування органів виконавчої влади;

– послідовних та чітких процедур із здійснення заходів з ліквідації

податкової міліції, зокрема, передачі кримінальних проваджень, арештованого майна, наявних матеріально-технічних ресурсів, зброї, спецзасобів, тощо.

Окрім цього, є низка питань до таких складових законопроекту, як «вплив інших правоохоронних органів на діяльність бізнесу» та «аналітичність діяльності нового відомства».

Про що йде мова виходячи з аналізу законопроекту. Жодна діюча в проєкті Закону «Про Бюро економічної безпеки України» норма не заважатиме, наприклад, Національній поліції, розслідувати несплату податків, кваліфікувавши її як злочин, передбачений статтею 190 Кримінального кодексу України [3] «Шахрайство», або Службі безпеки України впливати на підприємців, кваліфікуючи кримінальне правопорушення за статтею 258-5 Кримінального кодексу «Фінансування тероризму», та проводити у ході його розслідування весь комплекс заходів, передбачений Кримінальним процесуальним кодексом і Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність». Тобто, у разі прийняття проєкту, як закону у запропонованій редакції, основна його мета – обмеження дій правоохоронців по відношенню до бізнесу, досягнута не буде.

Законопроект № 3087-д не містить жодних новацій у наділенні нового органу якимись принципово новими оперативно-розшуковими чи кримінально-процесуальними інструментами, що виключає будь-які ефективні концептуальні зрушення у діяльності правоохоронних органів з протидії тіншовій економіці. Незважаючи на те, що Бюро економічної безпеки матиме безпрецедентні можливості у дослідженні наявних інформаційних ресурсів, наприклад, матиме інформацію про те, що у цю хвилину вчиняється економічний злочин, наявних у нього інструментів протидії все ж буде не достатньо для оперативного його припинення.

Окрім виправлення норм законопроекту, його прийняття потребуватиме узгодження з положеннями інших законів. Наприклад, норми Закону України № 1797-VIII «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо покращення інвестиційного клімату в Україні»[4], якщо говорити простою мовою, передбачають припинення діяльності податкової міліції, починаючи з наступного дня після набрання чинності закону «Про Бюро економічної безпеки України». А він, в свою чергу, передбачає, що Бюро економічної безпеки розпочне свою діяльність лише з моменту комплектування штату не менше 30 відсотків штатної чисельності. Подібні неузгодженості трапляються й з необхідністю звільнити впродовж одного місяця від дня початку діяльності Бюро

економічної безпеки працівників діючої податкової міліції, а от на передачу кримінальних проваджень від податкової міліції до Бюро економічної безпеки чомусь відвели 2 місяці.

Загалом, є ще багато норм, які стосуються процесу ліквідації податкової міліції, проте вони не відображені в запропонованому законопроекті. Це і питання передання приміщень, зброї та технічних засобів, відсутність директив про позбавлення допусків до режимів секретної інформації, баз даних й таке інше.

Тут не можна не згадати зауваження академіка Мамутова В.К. який відзначав: «Как и нельзя строить правовую систему без опоры на между народное законодательство и обязательства, взятые при заключении международных соглашений. Разумное использование опыта других стран в данном вопросе способно сделать наше законодательство стабильным и понятным и нам, и иностранным партнерам — инвесторам.» [5, с.14]

Наголошуємо, що взяті міжнародні зобов'язання потрібно виконувати, новий законопроект «Про Бюро економічної безпеки України», повинен створити дієвий орган з протидії економічним злочинам, але потрібно прибрати дублюючі функції, які сприятимуть змагання правоохоронних органів за показники, а це не зменшить тиск на бізнес. Запропонований законопроект № 3087-д – підтримуємо, але вважаємо, що він потребує суттєвого доопрацювання, а подекуди – повного перегляду окремих питань регламентації, із залученням до його вдосконалення зарубіжних експертів, представників державних органів, громадськості, науковців та фахівців у галузі права.

Так само хотілося б відзначити коли приймався Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України» та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2016 році» № 909-VIII, [6] то після його прийняття адвокат Коваль Т.Г. зазначив: «Можна по різному сприймати Закон № 909-VIII, однак, слід пам'ятати, що поспіх у прийнятті податкового законодавства не припустимий, особливо стосовно змін, наслідком яких може стати, зокрема, зворотна сила закону у часі. У випадках, коли таке відбулося, то Мінфіну/ДФС, як державним органам, які відповідають за формування й реалізацію податкової політики держави, слід було б займати про активнішу роль, а не віддавати «пальму першості» у тлумаченні колізійних податкових норм експертному середовищу, вказане б дозволяло краще зрозуміти дійсну волю законодавця при затвердженні змін у податковій

системі держави».[7]

Розуміємо складність законотворчого процесу, всіляко підтримуємо прагнення створити новий дієвий орган з протидії економічним злочинам, без дублюючих функцій та без змагання з іншими правоохоронцями за показниками діяльності. Запропонований законопроект № 3087-д – підтримуємо, але вважаємо, що він потребує суттєвого доопрацювання, а подекуди – повного перегляду окремих питань регламентації, із залученням до його вдосконалення зарубіжних експертів, представників державних органів, громадськості, науковців та фахівців у галузі права.

Література

1. Про утворення Державної податкової служби України та Державної митної служби України: Постанови КМУ № 1200 від 18.12.2018 року Київ[Електрон.ресурс]/-Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1200-2018-n#Text>
2. Податковий кодекс України : від 02.12.2010 № 2755-VI. Відомості Верховної Ради України — 2011 р., № 13, / № 13-14, № 15-16, № 17 /, стор. 556, стаття 112. [Електрон.ресурс]/-Режим доступу: :<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
3. Кримінальний кодекс України : від 05.04.2001 № 2341-III Відомості Верховної Ради України офіційне видання - 2001 р., № 25, стаття 131 [Електрон.ресурс]/-Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
4. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо покращення інвестиційного клімату в Україні: Закон України від 21.12.2016 № 1797-VIII .Відомості Верховної Ради України — 2017 р., /5-6 /, стор. 5, стаття 48. [Електрон.ресурс]/-Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1797-19#Text>:
5. Мамутов В.К. Заинтересованность и самоусиление. Економіка та право № 3 (48), 2017.-С.3-15 [Електрон.ресурс]/-Режим доступу: <http://economiclaw.kiev.ua/index.php/economiclaw/article/view/62/27>
6. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2016 році: Закон України від 24.12.2015 № 909-VIII . Відомості Верховної Ради України — 2016р., № 5, стор. 5, стаття 47[Електрон.ресурс]/-Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/909-19#Text>
7. Коваль Т.Г. Як «поспіх» з прийняттям Закону № 909 розділив бізнес і його консультантів на два «ворогуючих» табори. [Електрон.ресурс]/-Режим доступу: : http://my-banks.info/analytics_tk16012016/

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ІНТЕГРАЦІЇ КРАЇН ДО ГЛОБАЛЬНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ

Шаповалова О.В., докторка юридичних наук, професорка, завідувачка кафедри господарського права Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля МОН України, (м. Сєвєродонецьк, Україна), провідна наукова співробітниця відділу правового забезпечення галузевого інноваційного розвитку Науково-дослідного інституту правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України (м. Харків, Україна).
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0178-2003>

У світовій економіці реалізація новітніх технологій та інновацій супроводжується інтеграційними процесами. Україна також формує державну політику у сфері інтеграції країни до глобального інформаційного простору. З цієї нагоди актуальним стає обґрунтування О.М. Вінник «завдань держави у сфері цифровізації, які мають включати дві категорії засобів – щодо стимулювання суспільно корисного їх (цифрових технологій) використання та щодо мінімізації ризиків від неконтрольованого та/або недобросовісного їх використання; подолання цифрової неграмотності; запровадження державної реєстрації осіб, відповідальних за використання у сфері бізнесу та інших публічних сферах цифрових технологій та цифровізованих явищ; визначення основних засад відповідальності за недобросовісне та/або неконтрольоване чи ризиковане використання подібних ресурсів у сфері економіки та інших сферах)» [1, с.15].

Важливим для економіки нашої країни інструментом стає розробка та запровадження правового режиму Дія Сіті. Правовий режим Дія Сіті зазвичай обирається для досягнення мети стимулювання розвитку цифрової економіки.

В Україні для реалізації зазначеної мети розроблено проект Закону України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні». Очікування фахівців та політиків від реалізації запропонованого законопроекту (за умови його прийняття) доволі оптимістичні,

але є реалістичними. Це – підвищення рівня конкурентоспроможності цифрової економіки України, що дозволить вже у 2021 році створити близько 80 000 нових робочих місць. До 2025 року депутатами Верховної Ради України Є.В. Чернєвим, Д.О. Гетманцевим та іншими прогнозується зростання ринку креативної індустрії до \$11,8 млрд. Для порівняння – у 2019 році він становив \$ 6,2 млрд.

У проекті Закону поняттям правовий режим Дія Сіті охоплюються «особливості регулювання правовідносин за участю резидентів Дія Сіті і правовідносин стосовно участі у статутному капіталі резидента Дія Сіті. Також – порядок набуття прав та виникнення обов'язків особи, що виникають, змінюються та припиняються у зв'язку зі зверненням про набуття, набуттям та втратою статусу резидента Дія Сіті» [2, ст.1].

У вітчизняній науці напрацьовуються сучасні знання щодо загального та спеціального правового режиму господарювання. Так, відомий вчений Д.В. Задихайло та його послідовники успішно розробляють систему наукових обґрунтувань та практичних пропозицій забезпечення правового режиму іноземного інвестування. Перспективи підвищення його стабільності пов'язують із економіко-правовою політикою держави [3].

Грунтуючись на аналізі наявних та перспективних правових засад створення сприятливих умов для ведення технологічного та інноваційного бізнесу, розробки вітчизняних інноваційних продуктів у сфері інформаційних та інформаційно-комунікаційних технологій, залучення інвестицій, розбудови цифрової інфраструктури і формування в Україні економіки знань зазначений законопроект потребує науково-практичного коментарю.

За структурою він містить 8 розділів, які об'єднують 47 статей, в яких закріплено норми матеріального та процедурного характеру. За суттю та наповненням розділів, їх назва, в основному, логічно виправдана. Зокрема, «Правовий режим Дія Сіті», «Контроль за дотримання правового режиму Дія Сіті», «Самоврядування резидентів Дія Сіті», «Працівники та гіппрацівники резидента Дія Сіті», «Особливості регулювання правочинів за участі резидентів Дія Сіті». Але прикінцеві та перехідні положення (розділ 7) за обсягом потребують скорочення. Наприклад, посилання на відповідні статті ГК України про господарські договори, звільнює від пропозиції внесення змін до ЦК України (ст.650 прим.).

Завдяки введенню базових орієнтирів та уніфікованої термінології зазвичай досягається максимальна формалізація вимог, які закріплюються

у законоположеннях та спрощуються правила правореалізації. Натомість у основоположній статті 3 щодо законодавства про Дія Сіті потрібно розширити перелік законів України, що регулюють правовідносини за участю резидентів Дія Сіті.

Ціннісний потенціал правового режиму Дія Сіті для інтеграції нашої країни до глобального інформаційного простору слід оцінювати по ознакам та показникам дієвості контролю за його дотриманням. Згідно законопроекту здійснення контролю за дотримання правового режиму Дія Сіті покладається на центральний орган виконавчої влади, який поійменовано уповноваженим органом. Для реалізації ним функцій державного контролю закріплено основні завдання, обов'язки та права цього органу. Натомість законопроект містить також положення щодо самоконтролю. Наприклад, вимоги до резидента Дія Сіті, передбачені ч.1 ст.6, а також – звітування про відповідність всім критеріям, вказаним у вище зазначеній статті, проведення аудиту тощо. Але всі вони потребують деталізації та конкретизації в частині обов'язків резидентів Дія Сіті як суб'єктів самоконтролю, що становлять суспільний інтерес. За таких умов можна буде стверджувати про набуття економіко-правових підстав щодо досягнення інтеграції нашої країни до глобального інформаційного простору.

Література

1. Вінник О.М. Правові проблеми цифровізації в ракурсі нових загроз для суспільного благополуччя / О.М. Вінник // Актуальні проблеми права: теорія і практика: збірник наукових праць №1(39). – Сєвєродонецьк, 2020. – С. 11-18.
2. Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні : Проект Закону України від 02.11.2020 р. №4303 / Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70298 (дата звернення: 05.11.2020).
3. Задихайло Д. В. Правові засади формування та реалізації економічної політики держави [Текст] : автореферат дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.04 – Господарське право, господарсько-процесуальне право / Д. В. Задихайло ; офіц. опон.: О. М. Вінник, В. А. Устименко, О. П. Подцерковний ; Національний університет «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого». – Х. : б. в, 2013. – 38 с.

ПАНЕЛЬ V
ІНКЛЮЗИВНА ПОЛІТИКА В СУЧАСНОМУ
УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ПРАВОВІ, МОРАЛЬНО-
ЕТИЧНІ, ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ

ПОЛІТИКА ФІНАНСОВОЇ ІНКЛЮЗІЇ

***Временко Л. В.,**
к.е.н., доцент, доцент
кафедри фінансів та кредиту
Харківський національний університет
будівництва та архітектури
м. Харків, Україна*

***Кондратенко Д. В.,** к.е.н., доцент,
доцент кафедри фінансів та кредиту
Харківський національний університет
будівництва та архітектури
м. Харків, Україна*

Велика фінансова криза в Україні, яку значно поглибили російська збройна агресія 2014 року та стрімке знецінення гривні, фінансові обмеження та пришвидшення інфляції призвела до збільшення попиту на іноземну валюту та безпечні активи. Це, разом із загостренням фінансової неосвіченості громадян та пов'язаних з цим зловживань на ринку, посилило увагу політиків до фінансової грамотності та захисті споживачів. Крім того, швидкі темпи фінансових інновацій посилили зацікавленість політиків у фінансовій інклюзії.

Інклюзивність є одним із пріоритетів у стратегії економічного зростання «Європа 2020» [1]. Ця стратегія спрямована на розумну, стійку та інклюзивну економіку, забезпечення високого рівня зайнятості, продуктивності та соціальної згуртованості. Інклюзивне зростання означає розширення можливостей людей через високий рівень зайнятості та інвестування в навички, боротьба з бідністю та модернізація ринків

праці, навчання та соціальний захист системи, щоб допомогти людям передбачити зміни та керувати ними, а також побудувати згуртоване суспільство.

Розвиток сучасної інфраструктури фінансового сектору та фінансової інклюзії став одним з ключових факторів, який був врахований Національним банком України при визначенні стратегічних цілей та шляхів їхньої реалізації. Стратегія Національного банку, публічна презентація якої відбулася у березні 2018 року, до напрямків реалізації фінансової інклюзії відносить:

- переведення транзакцій в електронні канали: розвиток електронних платежів, у тому числі за комунальні послуги, електронних грошей (які випускає Національний банк), платежів з використанням пристроїв мобільного зв'язку; поширення використання міжнародних та національних платіжних систем; ознайомлення населення з перевагами та прогресивними видами безготівкових розрахунків;
- запровадження віддаленої ідентифікації клієнтів для отримання ними фінансових послуг;
- укладення договорів у безпаперовій формі, у тому числі з використанням електронного цифрового підпису [2].

Виконуючи поставлені цілі, Національний банк як лідер реформи фінансового сектору, розробив та презентував бачення Стратегії із фінансової грамотності у червні 2019 року [3]. У Стратегії зазначається, що за результатами загальнонаціонального дослідження рівня фінансової грамотності, фінансової інклюзії та фінансового добробуту Україна відстає за рівнем фінансової грамотності від провідних країн – 11,6 в Україні (з 21 балу); актуальною проблемою усіх українців (незалежно від віку, статі, регіону проживання) є недостатня фінансова грамотність; українці уникають розмов про особисті фінанси та методи управління ними; більшість українців орієнтовані на витрачання грошей у поточному періоді, схильні більше витратити, ніж заощаджувати; спостерігається низький рівень користування фінансовими послугами та продуктами; існує високий суспільний запит на підвищення фінансової грамотності. Найважливіша мета стратегії – розбудова фінансової культури та суспільства фінансово освічених європейських українців.

Тому фінансова інклюзія отримує все більше уваги щодо її потенціалу сприяти економічному та фінансовому розвитку, одночасно сприяючи більш інклюзивному зростанню та більшій рівності доходів. Хоча за останні роки було досягнуто значного прогресу, є ще багато невирішених

питань: оцінка факторів, що впливають на здатність домогосподарств з низьким рівнем доходу та малого бізнесу отримати необхідний доступ до фінансових послуг; розробка програм фінансової освіти; підтримка фінансової стабільності.

Фінансова інклюзія – це створення умов для залучення усіх сегментів населення та бізнесу до користування різноманітними фінансовими послугами, які доступні за інфраструктурою та ціною, офіційно урегульовані та відповідають потребам населення з метою стимулювання економічного зростання країни та зменшення соціальної нерівності у суспільстві [4]. Фінансова інклюзія в основному стосується ступеня доступу домогосподарств та фірм, особливо бідніших домогосподарств та малих і середніх підприємств (МСП) до фінансових послуг.

Одним із ключових показників доступу домогосподарств до фінансування є відсоток дорослих, які мають індивідуальний або спільний рахунок у офіційній фінансовій установі, такої як банк, кредитна спілка, або з мобільним постачальником грошей. За даними Групи Світового банку [5] близько 40% дорослих українців не мають рахунків у фінансових установах, водночас більшість власників карток досі використовують їх лише для зняття готівки. Такий же широкий діапазон можна знайти для інших показників фінансової інклюзії, таких як наявність позики в офіційній фінансовій установі або частці малого бізнесу, що мають банківську позику. Малі та середні підприємства в більшості випадків виключаються з формального запозичення, враховуючи те, що всі вони мають рахунок у постачальника фінансових послуг.

Поширена частка дорослих, що отримала позику з неформальних каналів або збереження через них. Стикаючись з ситуацією, коли необхідно добути суму грошей на необхідні споживчі потреби, лікування, громадяни шукають найбільш вигідних кредиторів. Одні займають у друзів, інші звертаються в банк, а хтось ризикує, і звертається в невідомі структури де обіцяють надати необхідну суму в найкоротший термін і під дуже низький відсоток. Не розуміючи, а іноді і не читаючи договір, довіряючи рекламі щодо низької процентної ставки по кредиту, люди опиняються в борговій ямі, а процентна ставка по кредитах збільшується у десятки разів.

Неформальним каналом збереження коштів, до прикладу, стала компанія B2B Jewelry, яка залучила до фінансової піраміди за два роки півмільйона громадян, які вклали в B2B Jewelry \$ 250 млн готівкою.

Юридичної особи B2B Jewelry в Україні не існує. Це бренд, під яким працювала мережа фірмових магазинів ювелірного заводу які продавали «сертифікати», нібито забезпечені дорогоцінними металами. Водночас, особу, яка видала сертифікат не ідентифіковано, договір з докладними умовами інвестування сторонами не підписувався. Обіцяні надзвичайні відсотки в 416% річних в обмін на гроші практично нічим не забезпечені.

Тому ключовим питанням є – якою мірою уряд повинен втручатися на ринок. Потенційна здатність споживачів користуватися фінансовими послугами

означає будь-який доступ, але передбачає доступ за розумною ціною та з гарантіями, адекватне регулювання діяльності фінансових компаній, що надають фінансові послуги та законодавство для захисту споживачів від невідповідної продукції, оманливих дій та агресивної маркетингової практики. Ця перспектива також підкреслює необхідність адекватної фінансової освіти споживачів, які не можуть належним чином скористатися доступом до фінансових послуг, якщо вони їх не розуміють належним чином.

Зазначимо, що широкий спектр джерел інформації вже існує. Наприклад, дані, які можуть бути використані для оцінки пропозиції фінансових послуг, широко доступні. Останнім часом низка ініціатив почали доповнювати цю інформацію, наприклад, Міністерство цифрової трансформації спільно з Національним банком у квітні 2020 року запустили освітній курс на платформі Дія.Цифрова освіта – «Цифрові гроші». Освітній курс розкриває все про банківські платіжні картки, платежі онлайн, перекази коштів не виходячи з дому, кредитні ліміти, накопичення коштів та як убезпечити себе від неприємних ситуацій. У серпні 2020 року презентували новий освітній серіал на цій же платформі – «Дружні цифрові фінанси». Освітній серіал допоможе сформувати сімейний бюджет, навчить розрізняти дебетову та кредитну картки, ознайомить з особливостями кредитів і депозитів, розповість про валютний рахунок і онлайн-банкінг.

Тим не менше, досі потрібні значні зусилля, щоб використати всі можливості надані існуючими адміністративними джерелами даних. Інноваційні методи сприяння фінансовому доступу, такі як мобільний телефон, банківська справа та мікрофінансування, вимагають відповідних нововведень у нормативно-правовій базі і Національний банк України відіграє в цьому питанні ключову роль.

1. Europe 2020. Priorities. European Commission. URL: http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/priorities/index_en.htm (дата звернення 5.10.2020).
2. Стратегія Національного банку. URL: <https://bank.gov.ua/ua/about/strategy> (дата звернення 5.10.2020).
3. Стратегія фінансової грамотності. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_fingramotnist%D1%96_NBU_pr.pdf?v=4 (дата звернення 5.10.2020).
4. Національний банк отримав мандат на підвищення фінансової грамотності українців. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalnyi-bank-otrimav-mandat-na-pidvischennya-finansovoyi-gramotnosti-ukrayintsiv> (дата звернення 5.10.2020).
5. Маленькая книга данных по финансовой доступности 2018. URL: <https://globalfindex.worldbank.org/sites/globalfindex/files/countrybook/Ukraine.pdf> (дата звернення 5.10.2020).

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ І РЕГУЛЮВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Винник О.О.,

*бакалавр спеціальності 081 «Право» юридичного факультету
СНУ ім. В. Даля, м. Сєвєродонецьк; Україна*

Гречишкіна Т.О.

*бакалавр спеціальності 081 «Право» юридичного факультету
СНУ ім. В. Даля, м. Сєвєродонецьк;
Науковий керівник: Татаренко Г.В.,
доц., к.ю.н., СНУ ім. В. Даля, м. Сєвєродонецьк, Україна*

На сучасному етапі розвитку демократичного та толерантного суспільства важливого значення набуває інклюзивна політика держави, яка впливає на всі сфери життєдіяльності. Інклюзивна складова соціальної політики української держави базується на ратифікованій Україною Конвенції Генеральної Асамблеї ООН «Про права осіб з інвалідністю».

Інклюзивна політика руйнує соціальні стереотипи, адже спрямована на повне включення всіх суб'єктів суспільства на рівних та добровільних

засадах без дискримінації, створює такі умови, за яких кожна людина може повноцінно розвиватися й реалізовувати свій потенціал, окрім цього вона полягає в піклуванні й захисті осіб з інвалідністю, допомозі в адаптації до навколишнього середовища й більш того реформуванні самого соціуму, який має поважати потреби кожного індивіда [1].

Актуальність обраної теми полягає у тому, що хоча наразі в Україні і реалізуються принципи безпеки та солідарності, які забезпечують захист та інтегрування у соціум усіх верств населення, зокрема осіб з інвалідністю, проте існує ряд проблем, які обумовлені загостренням проявів соціальних нерівностей між членами українського суспільства [1]. Продовжують існувати об'єктивні перепони, які обмежують життєдіяльність осіб з інвалідністю, не дають їм змоги функціонувати й користуватися своїми правами на рівні з іншими.

Тому, враховуючи вищезазначене, на сьогоднішній день не можна назвати українське суспільство інклюзивним – «суспільством для всіх». Актуальність теми обумовлена й тим, що немає чіткого визначення поняття «інклюзивна політика» ні в науковій літературі, ні в законодавчих актах, воно є більш індивідуальним. Вважаємо, що цей факт має негативний вплив на свідомість суспільства, адже не маючи теоретичної бази неможливо виділити мету, завдання й основні положення інклюзивної політики України.

Дану тему досліджували науковці А.А. Колупаєв, Л.О. Бойко, О.О. Роговська, Ю.М. Найда та ін., але на нашу думку, вона потребує подальшого розгляду, визначення проблемних питань та шляхів їх вирішення.

Вважаємо, що мета інклюзивної політики полягає в забезпеченні принципу поваги до кожної особистості, рівноправності, доступності та гарантованості дотримання прав людини, особливо по відношенню до людей з інвалідністю не як окремої соціальної групи, а як рівноправних членів з правами та можливостями, які роблять свій внесок у розвиток країни та суспільства [2]. Проте, необхідно розуміти важливість індивідуального підходу, який дозволяє врахувати індивідуальні потреби та можливості людей з інвалідністю та маломобільних груп, зруйнувати перепони, що стають на шляху для забезпечення достатнього рівня життя й функціонування.

Інклюзивна політика є однією з найбільш актуальних стратегій держави та ґрунтується на певних законодавчих актах, [2]. які мають за основу Конвенцію «Про права осіб з інвалідністю» і не можуть

суперечити їй [3]. Окрім цього, інклюзивну політику регламентує Стратегія Ради Європи про права осіб з інвалідністю на 2017-2023 рік. Цей документ передбачає план дій та акцентує увагу на наскрізних питаннях [4]. Кабінетом Міністрів України від 1 серпня 2012 року була підписана постанова Про затвердження Державної цільової програми «Національний план дій з реалізації Конвенції «Про права інвалідів» на період до 2020 року». На період до нинішнього року зазначається мета програми, шляхи і способи розв'язання проблем, завдання і заходи, очікувані результати, ефективність програми, обсяги і джерела фінансування. Всі зазначені документи є законодавчими основами, що регламентують інклюзивну політику України. Вказані нормативні акти хоч і визначають пріоритетними такі важливі напрямки, як: підвищення обізнаності; рівність і недискримінація; визнання рівності перед законом; свобода від експлуатації, насильства й жорстокого поводження тощо, проте в реальному житті вони забезпечуються не досить ефективно, тому ми пропонуємо розглянути їх більш детально й удосконалити наступним чином:

Підвищення обізнаності – відповідно до 8 статті Конвенції цей пункт є обов'язком держави, яка повинна вживати необхідні заходи для підвищення освіченості суспільства у питаннях інвалідності та зміцнювати повагу до цих осіб та сприяти боротьбі зі стереотипами, стосовно інвалідності. Пропонуємо, розповсюджувати інклюзивну політику в засобах масової інформації, створювати соціальну рекламу, проводити тренінги, семінари, притягувати людей з інвалідністю до взаємодії у різних сферах життя, розробляти спільну співпрацю.

Освіта - передбачена статтею 23 Конвенції. Зазначається, що держава має визнавати право людей з інвалідністю на освіту й повинна забезпечувати інклюзивну освіту на всіх рівнях, протягом усього життя й без дискримінації. Сьогодні в системі освіти функціонує розгалужена мережа навчальних закладів із різними формами навчання, за наявності якої значна частина дітей із порушеннями психофізичного розвитку не має змоги задовольнити свої особливі навчальні потреби [5]. Практика свідчить, що після закінчення школи-інтернату більша частина дітей виявляється не пристосованою до соціального середовища, не адаптованого в ньому. Крім того, здобуття освіти дітьми з інвалідністю залежить від багатьох чинників, зокрема доступності транспорту, шкільних приміщень, обладнання, програмного забезпечення, підручників, кваліфікованих фахівців тощо [5]. Тож, ми пропонуємо створення умов для інтегрованого

навчання, яке буде спрямована на спільне навчання та виховання дітей з інвалідністю та їх здорових однолітків. Інклюзивна освіта ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися в загальноосвітньому закладі за місцем проживання із забезпеченням усіх необхідних для цього умов. Це допоможе усунути бар'єри та зруйнувати стереотипи їхньої поведінки на користь успішної адаптації у суспільному житті. Така концепція сприятиме створенню суспільства, яке готове прийняти дітей з інвалідністю замість того, щоб сторонитися їх. Окрім цього, пропонуємо впровадження безоплатні курси з жестової мови, розповсюдження інформації з цієї теми, а також впровадження книжок для закладів освіти шрифтом Брайля. А це, у свою чергу, вимагає становлення нової філософії державної політики щодо осіб з інвалідністю, проведення кардинальних реформ в існуючій системі освіти, які б гарантували рівність можливостей для всіх дітей та молодих людей на доступ до дошкільної, шкільної, професійної та вищої освіти.

Праця й зайнятість - стаття 27 Конвенції. Особи з інвалідністю мають право на працю на рівні з іншими людьми. Кожна людина має право заробляти собі на життя працею, яку вона вільно вибрала чи на яку вона добровільно погодилась. Державна політика повинна бути спрямована на заохочення осіб з інвалідністю реалізовувати право на працю [6]. Пропонуємо розвивати сферу працевлаштування людей з інвалідністю й розробляти варіанти віддаленої роботи, а також розробити сайт працевлаштування осіб з інвалідністю, на якому будуть перераховані можливі вакансії, а шукачі роботи будуть надавати резюме, в якому відображатимуться такі дані, наприклад, як: медична довідка, рекомендації медичних працівників щодо працевлаштування конкретної особи, вміння та навички. Окрім цього, пропонуємо проводити навчання спеціалістів, які б могли оцінювати здібності людей з інвалідністю, їхні можливості, для знаходження сфер розвитку та реалізації.

Заборона дискримінації - передбачена статтею 14 Конвенції. Вважаємо, що, наприклад, викладене у ч. 1 ст. 329 КПК України, є таким, що порушує засади рівності й дискримінації. У нормі вказано, що всі, присутні у залі судового засідання особи, під час входу до нього суду та під час виходу суду зобов'язані підвестися, а також виконувати основні дії стоячи, адже це може призвести до дискримінації осіб з обмеженими фізичними можливостями, які змушені очікувати від головуючого дозволу відступити від даного правила. Тому, вважаємо, що слід передбачити цей факт й надати можливість таким особам відступити від, встановлених

нормою правил, без дозволу на це судді.

Також вважаємо, що в законодавстві України необхідно закріпити та надати визначення поняття “інклюзивна політика”, прописати її завдання, мету, сфери поширення та цінності.

Тож, можна зробити висновок, що інклюзія, як концепція суспільного життя, повинна постійно розвиватися. Вона є вкрай важливою для формування політики й стратегій, спрямованих на усунення причин і наслідків дискримінації, нерівності та виключення. Вважаємо, що для успішного впровадження інклюзивної політики мають бути залучені політичні та релігійні діячі, місцеві органи влади і засоби масової інформації, громадські організації та самі люди з інвалідністю. У разі прогресу інклюзивної політики, під яким ми розуміємо розвиток інклюзії, її розповсюдження у всіх сферах суспільного життя, ми можемо говорити про створення дійсно інклюзивного українського суспільства, де усі особи без винятку мають рівні права та обов’язки і мають можливість для самоактуалізації.

Література

1. Бойко Л.О. Інклюзивна політика в Україні. URL: https://uu.edu.ua/upload/Nauka/Concursi_naukovih_robot/2020/3st_bojko_strategija.pdf
2. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія. Київ: Самміт-Книга, 2009. 272 с.
3. Конвенція про права осіб з інвалідністю: Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/995_g71 (дата звернення: 14.10.2020).
4. Стратегії Ради Європи про права осіб з інвалідністю на 2017-2023. URL: <http://chuguev-rada.gov.ua/news/id/2646> (дата звернення: 14.10.2020).
5. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів: навчально-методичний посібник / за заг. ред. М.А. Порошенко та ін. Київ: 2018. 252 с.
6. Волгіна О.М. Соціальний супровід людей з інвалідністю на робочому місці: посібник / О.М. Волгіна, О.Л. Іванова; ПРООН в Україні, Спільна Програма «Сприяння інтеграційній політиці та послугам для людей з інвалідністю в Україні». Київ: Ваіте, 2018. 36 с.

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Кальной О.Б.,

*бакалавр спеціальності 081 «Право»
юридичний факультет, СНУ ім. В. Даля,*

м.Сєверодонецьк, Україна

Сергієнко Г.С., к.іст.н.,

*доцент кафедри конституційного права
СНУ ім. В. Даля, м. Сєверодонецьк, Україна*

Якісна освіта є основою інтелектуального, культурного, творчого, соціально-економічного і духовного розвитку суспільства та підвалиною добробуту країни. Сучасна освіта є необхідною умовою забезпечення сталого демократичного розвитку суспільства, консолідації всіх його інституцій, гуманізації суспільно-економічних відносин, формування нових життєвих орієнтирів.

Кожна людина, незалежно від стану здоров’я, наявності фізичного чи інтелектуального порушення, має право на одержання освіти, якість якої не різниться від якості освіти здорових людей.

Інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права здобувати її за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього закладу.

Сьогодні в системі освіти функціонує розгалужена мережа навчальних закладів із різними формами навчання, за наявності якої значна частина дітей із порушеннями психофізичного розвитку не має змоги задовольнити свої особливі навчальні потреби. Практика свідчить, що після закінчення школи-інтернату більша частина дітей виявляється непристосованою до соціального середовища, неадаптованого в ньому. Крім того, здобуття освіти дітьми з інвалідністю залежить від багатьох чинників, зокрема доступності транспорту, шкільних приміщень, обладнання, програмного забезпечення, підручників, кваліфікованих фахівців тощо. Керівною стратегією політики багатьох країн можна вважати науково обґрунтоване та доведене практикою твердження, що «економічно доцільним є здійснення інвестицій у людський капітал скрізь, де це можливо, замість прямого інвестування в соціальне

обслуговування». Відповідно до цієї стратегії інклюзія (включення) осіб з інвалідністю в суспільство розглядаються як стратегічний напрям соціального інвестування для майбутнього [5].

Основний принцип інклюзивної освіти полягає в тому, що:

- Всі діти мають навчатися разом у всіх випадках, коли це виявляється можливим, не зважаючи на певні труднощі чи відмінності, що існують між ними.
- Навчальні заклади мають визнавати і враховувати різноманітні потреби своїх учнів шляхом узгодження різних видів і темпів навчання.
- Забезпечення якісної освіти для всіх шляхом розробки відповідних навчальних планів, прийняття організаційних заходів, розробки стратегії викладання, використання ресурсів та партнерських зв'язків зі своїми громадами.
- Діти з особливими освітніми потребами мають отримувати будь-яку додаткову допомогу, яка може знадобитися їм для забезпечення успішності процесу навчання. Вони є найбільш ефективним засобом, який гарантує солідарність, співучасть, взаємоповагу, розуміння між дітьми з особливими потребами та їхніми ровесниками.

Інклюзивний підхід – створення таких умов, за яких усі учасники навчально-виховного процесу мають однаковий доступ до освіти, у тому числі діти з особливими освітніми потребами, які навчаються у дошкільних та загальноосвітніх школах.

Тому державна політика у сфері освіти повинна формуватися таким чином, щоб задовольнити всі освітні потреби дітей з інвалідністю, сприяти розвитку освітніх систем і разом з тим стати складовою нової соціальної та економічної політики. А це, у свою чергу, вимагає становлення нової філософії державної політики щодо осіб з інвалідністю, проведення кардинальних реформ в існуючій системі освіти, які б гарантували рівність можливостей для всіх дітей та молодих людей на доступ до дошкільної, шкільної, професійної та вищої освіти.

Інклюзивна освіта ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися в загальноосвітньому закладі за місцем проживання із забезпеченням усіх необхідних для цього умов. Тому Соціальна і гуманітарна політика вивчення досвіду інклюзивної практики для визначення стратегічних напрямів її просування у сфері освіти в Україні є дуже актуальним. Підхід до освіти, який пропагується Конвенцією ООН про права людей з інвалідністю, ґрунтується на тому, що інклюзивна освіта не лише забезпечує найкраще середовище для

навчання, включаючи осіб із розумовими вадами, але й допомагає усунути бар'єри та зруйнувати стереотипи їхньої поведінки на користь успішної адаптації у суспільному житті. Така концепція сприяє створенню суспільства, яке готове прийняти дітей з інвалідністю замість того, щоб сторонитися їх.

На сьогодні на законодавчому рівні врегульовано питання впровадження інклюзивного навчання дітей з особливими потребами. Зокрема, постановою Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2011 р. № 872 затверджено «Порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах»; наказом МОН молоді спорту та НАПН від 23 червня 2011 р. № 623/61 - «Положення про центральну та республіканську (Автономна Республіка Крим), обласні, Київську та Севастопольську, районні (міські) психолого-медико-педагогічні консультації (у новій редакції); наказом МОН молоді спорту від 10 червня 2011 р. № 568 - Заходи щодо реалізації Плану організації виконання Указу Президента України від 19 травня 2011 р. № 588 «Про заходи щодо розв'язання актуальних проблем осіб з обмеженими фізичними можливостями».

Ефективність інклюзивного навчання суттєво підвищиться за умови своєчасної і кваліфікованої діагностики психофізичного розвитку дитини, а також при наданні консультативно-інформаційної підтримки педагогам та адміністрації загальноосвітнього закладу, в якому вона навчається, і її батькам.

Тому реалізація інклюзивного навчання вимагає узгоджених і невідкладних дій з боку Міністерства освіти і науки, молоді та спорту, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства соціальної політики України, місцевих громад та інших організацій і товариств.

Ратифікація Україною Конвенції про права інвалідів зобов'язує державу гармонізувати норми вітчизняного законодавства з міжнародними стандартами, поступово створювати систему їх практичної реалізації. В Україні система освіти для дітей з інвалідністю не є досконалою, тому модель інклюзивної освіти розглядається як одна із перспектив реформування цієї системи, а це потребує, насамперед, удосконалення законодавства і посилення контролю над його дотриманням, розробки фінансових механізмів утримання системи освіти; підготовки кваліфікованих кадрів; удосконалення спеціальних навчальних планів, програм, підручників; створення безперешкодного середовища для дітей з інвалідністю.

Отже, повноцінне впровадження інклюзивної освіти є важливим не лише для забезпечення права здобувачів на освіту, а й відповідає міжнародним зобов'язанням України та сприяє зміцненню авторитету нашої держави у світі й формуванню позитивного її іміджу.

Література

1. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами* : зб. наук. пр. - К. : Ун-т «Україна», 2010. - № 7 (9). - 561 с.
2. Бондар Т. І. Інклюзивна освіта Канади: понятійно-категорійний апарат / Т. І. Бондар // *Науковий вісник Ужгородського університету*. – 2017. – Вип. 1 (40). – С. 27–30. – (Серія «Педагогіка. Соціальна робота»).
3. Закон України про ратифікацію Конвенції про права інвалідів та Факультативного протоколу до неї // *Офіц. вісн. України*. - 2010. - № 17.
4. Казачінер О. С. Інклюзивна освіта в англomовних країнах / О. С. Казачінер. – Харків : Вид. група «Основа», 2018. – 79-85 с.
5. *Національна стратегія розвитку інклюзивної освіти на 2020-2030 роки* [Електронний ресурс] // Кабінет Міністрів України. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2019/07/26/210719-strategiya-inklyuziya.docx>.

НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ТА ЙОГО ВІДПОВІДНІСТЬ ПОЛОЖЕННЯМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Рязанцев О.Є.,

*к. ю. н., доцент, доцент кафедри права та фінансів Луцького
інституту розвитку людини Університету «Україна»*

м. Луцьк, Україна

Рязанцева Н.О.,

старший викладач кафедри права та фінансів

Луцького інституту розвитку людини Університету «Україна»

м. Луцьк, Україна

Однією із стратегічних цілей державної політики України у сфері захисту прав осіб з інвалідністю є створення суспільного середовища рівних можливостей для таких осіб та їх інтеграція у суспільне життя, переосмислення поточних соціальних послуг для створення системи підтримки, що забезпечить суспільну активність та незалежність людей

з інвалідністю.

Основу національного законодавства в сфері захисту прав людей з інвалідністю становлять декілька груп нормативно-правових актів, серед яких окремо слід виділити Закони України, постанови Верховної Ради України (далі по тексту – ВРУ), укази та розпорядження Президента України, Постанови та розпорядження Кабінету міністрів України та інші нормативно-правові акти з цієї сфери.

Стратегічним документом у сфері захисту прав людей з інвалідністю є Конвенція про права осіб з інвалідністю (далі по тексту – Конвенція). Необхідно наголосити, що 16 грудня 2009 року ВРУ ратифікувала даний міжнародний договір разом з Протоколом, а 6 березня 2010 року вони набрали чинності для України [1].

Відповідно до вже згадуваної ст. 4 Конвенції після ратифікації держава зобов'язана вживати заходів для внесення змін у чинне законодавство, програми, плани з метою «забезпечення й заохочення всіх прав людини й основоположних свобод всіма інвалідами без будь-якої дискримінації за ознакою інвалідності» (п. 1 ст. 4) [там само].

Після ратифікації вищезгаданого міжнародного документа в Україні було здійснено значні кроки щодо імплементації закріплених у Конвенції міжнародно-правових стандартів прав людей з інвалідністю в національне законодавство. Але аналіз законодавчих нормативно-правових актів свідчить про те, що деякі норми національного законодавства продовжують носити виключно декларативний характер. Більшість з них спрямовані переважно на надання соціальної допомоги, хоча основною метою їх імплементації є саме дотримання прав людей з інвалідністю та їх інклюзії в суспільне життя.

Актом, який інкорпорує частину положень Конвенції до національного законодавства та вносить зміни до вже чинних нормативно-правових актів в сфері захисту прав осіб з інвалідністю, є Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо прав інвалідів», який набрав чинності з 1 січня 2012 року [2]. На сьогодні можна зробити висновок, що ухвалення вищезгаданого закону стало важливим кроком на шляху України до значних змін в підходах до розуміння інвалідності через призму правозахисної моделі.

Приведення українського законодавства у відповідність до положень Конвенції здійснюється в межах виконання державної цільової програми «Національний план дій з реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю» на період до 2020 року від 1 серпня від 2012 року. Метою Програми

є забезпечення реалізації прав і задоволення потреб осіб з інвалідністю нарівні з іншими громадянами, поліпшення умов їх життєдіяльності згідно з Конвенцією про права осіб з інвалідністю [3].

Слід зазначити, що на виконання рекомендацій, викладених у заключних зауваженнях Комітету ООН з прав осіб з інвалідністю, Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про ратифікацію Конвенції і Факультативного протоколу до неї» від 07.09.2016р. № 1490, яким зокрема, слова «інвалід» та «інваліди» замінено відповідно словами «особа з інвалідністю» та «особи з інвалідністю» [4]. Верховною Радою України також було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 19.12.2017р. № 2249, згідно з яким у відповідності до офіційного перекладу Конвенції про права осіб з інвалідністю та Факультативного протоколу до неї було внесено зміни до 44 законодавчих актів, що стосувалися заміни слова «інвалід», «дитина-інвалід», «інвалід з дитинства» та «інвалід війни» словами «особа з інвалідністю», «дитина з інвалідністю», «особа з інвалідністю дитинства» та «особа з інвалідністю внаслідок війни» [5].

Отже, проведений аналіз національного законодавства України на предмет його відповідності положенням міжнародного права в сфері захисту прав людей з інвалідністю сприяє формулюванню неоднозначних висновків. На нормативно-правовому рівні розроблено та прийнято низку актів, якими міжнародно-правові стандарти прав людей з інвалідністю імплементуються в національне законодавство. На жаль, велика кількість цих нормативно-правових актів носять декларативний характер та не підкріплюються практичною реалізацією. На сьогодні постає необхідність удосконалення національної політики, правозастосовальної практики та активізації законодавчої діяльності стосовно проблематики в сфері захисту прав людей з інвалідністю. На нашу думку, на цей процес у великій мірі може позитивно вплинути консолідація зусиль суспільства і держави в частині правового забезпечення соціального захисту осіб з інвалідністю, що є одним із ключових та фундаментальних питань в соціально-економічних реформах та перетвореннях, що відбуваються в нашій державі.

1. Конвенція про права осіб з інвалідністю (Конвенція про права інвалідів) та Факультативний протокол до неї від 13.12.2006 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_g71

2. Про внесення змін до деяких законів України щодо прав інвалідів: Закон України від 22.12.2011 року № 4213-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4213-17#Text>

3. Про затвердження Державної цільової програми «Національний план дій з реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю» на період до 2020 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.08.2012 року № 706 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/706-2012-%D0%BF#Text>

4. Про внесення змін до Закону України «Про ратифікацію Конвенції і Факультативного протоколу до неї»: Закон України від 07.09.2016 року № 1490-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1490-19#Text>

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України: Закон України від 19.12.2017р. № 2249- VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2249-19#Text>

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Степанова Г.А.,

*бакалавр спеціальності 081 «Право»
юридичного факультету СНУ ім. В.Даля,
м. Сєвєродонецьк; Україна*

Савочка К.С.,

*бакалавр спеціальності 081 «Право»
юридичного факультету СНУ ім. В.Даля,
м. Сєвєродонецьк;*

Науковий керівник: Татаренко Г.В.,

*к.ю.н., доцент, завідувач кафедри конституційного права
СНУ ім. В. Даля, м. Сєвєродонецьк, Україна*

З початку становлення українського суспільства, як демократичного, неабиякого поширення набули ідеї гуманізації освіти. В нашій державі було поставлено пріоритет на особистість. На зміну державоцентристській освітній системі, яка переслідувала мету формування особистості за певними еталонами і підпорядкування власних інтересів державним, приходить дітоцентристська система освіти, яка має на меті задоволення потреб дитини і зорієнтована на її інтереси.

З огляду на те, що українське суспільство сьогодні розвивається в європейському напрямку - гостро постало питання забезпечення соціального захисту громадян країни, і особливо тих, хто потребує його найбільше, зокрема, це діти з особливими освітніми потребами (далі-діти з ООП).

Актуальність проблеми інклюзивної освіти пов'язана з неухильним зростанням чисельності дітей, які потребують корекційного навчання.

Станом на 1 січня 2020 року в інклюзивних класах навчається 19.345 учнів із особливими освітніми потребами. На початок 2020 року в Україні створено 13.782 інклюзивні класи. Так, у 2019/2020 навчальному році 35% від загальної кількості закладів загальної середньої освіти організували інклюзивне навчання [1]. Кількість дітей, що навчаються в інклюзивних класах у 7 разів перевищує дані п'ятирічної давнини. Тому, ми можемо зробити висновок, що освіта для дітей з ООП стала доступнішою.

Також із 2019/2020 навчального року інклюзивне навчання запроваджено в закладах професійної, професійно-технічної та вищої

освіти, де інклюзивно навчаються 1.312 здобувачів освіти з особливими освітніми потребами [1].

За статистикою, в Україні серед 2,5 мільйонів студентів, які здобувають освіту у ЗВО, більше 10 тисяч - люди з вродженою або набутою інвалідністю. Що стосується нашого закладу вищої освіти- СНУ ім. В. Даля, то тільки на юридичному факультеті навчається 4 особи з інвалідністю: станом на 12.10.2020 року.

Наразі пошук підходів до активізації розвитку інклюзивної освіти є важливим державним питанням.

Так, інклюзивне навчання – це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на основі застосування особистих зорієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей [2].

Супровід навчання у ЗВО студентів з інвалідністю впровадили в усіх розвинених країнах світу. Такі європейські країни як Італія, Австрія, Німеччина, Швеція почали вивчення, розробку та підтримку інклюзивної освіти на державному рівні саме завдяки потужним громадським об'єднанням, що, в першу чергу, склалися з батьків, чиї діти мають інвалідність. Також, у США, інклюзивна модель навчання успішно впроваджується на всіх рівнях освіти. Особи з особливими потребам мають можливість повністю реалізувати свій потенціал, стати повноцінним членом суспільства та приносити користь [3].

Україна ж робить перші кроки у створенні інклюзивного освітнього простору, у зв'язку з чим особливої уваги набуває питання узгодження національного законодавства з міжнародним у сфері інклюзивної освіти, дослідження зарубіжного досвіду з метою вдосконалення системи інклюзивного навчання у вітчизняних вищих навчальних закладах.

Щодо національного рівня, то право на освіту гарантується ст. 53 Конституції України та Конвенцією ООН про права осіб з інвалідністю в якій проголошено обов'язок держав-учасниць Конвенції забезпечувати інклюзивну освіту на всіх рівнях і навчання протягом усього життя.

Для імплементації інклюзивної освітньої політики у нашому закладі вищої освіти та зокрема супроводу студентів з інвалідністю, у 2018 році пройшов семінар-тренінг «Етика і практика взаємодії з особами з інвалідністю» [4]. Запрошені на семінар представники громадських

організацій, освітніх закладів, правоохоронних органів обговорили основи толерантності й етики спілкування, правові засади впровадження інклюзії, моделі інвалідності, які орієнтують суспільство на те чи інше ставлення до людей з інвалідністю. Цей захід був направлений на поліпшення інтеграції людей з інвалідністю у суспільство, та формування позитивної громадської думки щодо інклюзивної освіти. Для досягнення наступної мети, яку переслідує наш університет, щодо інклюзивного навчання, а саме: покращення навчального середовища, забезпечення потреб всіх учнів з повагою до їхніх здібностей та можливостей було проведено у 2018 році технічне обстеження будівельних конструкцій Східноукраїнського національного університету ім. Даля з обладнаними спорудами безперешкодного доступу до корпусів та навчальних класів осіб з інвалідністю та мало мобільних груп населення. Наразі в навчальних корпусах університету встановлено різного виду пандуси, облаштовані вбиральні, але відсутність ліфту дає про себе знати.

На початку 2020 року було проведено опитування ГО «Фундація «Жіноча ініціатива» та юридичним факультетом СХУ ім. В. Даля в рамках участі у Менторській програмі, організованій Центром демократії та верховенства права щодо проведення адвокаційної компанії з забезпечення прав людей з інвалідністю, маломобільних осіб до доступу до якісних освітніх послуг, які надаються закладами вищої освіти та фахової передвищої освіти в Луганській області, що має на меті проведення дослідження та аналітичний звіт з вищезазначених питань.

Отже, ми можемо зазначити, що подібні опитування, масові заходи і будь-яке розповсюдження інформації сприяє висвітленню проблем людей з інвалідністю і слугує вирішенню конкретного завдання або розв'язання спільних загальних проблем, які стосуються і інклюзивного навчання, і по-всякденного життя людей з інвалідністю.

Наявні проблеми з доступності, переходу від інтегрованої до інклюзивної освіти, потреби в центрі інклюзивного навчання і формуванні інклюзивного освітнього простору, підвищенні інклюзивної компетентності викладачів, в нашому регіоні цього точно не вистачає. Це повинно вирішуватись на локальному рівні безпосередньо, адже місцева влада разом з волонтерами може оцінити потреби як ніхто інший. Вищезазначене свідчить про необхідність чітко спланованої діяльності, комплексного підходу у впровадженні інклюзії в суспільство, розвиток усіх сфер життя: економічної, політичної, суспільної,

культурної та інших. Змістом поетапної роботи з удосконалення інклюзивної політики мусить бути просвіта, взаємодія між суб'єктами, залучення широкого кола осіб до заходів, активне висвітлення у засобах масової комунікації, забезпечення якісного рівня доступності для всіх бажаючих.

Література

1. Статистичні дані Міністерства освіти і науки України [Електронний документ]. - Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/statistichni-dani>
2. Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання: Наказ Міністерства освіти і науки України від 1 жовтня 2010 р. № 912 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/osvita-osoblivimi-potrebami/normativno-pravova-baza.html>
3. Гевко І. В. Значення інноваційних технологій при здійсненні інклюзивної освіти. Педагогічний альманах: збірник Комунального вищого навчального закладу Херсонська академія неперервної освіти Херсонської обласної ради. Херсон, 2018. Випуск № 37. С.240.
4. У СНУ ім. В. Даля пройшов семінар-тренінг «Етика і практика взаємодії з особами з інвалідністю» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://snu.edu.ua/?p=21871>

ПРАВО НА ВИЩУ ОСВІТУ ДЛЯ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ: ПИТАННЯ АДВОКАЦІЇ

Татаренко Г.В.,

*кандидат юридичних наук,
доцент, завідувач кафедри
конституційного права СНУ ім. В. Даля
(Голова ГО «Фундація «Жіноча ініціатива»
м. Сєвєродонецьк, Україна*

Арсентьєва О.С.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
декан юридичного факультету СНУ ім. В. Даля,
(членкиня ГО «Фундація «Жіноча ініціатива»
м. Сєвєродонецьк, Україна*

Швидкі темпи глобалізації та інформатизації суспільства призводять до трансформації гуманітарної діяльності людини, базовою основою якої виступає освіта. Освіта стає цінністю яка допомагає реалізувати (самореалізувати) основні права та свободи людини, забезпечити та покращити її економічну та соціальну підтримку. Особливої уваги при реалізації освітніх прав потребують процеси інклюзивного навчання, самореалізації людей з інвалідністю.

Активізація дискусій та законотворення у сфері інклюзивної освіти почалися після ратифікації Україною 16 грудня 2009 р Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю (далі – Конвенція) та Факультативного протоколу до неї [1]. Конвенція набула чинності на території України 06 березня 2010 року.

Згідно зі статтею 24 Конвенції Держави-учасниці визнають право осіб з інвалідністю на освіту. Для цілей реалізації цього права без дискримінації й на підставі рівності можливостей держави-учасниці забезпечують інклюзивну освіту на всіх рівнях і навчання протягом усього життя, а також Держави-учасниці забезпечують, щоб особи з інвалідністю могли мати доступ до загальної вищої освіти, професійного навчання, освіти для дорослих і навчання протягом усього життя без дискримінації та нарівні з іншими. Із цією метою держави-учасниці забезпечують,

щоб для осіб з інвалідністю забезпечувалося розумне пристосування (п.1, п.5 ст. 24 Конвенції).

З метою імплементації конвенційних положень до національного законодавства право на освіту гарантується статтею 53 Конституції України та чинним законодавством у сфері освіти, зокрема Законом України «Про освіту», Законом України «Про вищу освіту».

Водночас теоретичні положення законодавчої бази та їх реалізація свідчать про те, що існуюча законодавча база України у сфері освіти людей з інвалідністю не цілком відповідає основним принципам Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю і потребує удосконалення та внесення змін до чинних законодавчих документів, які б затвердили основні поняття та принципи Конвенції.

Зокрема, законодавчі акти містять неузгоджений категоріальний апарат, використовують різну термінологію: «діти та молодь з інвалідністю», «діти та молодь з особливими освітніми потребами», «діти, які потребують корекції фізичного та/або розумового розвитку», «особи, які мають фізичні та розумові вади», «особи з фізичними обмеженнями», «особи з обмеженими можливостями», «особи з інвалідністю», «люди з інвалідністю» тощо. У тематичній національній доповіді «Освіта людей з інвалідністю в Україні» вказано: «Термін «студент / учень з особливими потребами», який відповідає міжнародному терміну «student with special needs», використовується на позначення студентів з порушеннями психофізичного розвитку, в тому числі студентів з інвалідністю; акцентує увагу на необхідності забезпечення додаткової підтримки у навчанні осіб цієї категорії» [2, с. 166-167].

Така термінологічна неузгодженість не сприяє розумінню визначення «інвалідності» з огляду соціальної моделі, а також ускладнює дотримання міжнародних зобов'язань України.

Експертна Рада громадських організацій (ЕРГО) ще у 2012 році здійснила дослідження щодо дотримання та втілення принципів Конвенції [3]. Дослідження показало наявність проблем, пов'язаних зі збором статистичних даних щодо кількості осіб з інвалідністю та забезпечення їхнього права на рівний доступ до якісної освіти за місцем проживання, інформації, наскільки навчальне середовище (методи викладання, навчальне середовище тощо) пристосовані до особливих потреб таких осіб. У вітчизняному навчальному інклюзивному ландшафті є брак університетів, які мають чітку розвинену інклюзивну освітню програму. Найкращім прикладом успішного університету, який реалізує політику

інклюзії, є Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна».

На низькому рівні залишається методи та механізми гарантування та реалізації особами з інвалідністю права на отримання фахової вищої та передвищої освіти. Зокрема: немає законодавчо закріплених вимог до закладів вищої освіти (ЗВО) щодо впровадження інклюзивного навчання, відсутні методичні посібники щодо організації навчання студентів з інвалідністю у ЗВО, спостерігається архітектурна недоступність закладів освіти; не запроваджено науково обґрунтовану систему супроводу навчання студентів з інвалідністю; відсутні стандарти організації робочих місць студентів з інвалідністю різних нозологій, що суперечить конвенційному принципу «розумного пристосування»; немає нормативних актів щодо педагогічного навантаження викладачів.

Спільні дослідження, здійснені спеціалістами провідних наукових та академічних закладів України та представниками громадського сектору, дали змогу сформулювати основні форми, за якими навчаються люди з інвалідністю (студенти з особливими освітніми потребами) в Україні. До таких форм віднесено: а) спільне навчання студенти, з особливими освітніми потребами зі звичайними студентами в рамках інтегрованих груп без зазначення форм спеціального навчання; б) інклюзивне навчання всіх студентів, за якого у спільному навчальному потоці перебувають студенти з різними потребами й можливостями, а студенти з особливими потребами отримують доцільний недекларований супровід; в) створення спеціальних груп або підгруп в рамках академічної групи для студентів з особливою нозологією (сурдопереклад, шрифти Брайля, додаткові консультації тощо); г) запровадження поширених за кордоном дистанційної та екстернальної форм навчання, які на відміну від звичної заочної форми, передбачають розробку особливих технологій навчання, електронних платформ, надання повного методичного пакету, варіативність строків здачі проміжних та рубіжних модулів, індивідуальне консультування, індивідуальний графік тощо; г) упровадження додаткових структурних відділів: медичний, психологічний, корекційний, розвивальний, адаптаційний, соціальний супроводи; моніторинг процесу навчання, адаптації, працевлаштування; д) наявність виразного зовнішнього позанавчального вектору: співпраця з молодіжними, громадськими, благодійними, волонтерськими, міжнародними організаціями, організація дозвілля, рекреації, реалізації особистого творчого й професійного потенціалу; е) поступова організація доступу,

співпраця із соціальними, транспортними службами, архітектурне, технологічне реформування; є) упровадження нових форм, методів і навіть концепцій навчання – ноопедагогіка, креативна педагогіка, педагогічна інноватика тощо [4, с. 305].

Вищезазначене викликає необхідність проведення масштабної адвокаційної компанії з метою забезпечення прав людей з інвалідністю та маломобільних груп населення до доступу до отримання якісної вищої та фахової передвищої освіти, що міститиме моніторинг та рекомендації щодо подолання зазначених проблем. Ініціатором такої адвокаційної компанії на території Луганської області стала Громадська організація «Фундація «Жіноча ініціатива», членкині якої взяли участь у Менторській програмі для підсилення адвокаційних спроможностей організацій громадянського суспільства, що реалізована Центром демократії та верховенства права (ЦЕДЕМ) у рамках Проєкту “Ініціатива секторальної підтримки Громадянського суспільства України”, який втілюється спільно у консорціумі з ІСАР Єднання та Українським незалежним центром політичних досліджень (УНЦПД).

Адвокаційна компанія спрямована на виявлення, аналіз та розробку рекомендації щодо подолання проблем (у тому числі пропозиції щодо удосконалення законодавства), пов’язаних з відсутністю ефективного доступу для людей з інвалідністю та маломобільних груп населення до якісних освітніх послуг, які надаються закладами вищої освіти та фахової передвищої освіти, та інфраструктурних об’єктів, пов’язаних з цим. Цільовою аудиторією адвокації є люди з інвалідністю, люди похилого віку, люди, які перебувають в особливих життєвих обставинах (наприклад, з тимчасовими обмеженнями у пересуванні у наслідок хвороби, з дитячими колисками, візочками (маломобільні особи) тощо.

За даними Управління праці та соціального захисту населення ВЦА м. Сєвєродонецьк Луганської області до Централізованого банку даних з проблем інвалідності на вересень 2020 р. внесені 2902 людей з інвалідністю віком від 18 років. Водночас статистичні дані щодо наявності у зазначених осіб освіти, зокрема вищої освіти, не збираються й, отже, не має можливості проаналізувати їх освітні потреби.

Водночас, ґрунтуючись на зверненні Луганської Асоціації осіб з інвалідністю до ГО «Фундація «Жіноча ініціатива» щодо проведення моніторингового дослідження щодо доступності закладів вищої та фахової передвищої освіти для отримання якісних освітніх послуг особами з інвалідністю на території Луганської області, можна зробити

висновок, що такі потреби існують. Також попит на одержання зазначених послуг підтверджується анонімним онлайн-анкетуванням потенційних студентів, проведеним ГО «Фундація «Жіноча ініціатива». Так, в анкетування взяли участь 117 осіб з інвалідністю віком від 18 років, серед них 54 особи не мають вищої освіти, але хотіли її отримати. Внаслідок інфраструктурних вад об'єктів, в яких розміщено заклади вищої освіти (відсутність пандусів, ліфтів, розміток для осіб з вадами зору, паркувань тощо), а також через відсутність залучення до роботи викладачів, зокрема й викладачів з інвалідністю, які володіють жестовою мовою та (чи) абеткою Брайля, відсутність навчання спеціалістів і персоналу, що працюють на всіх рівнях системи освіти; слабке використання підхожих підсилювальних і альтернативних методів, способів та форматів спілкування, навчальних методик і матеріалів для надання підтримки особам з інвалідністю зазначені особи з інвалідністю не можуть (не здатні, не бажають) реалізовувати свої освітні права.

Наразі ГО «Фундація «Жіноча ініціатива» проводить опитування серед закладів вищої та фахової передвищої освіти Луганської області щодо забезпечення прав людей з інвалідністю та маломобільних груп населення до доступу до отримання якісної вищої та фахової передвищої освіти.

Результати усіх опитувань та аналізу міжнародного та національного законодавства у сфері інклюзивності освіти будуть покладені в Аналітичний звіт щодо забезпечення прав людей з інвалідністю та маломобільних груп населення до доступу до отримання якісної вищої та фахової передвищої освіти на території Луганської області.

Гадаємо, що цей документ може стати підставою для проведення Всеукраїнської адвокаційної компанії, яка приведе до законодавчих змін, що підсилять гарантій осіб з інвалідністю у реалізації їх права на якісну вищу освіту, підсилять спроможності закладів вищої освіти у створенні безбар'єрного середовища, розробці пристосованих нозологічних освітніх програм, розбудови безбар'єрних університетських містечок з відповідними корпусами, гуртожитками, облаштованих відповідними технічними засобами навчання, з можливістю отримати допомогу психологів, медиків, соціальних працівників тощо.

1. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю та Факультативний протокол до неї // Офіційний вісник України від 19.03.2010 — 2010 р., № 17 / № 101 (2009, ст. 3496) /, стор. 93, стаття 799, код акта 50027/2010

2. Шнайдер В. І. Інклюзивна освіта : теоретико-методологічні, організаційні засади впровадження / В. І. Шнайдер. — Хмельницький: ОІППО, 2010. — 176 с.

3. Альтернативний звіт громадських організацій щодо виконання Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.slideshare.net/undpukraine/ss-49399154>

4. Давиденко Г. В. Теоретико-методичні засади організації інклюзивного навчання у вищих навчальних закладах країн Європейського Союзу : дис. ... д-ра пе. наук: [спец.] 13.00.01 „Загальна педагогіка та історія педагогіки” / Давиденко Ганна Віталіївна ; Нац. акад. пед. наук України. — Київ, 2015. — 467 с. // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2019/01/Davidenko_17.11.2015_diser.pdf

ПАНЕЛЬ VI
ВПЛИВ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ НА
ДІЯЛЬНІСТЬ СУДОВИХ ТА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ
УКРАЇНИ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ КРИМІНАЛЬНОГО
ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Баранова Г. О.,
бакалавр спеціальності 081 «Право»
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля,
м. Сєвєродонець, Україна
Науковий керівник: Сергієнко Г. С., к.іст.н.,
доцент кафедри конституційного права
СНУ ім. В. Даля, м. Сєвєродонецьк, Україна

Невід'ємною складовою сучасної державної політики в Україні є політика у сфері протидії кримінальним правопорушенням. Масштабні реформи у сфері протидії корупції, протидії торгівлі людьми, тероризму, організований злочинності викликали необхідність удосконалення кримінального та кримінального процесуального законодавства, налагодження тісних зв'язків з міжнародними суб'єктами що борються зі злочинністю.

Політику держави у сфері протидії кримінальним правопорушенням можна розділити за галузевими ознаками на кримінально-правову, кримінально-процесуальну, кримінально-виконавчу та кримінологічну.

Ми зупинимося на виявленні проблем співвідношення у сфері кримінально-правової та кримінально-процесуальної політики.

Кримінально-правові відносини що викликані до життя фактом учинення кримінального правопорушення, можуть реалізуватися тільки через діяльність органів, що здійснюють кримінальне провадження. Взаємозв'язок норм двох галузей права є беззаперечним та виявляється,

наприклад, у оперуванні спільними поняттями: «злочин», «кримінальне правопорушення», «склад злочину», «кваліфікація кримінального правопорушення», «кримінальна відповідальність», «звільнення від кримінальної відповідальності», «дійове каяття», «примусові заходи медичного характеру», «потерпілий», «затримання» тощо. Міцний зв'язок зазначених галузей права є очевидним вже на перших етапах прийняття заяви або повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення.

Особливо взаємозв'язок норм процесуального і матеріального права простежується при вдосконаленні процесуального законодавства, яке не може бути зміненом без одночасної зміни процесуальних норм, що містяться в матеріальному кримінальному законодавстві. Правозастосовна діяльність виявляє необхідність здійснення таких змін. Зокрема, неправильне тлумачення норми закону про кримінальну відповідальність, має наслідок у вигляді необґрунтованого початку кримінального провадження; неточності при кваліфікації – застосування щодо особи більш суворого запобіжного заходу, необґрунтоване звільнення від кримінальної відповідальності або інкримінування (пред'явлення обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення) особі того діяння, яке вона насправді не вчиняла, що зрештою призводить до призначення покарання, невідповідного вчиненому кримінальному правопорушенню, і т. ін.

Реалії сучасного стану здійснення правосуддя в Україні такі, що і органи досудового розслідування, і суди всіх рівнів нерідко дають вчиненому особою діянню завідомо упереджену, однобічну, неправильну кримінально-правову оцінку шляхом своєрідного тлумачення змісту ознак певних кримінально-правових норм не лише Особливої, а й Загальної частини КК.

Неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність є приводом для скасування або зміни судового рішення судом апеляційної або касаційної інстанції (статті 409, 438 КПК). Роль правильного розуміння смислу закону при кваліфікації кримінального правопорушення під час досудового розслідування й судового провадження є дійсно значною, у зв'язку з цим деякі вчені навіть пропонують доповнити КПК відповідною статтею «Тлумачення закону і кваліфікація злочинів (кримінальних правопорушень)», в якій слід, на їх думку, передбачити вимогу до суду, прокурора й слідчого при вирішенні питання про кваліфікацію кримінальних правопорушень обґрунтовувати те тлумачення закону, на підставі якого вони здійснюють

його кваліфікацію.

В.О. Навроцький зауважує, що існує презумпція правильності кримінально-правової кваліфікації, яка базується на припущенні, що всі особи, які здійснюють кримінально-правову оцінку діяння, виконують свої повноваження сумлінно, мають належний рівень фахової підготовки, існує процесуальний порядок кваліфікації, якого вони дотримуються, тощо.

Взаємозв'язок матеріального й процесуального права виявляється також і при визначенні обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. Оскільки «процес є засобом реалізації матеріально-правових відносин, структура предмета доказування значною мірою визначається матеріальним законом»

Обставини, що характеризують об'єктивну та суб'єктивну сторону кримінального правопорушення, посідають основне місце в обсязі предмета доказування, закріпленого в ст. 91 КПК, оскільки закон перш за все зобов'язує встановити подію кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення) та винуватість обвинуваченого в учиненні кримінального правопорушення (форму вини, мотив і мету).

Дві галузі права мають спільні комплексні інститути. До таких інститутів, зокрема, можна віднести інститути звільнення особи від кримінальної відповідальності, застосування примусових заходів медичного характеру, призначення покарання, угод у кримінальному провадженні тощо. Деякі із зазначених інститутів настільки тісно поєднують у собі кримінально-правові й процесуальні ознаки, що важко вирішити питання про їх віднесення до тієї чи іншої галузі права. Зокрема, норми інституту звільнення особи від кримінальної відповідальності, з одного боку, містяться в розділах IX КК, з другого – процесуальний порядок звільнення від кримінальної відповідальності міститься в кримінальному процесуальному законодавстві (статті 285–288 КПК). Л. В. Головка визначає найтісніший взаємозв'язок розглядуваного інституту у такий спосіб: інститут закриття кримінальної справи з nereабілітуючих підстав є процесуальною формою матеріально-правового інституту звільнення від кримінальної відповідальності.

Взаємозв'язок норм кримінального матеріального та процесуального права особливо гостро відчувається при тлумаченні бланкетних диспозицій закону про кримінальну відповідальність, що містяться у розділі XVIII КК України («Кримінальні правопорушення проти правосуддя»),

оскільки вони набувають конкретного змісту тільки на підставі кримінального процесуального закону.

Складності на практиці також виникають під час кваліфікації дій, що пов'язані з порушенням недоторканності житла (ст. 162 КК України). Кримінальний кодекс України передбачає кримінальну відповідальність за незаконне проникнення до житла чи іншого володіння особи, незаконне проведення в них огляду, обшуку, а так само незаконне виселення чи інші дії, що порушують недоторканність житла громадян.

Якщо проаналізувати цей нормативно-правовий акт, можна відразу звернути увагу на невідповідність назви статті її правовому змісту; потерпілим від зазначеного кримінального правопорушення в диспозиції статті названий громадянин, що потребує поширювального тлумачення; як незаконні дії, що пов'язані із проведенням досудового розслідування, зазначені лише огляд чи обшук, проте порушення недоторканності житла можливо й під час проведення інших слідчих (розшукових) дій або негласних слідчих (розшукових) дій.

Використання в конструкції диспозиції ч. 1 ст. 162 КК України словосполучення «а так само інші дії, що порушують недоторканність житла громадян» також потребує свого тлумачення, оскільки, по-перше, закон в цьому реченні захищає лише житло, та, по-друге, законодавець нібито встановлює кримінальну відповідальність окремо за незаконне проведення двох слідчих дій – огляду та обшуку, а під іншими діями розуміє діяльність, що не пов'язана із кримінальним провадженням.

Окрему увагу для визначення ознак суб'єктивної сторони вчиненого кримінального правопорушення у треба приділяти тлумаченню поняття «незаконне проникнення до житла чи іншого володіння особи». Однак правозастосувачам іноді дуже непросто зробити підсумок: чи має місце дійсно незаконне проникнення до житла або іншого володіння особи? Для цього слід звернутися до норм кримінального процесуального законодавства й ретельно проаналізувати правові підстави проведення огляду та обшуку в житлі чи іншому володінні особи.

Таким чином, політика держави у сфері протидії кримінальним правопорушенням в Україні повинна стати «...комплексною системною діяльністю, де усі її складові є рівнозначно важливі, перебувають у органічній єдності та нерозривному зв'язку, а отже, потребують ретельного розроблення та зокрема в частині кримінальної процесуальної політики» та кримінальної політики [4, с. 442].

1. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / за ред.: В. В. Сташис, В. Я. Тацій. – 4-те вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2010. – 456 с.
2. Беспалько І. Л. Система принципів кримінального процесу та проблема їх класифікації : монографія / І. Л. Беспалько ; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Х. : ФІНН, 2011. – 216 с. Х629.3–2 / Б 53
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. комент. (зі змінами та допов., станом на 01.12.2012 р.) / за заг. ред.: В. Г. Гончаренко, В. Т. Нор, М. Є. Шумило. – К. : Юстініан, 2012. – 1328 с. Х629.3 (4УКР)–32.23 / К 82
4. Кушніт В. П. Кримінальна процесуальна складова політики держави у галузі протидії злочинам в Україні/ В.П. Кушніт // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія : Юридичні науки. – 2015. -№824. - С.441-444

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СТОСОВНО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

Білоусова Г. О.,

*бакалавр спеціальності 081 «Право»
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля,
м. Сєвєродонецьк, Україна*

*Науковий керівник: Денисенко Г.О., к.пед.н., доцент
кафедри конституційного права
СНУ ім. В. Даля, м. Сєвєродонецьк, Україна*

Дотримання світових цінностей та стандартів у сфері захисту прав людини, шляхом створення ефективної законодавчої основи та провадження належної правозастосовної практики є складовою політики людиноцентризму. Кримінальне процесуальне законодавство є інструментом досягнення правосуддя у складних правових конфліктах у суспільстві та має гарантувати демократичні засади здійснення кримінального судочинства.

Забезпечення прав та законних інтересів неповнолітніх, які вчинили кримінальні правопорушення знаходяться в центрі уваги як вітчизняних

правників так і представників міжнародної спільноти.

Норми Конвенції про права дитини (прийнятої 1989 р.) та низка інших міжнародно-правових документів вимагають додаткових гарантій захисту прав дітей та підлітків. У Конвенції особлива увага приділяється питанням захисту прав дитини у випадках вчинення нею кримінального правопорушення. Одним з основоположних документів, які регламентують участь неповнолітніх у кримінальному провадженні, є Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила» 1985 р.). У п. 15 ч. 2 Стандартів зазначено як одну з гарантій прав неповнолітнього при провадженні кримінальної справи щодо нього, право на присутність батьків або опікунів.

Норми Кримінального процесуального кодексу України враховують положення міжнародних актів. По-перше, встановлені гарантії, що до неповнолітніх осіб – це особлива процедура а допиту неповнолітніх та малолітніх осіб. Проведення слідчих (розшукових) дій забезпечується тільки з законним представником, педагога або психолога, лікаря. Це стосується всіх неповнолітніх осіб включаючи до 18 років. По-друге, до неповнолітньої особи не може бути застосований привід свідка. По-третє, новелою КПК є допит малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого у режимі відеоконференції при трансляції з іншого приміщення. Таким чином забезпечується гарантія захисту неповнолітніх або малолітніх осіб, забезпечення безпеки, їх морального здоров'я, виключення можливості вплинути на них, залякати, надається можливість усунути прямий контакт неповнолітніх з особами, які можуть тим чи іншим способом негативно вплинути на них.

Прийняття зазначених норм зумовлено не лише потребами здійснити зміни до вітчизняного законодавства шляхом імплементації норм міжнародного законодавства, але й розумінням необхідності враховувати особливості суб'єкта кримінального провадження, такі як фізичний, розумовий і психічний розвиток неповнолітніх, нестійкість їхнього характеру, незрілість мислення тощо.

Стаття 227 КПК регламентує участь законного представника, педагога або психолога при проведенні слідчих (розшукових) дій за участю малолітньої або неповнолітньої особи. Крім того, за необхідності, наприклад, якщо є дані про психічну хворобу неповнолітнього, забезпечується участь лікаря. Проте КПК чітко не вказує, які ж права та обов'язки мають ці особи, яка їхня роль у кримінальному провадженні

під час проведення досудового розслідування.

Щодо кримінальних проваджень, у яких неповнолітні виступають підозрюваними та обвинуваченими, то позитивним моментом є те, що такі кримінальні провадження здійснюються слідчим, спеціально уповноваженим керівником органу досудового розслідування на здійснення розслідувань щодо неповнолітніх (ч. 2 ст. 484 КПК України). Розслідування буде проводити слідчий, який більш обізнаний з нюансами цієї категорії проваджень. Під час кримінального провадження щодо неповнолітнього, в тому числі під час провадження щодо застосування примусових заходів виховного характеру, слідчий, дізнавач, прокурор, слідчий суддя, суд та всі інші особи, що беруть у ньому участь, зобов'язані здійснювати процесуальні дії в порядку, що найменше порушує звичайний уклад життя неповнолітнього та відповідає його віковим та психологічним особливостям, роз'яснювати суть процесуальних дій, рішень та їх значення, вислуховувати його аргументи при прийнятті процесуальних рішень та вживати всіх інших заходів, спрямованих на уникнення негативного впливу на неповнолітнього.

Таким чином, що стосується процесуальних керівників, – працівників прокуратури, то серед них також повинні призначатися такі, що спеціалізуються на злочинності неповнолітніх. Це можуть бути працівники, на яких покладене безпосереднє виконання обов'язків щодо захисту прав і свобод дітей.

Що стосується неповнолітніх обвинувачених, то згідно з ч. 2 ст. 492 КПК України затримання та тримання під вартою можуть застосовуватися до неповнолітнього лише у разі, якщо він підозрюється або обвинувачується у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину, за умови, що застосування іншого запобіжного заходу не забезпечить запобігання ризикам, зазначеним у статті 177 КПК. Якщо до неповнолітнього, все ж таки, застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, потрібно брати до уваги міжнародний досвід. Стаття 37 п. Конвенції про права дитини визначає, що кожна позбавлена волі дитина повинна мати право на негайний доступ до правової та іншої відповідної допомоги, а також право оскаржувати законність позбавлення її волі перед судом чи іншим компетентним, незалежним і безстороннім органом та право на невідкладне прийняття ними рішень щодо будь-якої процесуальної дії.

При судовому розгляді кримінального провадження про кримінальне правопорушення, учинене неповнолітнім, суд повинен максимально

повно дослідити всі обставини не лише кримінального правопорушення, а й умови життя, особистісні дані неповнолітнього тощо. Особливу роль у цьому відіграють норми ст. 496 КПК України. Так, відповідно до ч. 1 цієї статті про час та місце судового розгляду за участю неповнолітнього обвинуваченого суд повідомляє відповідну службу у справах дітей та кримінальну міліцію у справах дітей. Суд має право також викликати в судові засідання представників цих установ.

Проаналізувавши проблемні питання стосовно кримінального провадження щодо неповнолітніх, можна зазначити, що велика кількість КПК стосується саме статусу неповнолітніх у кримінальному провадженні. У цьому законодавчому акті вперше надається перевага особам, які тримаються під вартою та неповнолітнім особам у питанні невідкладності і першочерговості здійснення кримінального провадження. Мається на увазі, що кримінальне провадження відносно розгляду стосовно неповнолітньої особи обвинувального акту, клопотань про звільнення від кримінальної відповідальності, застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, їх продовження, зміну чи припинення, а також кримінальне провадження в апеляційному чи касаційному порядку щодо перегляду прийнятих із зазначених питань судових рішень здійснюються суддею, уповноваженим згідно із Законом України «Про судоустрій і статус суддів» на здійснення кримінального провадження стосовно неповнолітніх. У разі, якщо таке кримінальне провадження має здійснюватися судом колегіально, головуєчим під час судового розгляду може бути лише суддя, уповноважений згідно із Законом України «Про судоустрій і статус суддів» на здійснення кримінального провадження стосовно неповнолітніх.

На розгляд Верховної Ради України було подано Проект закону України від 12.02.2020 № 3061 «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України (щодо посилення гарантій захисту прав неповнолітніх у кримінальному провадженні)», згідно з яким пропонується встановити у Кримінально процесуальному кодексі України додаткові гарантії щодо неповнолітніх у кримінальному провадженні визначено насамперед особливостями їх фізичного, розумового і психічного розвитку [6]. Зокрема у Проекті зазначається, що КПК України не містить спеціальних положень щодо прав неповнолітніх під час досудового провадження у випадку, коли такі особи не є підозрюваними, оскільки вони не досягли віку кримінальної відповідальності. Таке досудове провадження здійснюється з метою збору необхідної інформації та доказів

для розгляду питання про застосування примусових заходів виховного характеру. Проектом пропонується встановити додаткові гарантії захисту право неповнолітніх, зокрема:

- визначення процесуального статусу у кримінальному провадженні особи, яка після досягнення одинадцятирічного віку до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, вчинила суспільно небезпечне діяння;

- встановлення обов'язковості закритого судового розгляду за участю неповнолітніх. Відкрите судове засідання – за клопотанням сторін;

- передбачення можливості застосування альтернативних поміщенню у приймальник-розподільник для дітей заходів для неповнолітніх, які не досягли віку кримінальної відповідальності.

Прийняття зазначеного Проекту сприятиме посиленню гарантій захисту прав неповнолітнього у кримінальному провадженні, а також приведенню діючого кримінального процесуального законодавства у відповідність до міжнародних стандартів у сфері охорони прав дітей, в тому числі тих, які вступили у конфлікт із законом.

Отже, роблячи висновок вищенаведеному, можна зазначити, що, не зважаючи на проблемні питання, які були розглянуті, у вітчизняному кримінальному процесуальному законодавстві відбулось багато позитивних моментів щодо участі неповнолітніх у кримінальному процесі, які суттєво впливають та зміцнюють законність в нашій державі.

Література

1. Конвенція про права дитини: Міжнародний документ від 20.11.1989 р. // Зібрання чинних міжнародних договорів України. 1990 р., № 1, с. 205.
2. Проблеми досудового та судового провадження у справах про злочини неповнолітніх: зб. тез круглого столу (м. Донецьк, 28 жовт. 2011 р.) / МВС України, Донецьк. юрид. ін-т. – Донецьк, 2012. – 214 с.
3. Єсупенко В. В. Участь педагога при провадженні кримінальних справ щодо неповнолітніх у суді / В. В. Єсупенко // Форум права. – 2010. – № 4. – С. 360–363 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-4/10evvpuc.pdf>
4. Зеленський С. М. Процесуальний порядок вирішення справ про суспільно небезпечні діяння осіб, які не досягли віку кримінальної відповідальності : автореф. дис. канд. юрид. наук (12.00.09) / С. М. Зеленський // КНУВС. – К., 2007. – 17 с.
5. Хоменко С. Я. Участь законного представника неповнолітнього у кримінальній справі / С. Я. Хоменко // Науковий вісник НАВС. – К., 2011. – Вип. 3(76). – С. 109–118.
6. Проект закону України від 12.02.2020 № 3061 «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України (щодо посилення гарантій захисту прав неповнолітніх у кримінальному провадженні)» // [Електронний ресурс]- Режим доступу:

КРИМІНАЛЬНА ВІКТИМОЛОГІЯ ЯК МІЖДИСЦИПЛІНАРНА ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ

Будицька К. М.,

магістр спеціальності «Право» СНУ ім. В. Даля,

м. Сєвєродонецьк, Україна

Науковий керівник: Сергієнко Г.С., к.іст.н.,

доцент кафедри конституційного права

СНУ ім. В. Даля, м. Сєвєродонецьк, Україна

Дослідження генезису вчення про жертву злочину дає можливість дійти висновку про те, що ця проблема за останні роки отримала достатнє обґрунтування.

Водночас окремі її аспекти, зокрема кримінологічні, потребують своєї розробки та аргументації. Ґрунтовний кримінологічний аналіз злочинності як соціального явища неможливий без вивчення негативних її аспектів і, насамперед, жертв злочинних посягань та ступеня віктимізації у країні. Віктимологічна ситуація, що склалася в державі, може бути оцінена як напружена, що потребує створення системи заходів, які забезпечать особисту та майнову безпеку громадян і юридичних осіб.

Розв'язання цього завдання неможливе без глибокого дослідження детермінаційних факторів і процесів, які зумовлюють зростання рівня віктимізації, зокрема, з позиції криміногенної поведінки жертв злочинів. Саме ця обставина ініціювала дослідження, що проводяться в межах відносно нового напрямку в кримінології, який отримав назву – кримінологічна віктимологія – вчення про криміногенну характеристику особи потерпілого (жертви злочину), причини й умови такої поведінки та систему заходів віктимологічної профілактики. Науковий інтерес до жертви виник давно і має майже сторічну історію. Однак виникнення цілісної теорії про жертву датується серединою ХХ століття.

Віктимологія виконує функцію дослідження усіх закономірностей, пов'язаних із жертвою злочину. З цього моменту проблема жертви стала по суті кримінологічною, тобто розглядається в межах детермінації конкретного злочину та злочинності загалом. Вивчення обставин учинення злочинів дає змогу зробити висновок, що поряд з більшістю потерпілих, які стали такими, через збіг певних обставин, значна

кількість жертв своєю поведінкою провокують злочини або полегшують їх учинення. Тому особливий інтерес для кримінологічної віктимології становлять жертви з віктимологічними девіаціями, тобто особи, яким з огляду на певні соціальні (представники окремих професій, соціальних груп) чи фізіологічні (вік, стать, стан здоров'я) характеристики притаманна підвищена схильність стати жертвою злочинного посягання. Без вивчення всіх, і зокрема, таких осіб неможлива розробка спеціальних, нетрадиційних (віктимологічних) заходів профілактики злочинності, основними завданнями яких є: запобігання необачної, ризикованої, легковажної, провокуючої поведінки особи, яка може бути небезпечною для неї. Безперечно, що ґрунтовне всебічне вивчення жертв злочинів необхідне, оскільки значна кількість потерпілих опиняється в такій ролі через небезпечну для них, але вимушену поведінку (наприклад, при виконанні службового чи громадського обов'язку). Крім того, узагальнення даних про потерпілих допомагають встановити реальну об'єктивну кримінальну ситуацію та її соціальні наслідки.

Віктимність, віктимізація, віктимологічні фактори, віктимогенні ситуації в системі детермінації злочину і злочинності загалом сьогодні частково досліджуються в рамках предмета кримінології, але цього недостатньо.

Узагальнення наукових поглядів і думок сьогодні можна звести до такого: віктимологія – самостійна наука, причетність якої до юридичної можна визнати лише частково.

Це вчення про жертву, предметом дослідження якого є жертва будь-якого діяння чи явища як протиправного, так і не пов'язаного із правопорушенням; віктимологія – допоміжна для кримінального права, кримінального процесу, криміналістики міждисциплінарна наука про жертву злочинних посягань, що функціонує паралельно з кримінологією; віктимологія – галузь кримінології, чи окрема кримінологічна теорія, що розвивається в межах її предмета.

Отже, віктимологія може бути визначена як загальнотеоретична концепція чи система знань про природу, закономірності й обумовленість поведінки людини, яка наражає себе на небезпеку заподіяння шкоди, потерпілого від нещасного випадку чи іншого впливу, який не передбачає юридичної відповідальності щодо заподіяної шкоди; про потерпілого від протиправного посягання та заходи профілактики віктимної поведінки.

Водночас як науково-прикладний напрям віктимологія виникла в рамках кримінології, оскільки об'єктивна необхідність соціальної

практики потребувала відповіді на питання: через які причини або обставини ті чи інші особи або соціальні групи стають жертвами злочинних посягань частіше ніж інші, які перебували в аналогічних ситуаціях.

Тому абсолютно логічним є висновок про те, що віктимологія – наука кримінологічна, основним завданням якої є дослідження специфіки причинного комплексу злочинності загалом та конкретного злочину зокрема, з урахуванням обставин ситуативного характеру, які формуються під впливом поведінки жертви злочинного посягання чи підвищеної схильності стати жертвою злочину.

Криміналістична віктимологія – окремих напрям знань у криміналістиці, завданням якого є оптимізація процесу розслідування злочинів, удосконалення тактичних і методичних рекомендацій на основі специфічної віктимологічної інформації про потерпілу особу, її поведінку, зв'язки та взаємини [1].

Закономірності, що досліджує віктимологія, конкретизуються через її концептуальне ядро. Важливими категоріями віктимології є «жертва», «зв'язок», «жертва — злочинець», «віктимність», «віктимізація» [2]. Традиційними віктимологічними положеннями є: поведінка жертви суттєво впливає на мотивацію злочинної поведінки; ймовірність стати жертвою злочину залежить від особливого феномену — віктимності; віктимність є властивістю особи та її схильністю ставати жертвою злочину; віктимність залежить від низки факторів; ступінь віктимності може змінюватись, процес її зростання — це віктимізація, її зниження — девіктимізація [3]. Для криміналістики суттєве значення має саме «віктимність», оскільки за допомогою цієї категорії можна детально проаналізувати механізм злочинної події.

Віктимологічний підхід у розслідуванні полягає у тому, що початковою точкою для збору інформації щодо злочинця є особа та поведінка потерпілого [4]. Важливим є проведення дослідження події злочину та ролі потерпілого у ній на двох рівнях: на «особистому» та «поведінковому». Отримуючи інформацію про перший рівень, з'ясовується, внаслідок яких індивідуальних якостей та властивостей особа об'єктивно (тобто незалежно від своєї поведінки) набула статусу жертви.

Такий аналіз дозволить виокремити групи ризику певних осіб, відносно яких найчастіше вчиняються злочини, що і дозволить надати певні рекомендації з виявлення латентних злочинів. Відносно другого

рівня можна зазначити, що таке дослідження дасть можливість побудувати широке коло версій відносно злочинної події та ролі у ній жертви, рекомендувати оптимальну тактику проведення слідчих та судових дій за участю потерпілого, що має сприяти встановленню об'єктивної істини в кожному конкретному кримінальному провадженні та індивідуалізувати покарання. Віктимологічний підхід дає можливість прогнозувати поведінку потерпілого під час досудового слідства та судового розгляду справи; обирати та здійснювати оптимальні заходи, що спрямовані на забезпечення безпеки потерпілого й віктимологічного запобігання злочинів.

У правовій літературі неодноразово підкреслювалася важливість криміналістичного дослідження жертви злочину. Особу потерпілого ціла низка авторів називає як один з основних структурних елементів криміналістичної характеристики злочинів проти особи. Такий акцент цілком зрозумілий, оскільки, як правильно зазначає В.І. Шиканов, особистість потерпілого і характер зв'язку «жертва – суб'єкт злочину» накладають відбиток і на механізм вчинення злочинів, на особливості організації їх розкриття, розслідування і профілактики. Насамперед актуальною характеристикою потерпілого є приналежність його до будь-якої національності, крім української (частіше єврейської або однієї з так званих «кавказьких національностей»).

В інших регіонах ситуація змінюється в залежності від того, яка національність є корінною. До уразливих етнічних груп належать також роми (цигани). Внаслідок соціально-економічних, культурних й історичних причин більшість членів цієї етнічної групи належать до найбільш вразливих прошарків населення. Стійкі негативні стереотипи масової свідомості, пов'язані з ромами, побутують в українському суспільстві. гостями України, вимушеними переселенцями та біженцями. Саме вони є найчастішими об'єктами ксенофобії: від образ до дискримінації та насильства. Страждають також іноземні студенти, бізнесмени й навіть дипломати.

Злочини характеризуються тим, що для злочинця не настільки важливі особистісні якості кожного з потерпілих. Визначальним для нього є те, що кожен з них з його точки зору належить до визначеної (однієї і тієї ж) етнічної (національної або расової) групи. Потерпілими можуть бути як громадяни України, так і іноземці, а також особи без громадянства. При вчиненні дій, спрямованих на порушення національної чи расової ворожнечі, передовсім необхідно вирішити, кого можна розглядати в

якості потерпілого, кому завдається шкода, якщо ця шкода нематеріальна, його наслідками не є смерть або шкода здоров'ю потерпілого чи іншої особи. В якості потерпілого в таких випадках слід розглядати тих осіб, чий національний чи расовий гідності завдається шкода. При цьому потерпілим може бути практично будь-який представник тієї національності або раси, стосовно якої відбувається ворожнеча.

Він буде потерпілим у широкому розумінні цього слова, тобто буде тим, кому злочином завдана значна шкода. Але чи буде така особа потерпілим у вузькому, процесуальному, значенні цього слова сказати складно.

Криміналістичні знання про жертву злочину (потерпілого), особливості їх поведінки, зв'язки і відносини сприяють розвитку теоретичних положень і практичних рекомендацій методики розслідування злочинів.

Криміналістична характеристика злочинів має віктимологічний аспект, тому типові віктимологічні компоненти кримінальних ситуацій та дані про жертву повинні входити до її змісту.

Дійсно, одним з основних напрямів використання віктимологічних даних є їх залучення до криміналістичної характеристики злочинів. Прагматичне значення криміналістичної характеристики злочинів та інформаційно-пізнавальна природа зумовлюють залучення віктимологічних даних до її структури. Аналіз сучасного стану концепції криміналістичної характеристики злочинів переконує, що вона перебуває у стані розвитку, уточнення та конкретизації.

Досліджувана концепція має безліч невирішених проблем методологічного характеру.

Так, дискусійний характер мають: поняття криміналістичної характеристики злочинів, її зміст, роль, структура та сутність, зміст елементів.

Неоднозначно вирішуються й питання, чи охоплює криміналістична характеристика злочинів сферу злочину або сферу розслідування; є результатом криміналістичного дослідження або його програмою; методологічне та методичне значення цього поняття

Більшість дискусій відбуваються навколо засадничих положень криміналістичної характеристики злочинів, що призводить до відсутності єдиного розуміння цієї криміналістичної концепції, плюралізму підходів до визначення її ролі та функцій, та негативно позначається на використанні криміналістичної характеристики злочинів працівниками

правоохоронних органів, провокує нехтування нею. Розбіжності у поглядах учених з цього питання відображають складність досліджуваного об'єкта, багатоманітність зв'язків між її структурними елементами.

Актуальними завданнями є уніфікація основних теоретичних положень криміналістичної характеристики злочинів, визначення ролі її елементів у роботі всієї системи, класифікація зв'язків між ними.

Жертва злочину (потерпілий) є джерелом інформації, що посідає особливе місце серед взаємодіючих об'єктів злочинної події. У генезисі злочину жертва може бути ідентифікуючим та ідентифікованим об'єктом, впливати на навколишню обстановку і злочинця, залишати на них пені зміни, а також сприймати такий вплив з боку злочинця та навколишнього середовища [5]. У результаті таких процесів утворюється система слідів злочину, важливе місце в якій посідають сліди жертви злочину (потерпілого). Встановлення повної картини злочину, механізму її вчинення можливе лише враховуючи систему віктимологічних даних.

Окремим групам (видам) злочинів характерна типова система слідів.

Типові сліди різних категорій (видів, груп) злочинів розробляється у межах криміналістичної характеристики злочинів, як її елемент, де своє відображення знаходять і типові сліди жертви злочину (потерпілого), особливо у злочинах, механізм яких пов'язаний з інтеракцією жертви злочину і злочинця. Елемент «типові сліди злочину» криміналістичної характеристики злочинів може існувати лише у описовому вигляді, оскільки неможливим є застосування статистичного методу для його розбудови.

Встановлення інформації про жертву в процесі розкриття та розслідування злочинів дозволяє: зрозуміти, чому злочин було вчинено у певній обстановці, чому злочинцем було обрано певні знаряддя та засоби, спосіб, місце й час його вчинення, правильно інтерпретувати сліди злочину; висунути версії про особу злочинця, властиві йому риси та характеристики, мотиви й мету вчинення злочину, його зв'язок з жертвою та наступну жертву цього ж злочинця.

Це допомагає визначити коло осіб, серед яких необхідно шукати злочинця, планувати заходи з пошуку доказів у кримінальному провадженні.

Виявлення типології взаємних зв'язків місця, часу, способу вчинення та приховування злочину, обраних знарядь і засобів, характеру відносин злочинця та жертви, їх віку, статі та інших особливостей особи дозволяє

від встановлення деякої сукупності елементів та їх взаємозв'язку переходити, з певною ймовірністю, до встановлення відсутніх ознак елементів. Дані про жертву злочину є вихідними.

Виявлення та дослідження криміналістично значущих властивостей і ознак особи потерпілого, його поведінки надають можливість розібратись у обставинах злочину, особливо у тих, що вказують на направленість і мотиви поведінки злочинця, висунути версії про нього.

У криміналістичній характеристиці злочинів лише два її елемента містять систему даних про учасників кримінальної події – елементи «особа злочинця» та «особа потерпілого».

Література

1. Леханова Е. С. Некоторые проблемы виктимологии экономических преступлений [Электронный ресурс] : Государство и право : итоги XXI века // Вестник Нижегородского гос. ун-та им. Н. И. Лобачевского. Серия Право. – 2001. – № 2. – Режим доступа к ресурсу : journals/99990195_West.../23.pdf.
2. Курс криминалистики. Особенная часть / отв. ред.-сост. В. Е. Корноухов. – М. : Юристъ. Т.1. Методики расследования насильственных и корыстно-насильственных преступлений. – 2001. – 634 с.
3. Кустов А. М. Криминалистическая характеристика преступлений / А. М. Кустов // Воронежские криминалистические чтения : сб. науч. трудов / под ред. О. Я. Баева. – Воронеж : Изд-во Воронеж. гос. ун-та, 2005. – Вып. 6. – С. 135–145.
4. Журавель В. А. Допрос потерпевшего при виктимном поведении / В. А. Журавель // Криминалистика и судебная экспертиза. – Вып. 26 / отв. ред. А. Е. Яворский. – К. : Вища шк., 1983. – С. 46.
5. Сенаторов М. В. Потерпілий від злочину в кримінальному праві / за наук. ред. В. І. Борисова. – Х. : Право, 2006. – С. 140.

ПРОЛЕМА ПРОЦЕСУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА В КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

Гуркіна В.,

*бакалавр спеціальності 081 «Право»
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля,*

м.Севєродонецьк, Україна

Науковий керівник: Денисенко Г.О., к.пед.н., доцент

кафедри конституційного права

СНУ ім. В. Даля, м. Севєродонецьк, Україна

Починаючи з XX століття процес глобалізації поступово охоплював світ, що позначався на різноманітних сферах життя суспільства, а саме:

економічній, політичній, соціальній та інші. Що стосується юридичної сфери, то тут також помітний процес глобалізації, який проявляється в взаємодії норм міжнародного права з нормами національного права.

Само слово «глобалізація» походить від французького та англійського слова «global», що в свою чергу переводиться як загальний, всесвітній, тобто той, котрий поширюється на всі сфери життя суспільства [1]. Та також важливо зауважити, що вона направлена на зменшення перешкод для взаємодії країн та народів. Що стосується процесу глобалізації в кримінальному праві України, то також можна прослідити імплементацію норм міжнародного права в національне. Але важливо зауважити, що стаття 8 Конституції України [2] зауважує на те, що Конституція має найвищу юридичну силу. Відповідно ж до цього стаття 9 вказує, нам на те, що міжнародні нормативні акти, ратифіковані Верховною Радою України, також є частиною національного законодавства. Також необхідно звернути увагу на те, що за цією статтею в разі невідповідності міжнародного договору положенням Конституції України він може бути укладений лише після внесення до неї відповідних змін, але зважаючи на те, що всі нормативно-правові акти, котрі були прийняті органами державної влади України, не можуть не відповідати Основному Закону держави, таким чином теоретично колізій між міжнародними договорами та національним законодавством не має бути. Однак можна побачити, що на практиці ми частіше всього бачимо інше. В таких ситуаціях, на нашу думку, перевагу повинні мати все ж таки норми міжнародного права.

Якщо казати про позицію національного законодавця, то він також дотримується такої думки, що має своє закріплення у частині 2 статті 19 Закону України «Про міжнародні договори», яка говорить про те, що, якщо міжнародним договором України, що набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору [3]. Це можна пояснити тим, що міжнародне та національне право, хоч і мають тісний взаємозв'язок, регулюючи тотожні сфери суспільних відносин, але вони все-таки мають різну суть. Тому що суспільні відносини всередині держави з іншим суспільним ладом потребують різних підходів до їх захисту в сфері кримінально-правового регулювання.

Відповідно ж до цього, міжнародне кримінальне право носить універсальний характер, що дає можливість державам враховувати особливості національних правових систем, що в свою чергу допомагає поширити процес глобалізації по світу, тому що міжнародне кримінальне

право не обмежує у виборі форм і способів виконання зобов'язань, які впливають з договорів та інших джерел міжнародного права [4, 91]. Що стосується міжнародного кримінального права, то за ним не всі діяння будуть вважатися протиправними, на відміну від кримінального права України, до таких діянь належать: злочини проти миру, військові злочини та злочини проти людяності, що являють собою протиправні діяння за загальним міжнародним правом.

Таким чином, дія міжнародного кримінального права поширюється на всіх винних осіб де б вони не знаходились. Та також важливо зауважити, що якщо особа вчинила злочин проти миру, людяності або військові злочини. Вона буде притягуватися до відповідальності незалежно від того, де вони були скоєнні. Якщо ж повернутися до національного законодавства, то в Особливій частині Кримінального кодексу України є розділ XX «Злочини проти миру, людства та міжнародного правопорядку» [5], котрий охоплює основні склади міжнародних злочинів. Але також варто зауважити, що ситуація для міжнародних злочинів дещо інша, це перш за все залежить від того, що склади таких злочинів передбачені конвенціями, де в свою чергу держави-учасниці зобов'язанні імплементувати ці норми у національне законодавство, для забезпечення національної юрисдикції. Такий підхід, на нашу думку, забезпечує дотримання суверенітету держав та узгоджується з нормами внутрішнього кримінального законодавства. Але важливо зауважити, що особу до кримінальної відповідальності можуть притягнути тільки на підставі норм, закріплених Кримінальним кодексом України. Конкретні ж невідповідності між Кримінальним кодексом України і міжнародними нормативно-правовими актами варто усувати шляхом внесення відповідних змін і доповнень до Кримінального кодексу України. Слід зазначити, що у випадку вчинення злочину міжнародного характеру вирок виноситься на підставі національного законодавства. Що стосується міжнародних злочинів, то міжнародний трибунал виносить вирок безпосередньо на підставі міжнародного права, причому національні суди можуть це робити як на підставі міжнародного права, так і національного права. Проте в судовій практиці немає прецедентів прямого застосування норм міжнародного кримінального права при винесенні рішень у кримінальних справах про злочини міжнародного характеру. В таких випадках суди й надалі будуть керуватися національним законодавством, у яке трансформуються норми міжнародного кримінального права. Але також варто зазначити, що міжнародне кримінальне право містить не

лише норми кримінального права, а й норми кримінально-процесуального характеру, регулює питання співробітництва держав щодо протидії міжнародній злочинності. І тут перед судовими органами при винесенні рішень у кримінальних справах постають питання щодо застосування норм міжнародного кримінального права. Таким чином, взаємодія міжнародного кримінального права та кримінального права України відрізняється характерними особливостями. Що знаходять своє відображення в такому виді: міжнародне кримінальне право має на меті перш за все не протидію небезпечним злочинам, а їх попередження, у зв'язку з чим воно і містить норми не лише кримінально правового, а й процесуального характеру. Загальноприйнятою позицією при визначенні наявності в діях особи складу злочину проти міжнародного права національними правозастосовними органами використовуються норми вітчизняного кримінального права, котрі стали наслідком імплементації у внутрішнє кримінальне законодавство норм міжнародних договорів. Можливістю прямого застосування міжнародних договорів користуються рідко, оскільки, як показує практика, вітчизняне законодавство залишає відкритими низку питань стосовно порядку їх застосування. Це дає підстави окреслити коло проблем, що постають перед кримінально правовою наукою у зв'язку з необхідністю розробки дієвого механізму безпосередньої реалізації норм міжнародного кримінального права у правовій системі України.

Таким чином, можна дійти висновку, що процес глобалізації міжнародних норм в кримінальне право України несе низку як позитивних та негативних рис. До позитивних рис можна віднести постійний процес зближення змісту правового регулювання й зовнішніх форм його вираження, запозичення зарубіжного досвіду, творче врахування позитивних рис правових систем інших країн, гармонізація внутрішньодержавного кримінального права. А до негативних можна віднести зростання злочинності у світі, а також виникнення нових, більш масштабних і більш небезпечних форм злочинності, яка не обмежується національними кордонами й набуває міжнародного характеру.

Література

1. Енциклопедія сучасної України / Глобалізація / Електронний сайт. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=30448 (дата звернення 03.10.2020).
2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

3. Про міжнародні договори України: Закон України від 29 червня 2004 року № 50 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text> (дата звернення 01.10.2020).

4. Шутак І.Д. Техніко-юридичні методи узгодження національного і міжнародного права / І.Д. Шутак // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2009. – № 1. – С. 91–100.

5. Кримінальний Кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2001, №25-26, ст. 131.

ПРОЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗМІСТУ НОРМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ОТРИМАННЯ ЗРАЗКІВ ДЛЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Качурін С.Г.

к.ю.н., доцент, доц. кафедри

“Конституційного права” СХУ ім. В.І.Далі,
м.Севєродонецьк, Україна

Прийняття нового Кримінального процесуального кодексу України (далі КПК) було обумовлено проблемою забезпечення прав людини, приведення кримінального процесуального законодавства у відповідність із Конституцією України та міжнародними нормами права [1].

Оскільки доказування є центральною частиною кримінального процесу, можна констатувати, що в нормах КПК знайшли своє відновлення деякі інститути доказового права. Наприклад, сторона захисту одержала право на формування і представлення суду доказової бази у кримінальному провадженні в інтересах обвинувачуваного, у тому числі на проведення експертизи (ст.244 КПК), одержання зразків для її проведення (ст.245 КПК), що є, по суті, революційним у доктрині вітчизняної кримінальної процесуальної науки.

Однак, дані новели, спрямовані на забезпечення принципу змагальності в кримінальному процесі, позитивні за своєю суттю, не забезпечені законодавцем у нормах КПК, ані чіткою, повною і зрозумілою всім учасникам процесуальною регламентацією, ані тактичним наповненням.

Термін “Слідчі (розшукові) дії”, у назви глави 20 діючого КПК, застосовано законодавцем вперше. Етимологія слова “слідчі” має на увазі, що їх проводять, відповідно, суб'єкти доказування – слідчий, прокурор. На

це вказують своїм смисловим змістом наступні норми КПК:

- ч.1 ст. 106 (Протокол у ході досудового розслідування складається слідчим чи прокурором...);

- п.3 ч.2 ст.40 (Слідчий уповноважений доручати проведення слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам);

- слідчі дії, перелік яких встановлено главою 20 КПК України, проводяться слідчим або прокурором, крім залучення експерта для проведення експертизи (ст.243 КПК України) та одержання зразків для експертизи (ст.245 КПК України). Суб'єктами вказаних дій, відповідно

до перелічених норм процесуального закону, додатково визначено сторону захисту.

Процес доказування розглядається як діяльність із зібрання, перевірки (дослідження) та оцінки доказів. Реалізується ця практико-розумова діяльність за допомогою проведення у першу чергу слідчих дій, результативність і ефективність яких забезпечується тактичним потенціалом слідчого [2]. А колись законодавець пропонує здійснювати відібрання зразків за дорученням суду спеціалістові, то о яким тактичним потенціалі можна мовляти?

Термін «слідча дія» неодноразово використовується у кримінальному процесуальному законодавстві. У правовій науці і практиці актуальною є проблема визначення змісту поняття «слідча дія», з'ясування сутності всіх її різновидів як з точки зору детального наукового обґрунтування, так і з метою заповнення прогалин у законодавстві та задоволення потреб слідчої практики. Визначення переліку слідчих дій є складним завданням, оскільки законодавець не встановлює чіткого переліку вказаних дій, а в статтях КПК лише використовує термін «слідчі дії», часто допускаючи їх змішування з іншими процесуальними діями слідчого. Цьому терміну в різних випадках надається різне за обсягом – більш або менш широке значення. У широкому значенні цей термін вживається для позначення всіх процесуально значущих актів слідчого. У більш вузькому значенні, якщо необхідно відзначити пізнавальний аспект, «слідчими діями» називають лише ті дії, які є засобами дослідження обставин провадження і спрямовані на збирання доказів.

У різних наукових працях аналізується поняття «слідча дія». Не вдаючись до детального аналізу, відзначимо деякі основні риси цієї категорії. На думку С.А. Шейфера, слідча дія виступає як пізнавальна діяльність слідчого, є об'єктом правового регулювання й актом

правозастосування кримінально-процесуального права слідчим чи судом [3, с.104]. В.П. Бахін визначає слідчі дії, як передбачені кримінально-процесуальним законом дії компетентних осіб із збирання, оцінки й використання доказової інформації [4, с.19]. Р.С. Белкін зазначає, що слідча дія – це самостійний елемент регламентованої кримінально-процесуальним законом діяльності слідчого зі збирання, дослідження й оцінки доказів [5, с.234]. В.Т. Нор, М.М. Михеєнко, В.П. Шибіко тлумачать слідчі дії як частину процесуальної діяльності, пов'язану з виявленням, фіксацією та перевіркою доказів у кримінальній справі [6, с.210]. Таким чином, слідча дія є частиною процесуальної діяльності

слідчого і безпосереднім способом вирішення завдань доказування щодо виявлення і закріплення доказів, тобто є самостійним кримінально-процесуальним інститутом.

Пізнавальна сторона слідчої дії полягає в одержанні фактичних даних і відомостей про обставини кримінального провадження, що підлягають доказуванню. Одержані і зафіксовані при проведенні слідчої дії, ці дані стають доказами. З цієї точки зору слідча дія є засобом збирання доказів. Крім основної зазначеної відмінної ознаки слідчих дій, існують також додаткові характерні ознаки. Щодо їх переліку в науковців склалися різні думки. Так, М. Гутерман називає: процесуальний характер; необхідність достатніх підстав (фактичних, а для деяких слідчих дій і юридичних); здійснення уповноваженим суб'єктом; тактовна обґрунтованість і вибірковість; внутрішня структура [7, с.15].

Враховуючи вимоги законодавства і наукові дослідження в цьому напрямку, є потреба відокремити відмінні ознаки слідчих дій від інших дій процесуального і непроцесуального характеру, які здійснюються в процесі розслідування злочину: 1) передбачення кримінальним процесуальним законодавством; 2) безпосереднє проведення, спрямоване на збирання, перевірку та оцінку доказів; 3) крім винятків, зазначених у КПК України, можуть бути застосовані лише після внесення відомостей про кримінальне правопорушення у Єдиний реєстр досудових розслідувань; 4) підпорядкування єдиним правилам та вимогам до фіксації ходу та закріплення одержаних результатів (яка буде цінність протоколу спеціаліста, після відібрання зразків?); 5) дозволяють об'єктивно фіксувати хід проведеної дії та її результати.

Усі вказані ознаки не викликають сумнівів у тому, що вони стосуються слідчого, прокурора та суду, як суб'єктів їх проведення, але ніяк ні захисника чи спеціаліста.

Найбільше зауваження викликає відсутність регламентації порядку та процесу відібрання зразків для експертизи.

Так, статтею 245 КПК України врегульовано лише питання відібрання біологічних зразків для експертизи, а також зразків, які містяться у речах та документах (вільні зразки).

Водночас інститут судової експертизи відрізняє значно більше коло різновидів зразків для експертного дослідження. Так, в залежності від засобу отримання зразків відрізняють: експериментальні, умовно- вільні та вільні зразки.

Питання відібрання експериментальних зразків діючим КПК України не вирішено взагалі. Частина 1 ст.245 КПК України містить лише посилання на суб'єкта відібрання зразків – сторону кримінального провадження, яка звернулася за проведенням експертизи або за клопотанням якої експертиза призначена слідчим суддею.

Крім того, законодавець навіть не назвав акт, яким сторона провадження має зафіксувати хід та результати відібрання експериментальних зразків для експертизи.

Аналізуючи положення частини 1 ст.104 КПК України, відповідно до якої хід та результати проведення процесуальної дії фіксуються у протоколі у випадках, передбачених Кодексом, а також положення ст.245 КПК України, якою складення протоколу під час відібрання експериментальних зразків не передбачено, можна дійти висновку, що законодавцем упущено таке важливе питання, як регламентація процесуального оформлення відібрання експериментальний зразків для експертного дослідження.

І якщо у відношенні слідчого і прокурора можна знову таки використовувати положення ст.ст. 104-106, 110 КПК, то у відношенні сторони захисту і спеціаліста, дані норми аж ніяк не застосовні з погляду положень ст.ст. 85, 86 про відносність і допустимість доказів.

Також, можна констатувати, що положення ст. 245 КПК про одержання зразків для експертизи суперечать положенням ч.3 ст. 93 КПК про збирання доказів стороною захисту, де законодавець дозволяє їй тільки зажадати й одержувати різні документи, але ні як не робити відібрання зразків для експертизи, що є по своїй суті слідчою дією.

Отже, як видно, назва гл.20 КПК “Слідчі (розшукові) дії” не відповідає сенсу ст.ст. 243, 245 КПК, у змісті яких, мова йде про сторону захисту та спеціаліста, як про суб'єктів проведення цих слідчих дій.

Законодавець явно не врахував, що для ефективного проведення судової експертизи, якісного відібрання зразків для експертного

дослідження, необхідно не тільки володіти доказовою інформацією, а також такою, що орієнтує у кримінальному провадженні, але й активно використовувати організаційний і тактичний потенціал слідчого, який, на жаль, у сторони захисту або відсутній, або мається у неналежній мірі.

Висновки.

1. Проведення судової експертизи та відібрання експериментальних зразків є слідчою дією, самостійним елементом кримінально-процесуальної діяльності слідчого, прокурора, суду, оскільки основна її ознака - одержання фактичних даних у провадженні (доказів) шляхом застосування спеціальних знань. Назва глави 20 КПК «Слідчі (розшукові) дії» не відповідає змісту ст.ст. 243, 245 КПК України, у яких в якості одних з суб'єктів проведення слідчих дій зазначено сторону захисту і спеціаліста.

2. Представляється, що положення ст.245 КПК має бути викладена у наступній редакції:

1. У разі необхідності отримання зразків для проведення експертизи вони вилучаються стороною кримінального провадження, яка звернулася за проведенням експертизи або за клопотанням якої експертиза призначена слідчим суддею.

2. Порядок вилучення зразків і документів встановлюється згідно з положеннями про тимчасовий доступ до речей і документів (статті 160-166 цього Кодексу).

3. У випадку, якщо проведення експертизи доручене судом або стороною обвинувачення, відібрання зразків для її проведення здійснюється слідчим або судом із залученням спеціаліста.

За дорученням сторони обвинувачення чи суду отримання зразків здійснюється експертом від «наданих йому об'єктів» у рамках провадження експертизи.

Відібрання біологічних зразків у особи, здійснюється за правилами, передбаченими статтею 241 цього Кодексу. У разі відмови особи добровільно надати біологічні зразки слідчий суддя, суд за клопотанням сторони кримінального провадження, що розглядається в порядку, передбаченому статтями 160-166 цього Кодексу, має право дозволити слідчому, прокурору (або зобов'язати їх, якщо клопотання було подано стороною захисту) здійснити відбирання біологічних зразків примусово.

Про відібрання зразків складається протокол.

Література

1. Кримінальний процесуальний Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-6 (Електронний ресурс) // (Режим доступу): <http://zakon2.rada.gov.ua>.
2. Качурін С.Г. Системи тактичних прийомів відібрання експериментальних зразків почерку та підписів (стаття) // Право України. – 2007. – №7. – С.82-86
3. Шейфер С.А. Соби́рание доказательств в советском уголовном процессе: методологические и правовые проблемы. – Саратов, 1986.
4. Бахин В.П. Понятие, сущность и содержание криминалистической тактики: Лекция. – К., 1999.
5. Белкин Р.С. Курс криминалистики: В 3 т. – Т.2. – М.: Юристъ, 1997.
6. Михеєнко М.М., Нор В.Т., Шибіко В.П. Кримінальний процес України: Підручник для юр.вузів. – К.: Либідь, 1992.
7. Гутерман М.П. Организационные мероприятия следователя в процессе расследования преступлений: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Моск. гос. ун-т. – М., 1980. – 20 с.

КОНЦЕПЦІЯ «ПЛОДИ ОТРУЙНОГО ДЕРЕВА» У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Нитченко

*М.Ю. магістр спеціальності «Право»
юридичного факультету СНУ ім. В.*

Даля,

м.Сєвєродонецьк,

Україна Науковий керівник: Татаренко Г.В.,

к.ю.н., доцент, завідувач кафедри

конституційного права СНУ ім. В. Даля, м.

Сєвєродонецьк, Україна

Розвиток науки вітчизняного кримінального процесу зумовлює необхідність перегляду традиційних наукових поглядів щодо окремих питань процесуального доказування та спонукає до необхідності дослідження практики Європейського Суду з прав людини (далі - ЄСПЛ), практика (рішення) якого є втіленням реалізації демократичних стандартів у системі правового захисту. Однією з умов застосування принципу верховенства права у кримінальному провадженні є урахування цієї практики, відповідно до ч.2 ст. 8 Кримінального

процесуального кодексу України. Варті особливої уваги дослідження з питання здійснення доказування, зокрема його допустимості.

ЄСПЛ, усвідомлюючи недоліки традиційного підходу до оцінки методів отримання доказів з погляду «справедливості в цілому», почав поступово відходити від нього. Одним із кроків у цьому напрямі став розвиток теорії «плодів отруйного дерева», що цілком відповідає положенням доказового права США. Назву взято з біблійного тексту, в якому йдеться про те, що плоди отруйного дерева теж отруйні. Відповідно до широкого розуміння доктрини «плодів отруйного дерева» будь-яке винне порушення поліцейськими конституційних прав громадян, що має не безпосередній, а лише опосередкований зв'язок із самим процесом виявлення, вилучення і фіксації доказів, тягне втрату останніми юридичної сили. Це означає безумовну не-допустимість доказів при будь-якому порушенні встановленого порядку збирання доказів незалежно від їх характеру і ступеня [1, с. 426].

Виникнення цієї теорії пов'язане з визначним рішенням у кримінальному процесі – справа «Мепп проти штату Огайо» 1961 року. Поліція проводила обшук у будинку Мепп, пояснюючи це тим, що у будинку ймовірно знаходився злочинець. Громадянку не було повідомлено про обшук, в процесі обшуку в її особистих речах було знайдено колекцію порнографічних фото, що порушувало законодавство штату. На основі цих доказів Мепп було засуджено, після чого вона наважилася оскаржити вирок. Верховний суд США постановив, що доказ, який було отримано поліцією незаконно, не може бути використаний проти обвинуваченої особи. Громадянку Мепп було виправдано. Це була одна з найперших справ, яка заклала фундамент доктрини «плодів отруйного дерева» [2, с. 84].

Вузьке розуміння доктрини «плодів отруйного дерева» зводиться до заборони використання даних, отриманих на підставі обшуків, використання доказів, визнаних недопустимими. Інакше кажучи, в другому значенні доктрина пов'язується з проблемою використання доказів, хоча і законних за формою, але з відповідними порушеннями у самому їхньому змісті. Схожі думки висловлює Ю. К. Орлов, який зазначає, що про істотність або неістотність процесуальних порушень можна говорити тільки стосовно двох компонентів допустимості – способу отримання доказів та їхнього процесуального оформлення. Тож у вузькому розумінні концепцію «плодів отруйного дерева» треба подавати з погляду способу отримання доказів, їхнього процесуального оформлення та диференціації

процесуальних порушень на істотні та неістотні. [3, с. 73].

Ще в радянській науці кримінально-процесуального права концепція «плодів отруйного дерева» була об'єктом досліджень, процесуалісти відзначали, що інформацію, одержану з неналежного джерела та визнану недопустимою, можна в деяких випадках використовувати (як оперативна інформація) як «вказівку» на пряму розслідування та місця перебування доказів. По суті, вони опускали використання концепції «плодів отруйного дерева» [1, с. 427].

Окремі процесуалісти виступають за диференційований підхід до вирішення цього питання та розподіл процесуальних порушень на істотні та неістотні. Порушення, які не вплинули і не могли вплинути на достовірність одержаного результату вважають неістотними. Зі свого боку, істотні порушення ставлять під сумнів достовірність отримання даних. Такими, що піддаються виправленню, визнають порушення, які можна усунути чи нейтралізувати. Наприклад, до них можна віднести дефект процесуального оформлення документів (відсутність підпису). Проте докази, отримані з більш істотним порушенням закону, можна відновити внаслідок заміни іншими, отриманими з використанням недопустимого доказу як первинного гносеологічного аспекту. Саме в такому розумінні доктрину «плодів отруйного дерева» застосовують в кримінальному судочинстві [4, с. 121].

Разом з тим, у вищезазначеної концепції є противники, які вважають, що вона необґрунтована ні теоретично, ні практично, оскільки в судочинстві існує процесуальна форма, яка за всієї своєї важливості не є самоціллю. Процесуальна форма наповнена глибоким змістом та призначенням, покликана забезпечити два важливі завдання: по-перше, максимально гарантувати достовірність отриманих фактичних даних і, по-друге, захистити права та законні інтереси особи [3, с. 72].

Досить цікаву точку зору висловлює І. В. Абросимов, що за змістом концепція «плодів отруйного дерева» близька до «асиметрії правил допустимості» з однією відмінністю, що недопустимими визнають докази, одержані на основі доказів, раніше визнаних недопустимими. На його думку, прийнятнішою з концептуального, правового і практичного погляду є теорія, що тлумачить вимогу допустимості доказів залежно від істотного або неістотного порушення кримінально-процесуального закону. Для обґрунтування цієї теорії автором наведено перелік обставин, що не тягнуть автоматичного виключення доказів за

ознакою недопустимості [5, с. 16-17].

Треба зазначити, що досліджувана концепція не є теоретичною моделлю, адже вона фактично визнана у судовій практиці та повинна застосовуватися у всіх кримінальних справах. Більш того, концепція «плодів отруйного дерева» закріплена у КПК України 2012 р. Відповідно до ч.1 ст. 87 КПК України 2012 р., «недопустимими є докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав та свобод людини» [6].

Безумовно, закріплення в нормах КПК України 2012 р. концепції «плодів отруйного дерева» вимагає подальшого опрацювання і ретельного підходу до формулювання відповідних кримінально-процесуальних норм. Однак це вже питання часу та судової практики.

Література

1. Гузела М. Проблема визнання доказів недопустимими у кримінальному провадженні / М. Гузела // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2015. – Вип. 61. – С. 423-434.
2. Ланцедова Ю. О., Хомченко О.В., Бузун О.О. Допустимість доказів у кримінальному процесі // Журнал східноєвропейського права. – 2018. – № 51.
3. Орлов Ю. К. Проблемы теории доказательств в уголовном процессе / Ю. К. Орлов. – М. : Юристъ, 2009. – 175 с.
4. Стоянов М. М. Властивості доказів у кримінальному процесі України : дис. канд. юрид. наук : 12.00.09 / М. М. Стоянов. – Одеса, 2010. – 246 с.
5. Абросимов И. В. Актуальные вопросы обеспечения допустимости и достоверности доказательств в уголовном судопроизводстве : автореф. дисс. на соиск. нач. ст. канд. юрид. наук : 12.00.09 / И. В. Амбросимов – М., 2007. – 26 с.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України від 13.04.2012 р., № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України, 2013, № 9-10, ст. 88, із змінами, згідно із законом України № 2234-VIII від 07.12.2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
7. Малярова В.О. НАЛЕЖНІСТЬ ТА ДОПУСТИМІСТЬ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ // Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2016 // Серія ПРАВО. Випуск 38. Том 2
8. Крикливець Д.Є. Щодо можливості запровадження асиметричної оцінки доказів у кримінальне судочинство України // Право і суспільство. – 2017. – №4. – С. 239-244.

ТЕРИТОРІАЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСАДА ПОБУДОВИ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ

Серед важливих законодавчих новел 2019 року, слід, насамперед виділити Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури» від 19 вересня 2019 року № 113- IX (далі - Закон № 113 - IX). Цим законодавчим актом були передбачені суттєві зміни, передусім, до Закону України від 14.10.2014 р. №1697-VII «Про прокуратуру», які вже порізно оцінені теоретиками і практиками. Основною метою вказаних законодавчих змін є створення передумов для побудови нової системи прокуратури України, діяльність якої має базуватиметься на засадах ефективності, професійності, незалежності та відповідальності, а також - територіальності.

Зокрема, згідно оновленої редакції ч. 1 ст. 7 Закону України «Про прокуратуру», систему прокуратури України становлять:

- 1) Офіс Генерального прокурора;
- 2) обласні прокуратури;
- 3) окружні прокуратури.

У разі потреби рішенням Генерального прокурора можуть утворюватися спеціалізовані прокуратури на правах структурного підрозділу Офісу Генерального прокурора, на правах обласних прокуратур, на правах підрозділу обласної прокуратури, на правах окружних прокуратур, на правах підрозділу окружної прокуратури. Перелік, створення, реорганізація та ліквідація спеціалізованих прокуратур, визначення їх статусу, компетенції, структури і штатного розпису здійснюється Генеральним прокурором.

Знаведеного видно, що на відміну від попередньої редакції цієї статті, Генеральна прокуратура України відтепер стала Офісом Генерального прокурора, військові прокуратури ліквідуються, регіональним прокуратурам повернуто назву обласних, місцеві прокуратури стають окружними. Національна академія прокуратури України перетворюється на Тренінговий центр прокурорів України.

Раніше, відповідно до Закону № 198- VIII від 12.02.2015 року, у системі прокуратури України було створено Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру (далі - САП), організацію якої, новації

Закону №113-IX майже не зачепили. Слід також нагадати, що у розвиток нормативних положень ч.2 ст. 7 Закону України «Про прокуратуру», наказом Генерального прокурора № 99-шц від 21.12.2019 р. створено Спеціалізовану прокуратуру у сфері нагляду за кримінальними провадженнями про військові злочини та у сфері оборонно-промислового комплексу (на правах Департаменту у складі Офісу Генерального прокурора). Таким чином на правах структурного підрозділу Офісу Генерального прокурора на сьогодні діють дві спеціалізовані прокуратури: щойно названа та САП.

Отже, сучасна система прокуратури України будується за принципами територіальності та спеціалізації, складається з двох підсистем (територіальних і спеціалізованих) та включає три ланки:

1) Офіс Генерального прокурора; 2) обласні прокуратури; 3) окружні прокуратури. Таке твердження кореспондує із відповідними положеннями статей 7,8,10,12 чинного Закону України «Про прокуратуру». Ці законодавчі новели мають більш глибоку мету ніж може здатися на перший погляд. Адже деюре це вже є нові органи прокуратури України, в які можна буде потрапити на прокурорську службу лише через спеціальний добір. Додамо, що день початку роботи Офісу Генерального прокурора, обласних прокуратур та окружних прокуратур визначається окремим рішенням Генерального прокурора. Новий закон остаточно скасував у прокуратурі класні чини та формений одяг.

Насамперед, виключно позитивним слід оцінити положення Закону № 113-IX стосовно права Генерального прокурора у разі необхідності створювати спеціалізовані прокуратури, адже значно ускладнюється ситуація у разі виникнення потреби нагального утворення спеціального органу прокуратури, особливо зважаючи на складнощі політичного характеру, або у період між сесіями, коли Верховна Рада України не проводить засідання та не можливе голосування за відповідні законодавчі зміни щодо системи прокуратури.

Окружні прокуратури, які передбачені у системі прокуратури України, на сьогодні поки що не створені, їх повноваження продовжують здійснювати місцеві прокуратури, які також є новим явищем у прокурорській системі. Процес їх становлення супроводжувався двома тенденціями: по-перше, укрупненням об'єктів низової ланки системи прокуратури(районних, міських, міськрайонних прокуратур) шляхом їх об'єднання в місцеві прокуратури; по-друге скороченням штатної чисельності прокурорів, які працювали на даному організаційному рівні

органів прокуратури. У результаті у 2015 році було ліквідовано 638 районних, міжрайонних та міських прокуратур, натомість створено 155 із 178 визначених у переліку Додатку до Закону України «Про прокуратуру» місцевих прокуратур. Територіальна юрисдикція решти (23) пов'язана з окремими районами та містами Донецької та Луганської областей, та Автономної Республіки Крим.

Локальний рівень місцевих прокуратур в середньому охоплює п'ять адміністративно-територіальних одиниць міського, районного, міськрайонного значення. Таким чином законодавець відмовився від чіткого дотримання засади територіальності, побудувавши систему місцевих прокуратур фактично за окружним принципом. Такий підхід, з огляду на територіальну віддаленість осередку місцевої прокуратури від населення, судів, міськрай-відділів Національної поліції та інших об'єктів життєдіяльності, ускладнює доступ громадян до прокуратури, а також реалізації прокурорами покладених на них функцій та повноважень. Тому перелік та територіальна юрисдикція майбутніх окружних прокуратур мають бути сформовані з урахуванням нового адміністративно-територіального устрою України та мережі місцевих загальних окружних судів.

Слід зазначити, що на відміну від передумов утворення й ліквідації судів, що передбачено Законом України «Про судоустрій і статус суддів», Закон України «Про прокуратуру» не передбачає передумов утворення і ліквідації прокуратур. На мій погляд, відповідні передумови, як стосовно судів, так і стосовно прокуратур повинні співпадати. З огляду на це, вважаю за доцільне закріпити у ст. 12 Закону України «Про прокуратуру» підстави для утворення чи ліквідації окружної прокуратури, якими мають визнаватися: а) зміна визначеної цим Законом системи прокуратури; б) потреба поліпшити доступність правосуддя; в) необхідність оптимізації видатків Державного бюджету; г) зміна адміністративно-територіального устрою. При цьому потреба поліпшити доступність правосуддя має розумітися як потреба поліпшення територіальної доступності прокуратури для населення, а також взаємної доступності окружних прокуратур та судів. Таким чином, створення окружних прокуратур і місцевих загальних окружних судів має корелюватися між собою задля забезпечення ефективної їх взаємодії.

У системі прокуратури України діють обласні прокуратури, до яких належать прокуратури областей, прокуратура Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, Київська міська прокуратура.

Обласну прокуратуру очолює керівник обласної прокуратури, керівник прокуратури Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, керівник Київської міської прокуратури, який має першого заступника та не більше трьох заступників.

У структурі обласної прокуратури утворюються - підрозділи, управління та відділи (ст. 10 Закону України «Про прокуратуру»). Вказана правова норма підлягає уточненню, а саме, після слів «обласні прокуратури» словосполученням «прирівняні до них прокуратури», адже прокуратура Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, Київська міська прокуратура, не можуть бути обласними прокуратурами, а лише діють на правах обласних. Звичайно, обласна прокуратура є органом прокуратури вищого рівня щодо окружних прокуратур, розташованих у межах адміністративно-територіальної одиниці, що підпадає під територіальну юрисдикцію відповідної обласної прокуратури. Слід також зазначити, що утворення, перелік, територіальна юрисдикція, реорганізація та ліквідація обласних прокуратур (до речі, як і окружних), визначення їхньої компетенції, структури і штатного розпису здійснюється Генеральним прокурором. Про те, такий законодавчий підхід як створення, реорганізація та ліквідація територіальних прокуратур Генеральним прокурором, видається недостатньо обґрунтованим, адже утворення, реорганізація, ліквідація системи територіальних прокуратур, є можливим лише шляхом внесення змін до Закону України «Про прокуратуру», що може позитивно вплинути на незалежність прокуратури, оскільки унеможливиться ситуація, коли орган прокуратури ліквідовуватиметься виключно з позиції позбавлення від керівництва ним конкретною посадовою особою.

Незрозумілою виглядає зміна попередньої назви Генеральної прокуратури України, тобто центрального апарату органів прокуратури та яка існує в більшості європейських держав, на Офіс Генерального прокурора, котрий є органом прокуратури вищого рівня щодо обласних та окружних прокуратур. Мною не ставиться завдання піддати цю обставину подальшій критиці, зазначу при цьому лише такі важливі законодавчі положення, згідно яких Офіс Генерального прокурора організовує та координує діяльність усіх органів прокуратури, забезпечує належне функціонування Єдиного реєстру досудових розслідувань, та його ведення органами досудового розслідування, визначає єдиний порядок формування звітності про стан кримінальної протиправності і роботу прокурора з метою забезпечення ефективного виконання функцій

прокуратури, а також здійснює управління об'єктами державної власності, що належать до сфери управління Офісу Генерального прокурора.

Офіс Генерального прокурора очолює Генеральний прокурор, який має двох перших заступників, та заступників, а також заступника Генерального прокурора – керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (ч.ч. 1,2 ст. 8 Закону України «Про прокуратуру»). Днем початку роботи Офісу Генерального прокурора, згідно окремого наказу Генерального прокурора, було визначено 2 січня 2020 року, обласних прокуратур - 11 вересня.

ГАРАНТІЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА В КОНТЕКСТІ ЙОГО МАТЕРІАЛЬНОГО І СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ: БАГАТОРІЧНА НЕГАТИВНА ПРАКТИКА

Сташевська І.В.,

судовий експерт Луганського НДЕКЦМВС

Сердюков С.Є.,

заступник завідувача відділу

ТГЕБД та ОД – завідувачу сектору то-варознавчих та

гемологічних досліджень Луганського НДЕКЦМВС

Науковий керівник: Татаренко Г.В.,

к.ю.н., доцент кафедри правознавства СНУ ім. В. Даля, м.

Сєверодонецьк, Україна

Європейська інтеграція України – це багаторівневий, складний процес у політичній, соціальній, економічній та правовій площинах. У світлі актуальних змін України європейська інтеграція тлумачиться як політика внутрішніх реформ. Одним з ключових напрямків таких змін є судова реформа, яка повинна забезпечити реалізацію принципу верховенства права, а також функціонування судової системи відповідно до міжнародних стандартів.

Судова реформа не може бути успішною без реформування суміжних інститутів, а саме інституту судової експертизи, оскільки саме вона покликана забезпечити судові органи незалежною, кваліфікованою і об'єктивною експертизою, орієнтованою на максимальне використання досягнень науки і техніки. Треба зазначити, що судово - експертна діяльність – це особливий вид людської праці, результат якої може стати вирішальним важелем при встановленні істини та захисту прав людини. Важливим кроком на шляху реформування інституту судової експертизи та наближення його до європейських стандартів є забезпечення гарантій незалежності судового експерта.

Дослідженню питання щодо незалежності судового експерта присвячені праці багатьох видатних вчених: Т. В. Аверьянкової, Р. С. Белкіна, А. І. Вінберга, В. Г. Гончаренко, В. А. Журавля, Н. І. Клименко, В. К. Лисиченко, Г. М. Надгорного, О. Р. Россинської, М. Я. Сегая, В. Ю. Шепітька, О. Р. Шляхова та інших. Проте й досі залишається актуальним питання, яке пов'язане з забезпеченням гарантій незалежності

судового експерта в контексті його матеріального і соціального забезпечення.

Тому метою даних тез є дослідження можливості забезпечення гарантій незалежності судового експерта в контексті його матеріального і соціального забезпечення та припинення багаторічної негативної практики щодо їх невиконання.

Основним законом України, а саме п. 14 ч. 1 ст. 92, передбачено, що засади судової експертизи визначаються виключно законами України [1].

Профільним законом, який визначає правові, організаційні і фінансові основи судово-експертної діяльності є Закон України «Про судову експертизу». Так ст. 4 цього закону визначає гарантії незалежності судового експерта та правильності його висновку для забезпечення яких повинні бути створенні необхідні умови для діяльності судового експерта, а також його матеріальне і соціальне забезпечення [2]. Проте, в ході проведення системного аналізу діючого законодавства, можна пересвідчитися в тому, що зазначена гарантія не має відповідного практичного наповнення та не реалізується.

Так на шляху реформування інституту судової експертизи та приведення його до європейських стандартів Законом України від 03.10.2017 № 2147-VIII «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» до ч. 2 ст. 18 Закону України «Про судову експертизу» внесені зміни щодо оплати праці та соціального захисту судових експертів, а саме працівникам державних спеціалізованих установ (не військовослужбовцям і тим, які не мають звань рядового і начальницького складу), які мають кваліфікацію судового експерта, посадові оклади встановлюються у розмірі не менше 10 розмірів прожиткового мінімуму, встановленого для працездатних осіб на 1 січня календарного року [3]. Даний крок міг би бути дуже важливим для поліпшення матеріального забезпечення судового експерта та стимулювало б до прикладання більшого зусилля під час виконання експертних проваджень, а також стало б одним з основних чинників протидії корупції в експертній сфері.

Проте, з моменту внесення змін по теперішній час «Прикінцевими положеннями» Закону України «Про Державний бюджет України» на 2018, 2019, 2020 роки призупинено дію ч. 2 ст. 18 Закону України «Про судову експертизу». Треба зазначити, що таку техніку законотворення Конституційний Суд України вже неодноразово визначав неприпустимою.

Так, в Рішенні Конституційного Суду від 22.05.2008 № 10-рп/2008 зазначено, що «Конституція України у статті 92 визначила сфери, зокрема бюджетну, які мають врегульовуватися виключно законом. Закон про Держбюджет є основним фінансовим документом держави. Через своє спеціальне призначення цей закон не повинен регулювати відносини в інших сферах суспільного життя. Конституція України не надає закону про Держбюджет вищої юридичної сили стосовно інших законів. Таким чином, Конституційний Суд України дійшов висновку, що законом про Держбюджет не можна вносити зміни до інших законів, зупиняти їх дію чи скасовувати їх, оскільки з об'єктивних причин це створює протиріччя у законодавстві, і як наслідок - скасування та обмеження прав і свобод людини і громадянина. У разі необхідності зупинення дії законів, внесення до них змін і доповнень, визнання їх нечинними мають використовуватися окремі закони» [4]. Тобто, призупинення Законом України «Про Державний бюджет України ч. 2 ст.18 чинного Закону України «Про судову експертизу» є неконституційним. Також, аналогічні зауваження були зазначені у висновках Головного науково-експертного управління на проекти Державного бюджету України як на 2019 рік, так і 2020 рік.

На нашу думку, призупинення дії ч. 2 ст. 18 Закону України «Про судову експертизу» Законом України «Про Державний бюджет України» зменшує розмір визначеної заробітної плати судового експерта, звужує зміст та обсяг прав експерта на заробітну плату, яка визначена відповідним Законом і повинна забезпечувати достатній, гідний життєвий рівень. Також треба зазначити, що, делегуючи свої повноваження Кабінету Міністрів України, Верховна Рада України, порушує конституційний принцип поділу державної влади на законодавчу, виконавчу, судову, та ставить під загрозу незалежність судового експерта.

20.09.2019 була подана Петиція щодо змін в Державний бюджет України на 2020 рік в частині оплати праці судових експертів в якій зазначалося наступне: «Враховуючи рух України у напрямку розбудови правової держави, необхідно в усьому дотримуватись норм законодавства та забезпечувати виконання судових рішень та, нарешті, припинити негативну практику залишення працівників експертних установ без належної оплати праці, передбаченої Законом, що є частиною триваючої судової реформи країни. Враховуючи значне навантаження на експертні установи та кожного окремого судового експерта та величезну відповідальність судового експерта за прийняття рішень, спираючись на

які будується правова позиція сторін судового процесу і від яких залежать людські долі, а також приймаючи до уваги тривалий відбір та багаторічну підготовку якісних кадрів для експертних установ, гідна оплата праці впливатиме на збереження кадрового потенціалу, запобігання корупційним проявам та якість виконуваної роботи, що є важливим для подальшого здійснення чесного та неупередженого судочинства і продовження судової реформи на шляху України в бік цивілізованих країн» [5].

Проте, не зважаючи на всі зауваження, протиріччя та заклики дотримуватися норм чинного законодавства, 14.09.2020 Кабінет Міністрів України на позачерговому засіданні затвердив проект Державного бюджету на 2021 рік у якому ч. 3 «Прикінцевих положень» передбачено зупинити на 2021 рік дію ч. 2 ст. 18 Закону України «Про судову експертизу» [6] щодо оплати праці та соціального захисту судових експертів.

Зауважимо, що однією з необхідних передумов незалежної діяльності судових експертів, безстороннього, кваліфікованого і об'єктивного проведення експертних досліджень є, перш за все, заходи щодо їх юридичного захисту, належного рівня матеріального та соціального забезпечення, які повинні бути гарантовані таким чином, щоб не допустити впливу на надані ними висновки. А це може бути реалізовано виключно шляхом визначення Законом України «Про судову експертизу» належних умов для функціонування судових експертів, а також системи фінансування, у тому числі і регулювання заробітної плати.

Підсумовуючи вищенаведене, треба зазначити, що нормативно-правовому регулюванню експертної діяльності на сучасному етапі реалізації євроінтеграційних процесів притаманні зазначені прогалини та недоліки, наявність яких не сприяє повноцінному забезпеченню гарантій незалежності судового експерта. Для вирішення зазначеної проблеми, пропонуємо припинити недотримання норм Основного закону України шляхом сталої багаторічної практики призупинення Законом України «Про Державний бюджет України» норм інших Законів, а саме Закону України «Про судову експертизу».

Література

1. Конституція України : Верховна Рада України; Конституція України, Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 16.09.2020).
2. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення: 16.09.2020).
3. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та [...] : Закон України від 03.10.2017 № 2147-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147%D0%B0-19#n419> (дата звернення: 16.09.2020).
4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих [...] : Рішення Конституційного суду України; Окрема думка від 22.05.2008 № 10-пн/2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-08#Text> (дата звернення: 16.09.2020).
5. Петиція щодо змін в Державний бюджет України на 2020 рік в частині оплати праці судових експертів. URL: <https://petition.president.gov.ua/petition/74196> (дата звернення: 16.09.2020).
6. Проект Закону про Державний бюджет України на 2021 рік. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69938 (дата звернення: 16.09.2020).

ПАНЕЛЬ VII
ПЕРЕХІДНЕ ПРАВОСУДДЯ: КОНЦЕПЦІЇ ДЛЯ УКРАЇНИ ТА
СВІТОВА ПРАКТИКА

ВПРОВАДЖЕННЯ РИЗИК ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ
В СИСТЕМІ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ
ЗА МІЖНАРОДНИМИ СТАНДАРТАМИ

*Внукова Н.М.,
д.е.н., проф., професор ХНЕУ ім. С. Кузнеця,
пров.н.с. НДІПрЗІР НАПрНУ,
м. Харків, Україна*

Актуальність. 2020 року рахується вже 31 – річниця створення FATF (Financial Action Task Force), міжнародної організації щодо протидії відмивання коштів у світі [8].

За розслідуванням, опублікованим 20 вересня 2020 року, світові банки здійснили підозрілі транзакції на 2 трильйони доларів за 20 років [6]. Великі західні банки, в тому числі JPMorgan та Deutsche Bank, допомагали злочинним мережам у всьому світі, в тому числі із України, передавати та приховувати гроші.

Отже, потрібні сучасні дії з боку FATF та інших міжнародних організацій щодо запобігання відмиванню коштів та фінансуванню тероризму. 2012 року прийняті нові Міжнародні стандарти з протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму і розповсюдженню зброї масового знищення, в які вносяться зміни щодо актуалізації розвитку системи протидії злочинним діям [2].

Виклад основної частини. 6 грудня 2019 року в Україні прийнятий новий закон «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [4], в який

протягом 2020 року вже тричі вносились зміни, рахуючи рухливість подій, в якому повною мірою враховані положення Міжнародних стандартів FATF та гармонізовані положення із європейським законодавством.

Перший мандат FATF був сформований 1990 року через 40 рекомендацій, які надалі декілька разів переглядались. 2001 року відбулось розширення мандату на протидію фінансуванню тероризму (ФТ), 2008 – на боротьбу з фінансуванням зброї масового ураження (РЗ).

Особливістю міжнародних стандартів (ст.1) [2] – це запровадження ризико-орієнтованого підходу на реалізацію протидії відмиванню коштів, фінансуванню тероризму і розповсюдженню зброї масового ураження.

Основні зміни і вимоги міжнародних стандартів стосуються прозорості власників суб'єктів первинного фінансового моніторингу (СПФМ); посилення міжнародного співробітництва з обміну інформацією; актуалізація вимог до фінансових груп; загальне охоплення контролем всіх членів суспільства; врахування нових загроз щодо фінансування зброї масового знищення і тероризму; боротьба з корупцією і податковими злочинами.

Запровадження ризик орієнтованого підходу змінює систему нагляду через впровадження концепції пруденційного нагляду через попередження злочинів у сфері фінансового моніторингу, що повною мірою відповідає новим Міжнародним стандартам FATF щодо рекомендацій у сфері протидії легалізації злочинних доходів [1].

Впровадження ризик-орієнтованого підходу є першим стандартом. При його застосуванні дії щодо фінансового моніторингу ґрунтуються на оцінці ризиків. Фінансові установи та визначені нефінансові установи та професії (ВНУП) повинні мати процедури виявлення, оцінки, моніторингу, управління та зниження ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму.

Загальний принцип ризик орієнтованого підходу (РОП), що базується на оцінці ризиків, полягає в тому, що у разі виявлення підвищених ризиків, країнам слід вимагати від фінансових установ та ВНУП вживати посилені заходів щодо управління та зниження цих ризиків, і відповідно, у разі виявлення нижчих ризиків – дозволяти застосування спрощених заходів.

Сутність дій з РОП полягає у тому, що під час оцінки ризиків фінансові установи та особливо ВНУП повинні враховувати всі суттєві фактори ризику перед тим, як визначати рівень загального ризику і відповідний рівень заходів з їх мінімізації. Вони можуть класифікувати

заходи залежно від типу та рівня ризику для різних чинників ризику (наприклад, в конкретній ситуації, можуть застосовуватися стандартні заходи належної перевірки клієнта щодо прийняття клієнта, але слід застосовувати посилені заходи перевірки клієнта при постійному моніторингу, або навпаки).

Відповідно до 15 стандарту [2] щодо нових технологій країни та фінансові установи повинні здійснювати ідентифікацію та оцінку ризиків відмивання коштів або фінансування тероризму, які можуть виникнути у зв'язку з: розвитком нових продуктів або новою діловою практикою, включаючи нові механізми постачання; використанням нових або таких, що розвиваються, технологій. Під дію цього стандарту підпадають операції з крипто активами, які все більше демонструють їх залучення до відмивання коштів та фінансування тероризму.

У Законі України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [4] приділено значну увагу запровадженню РОП, введено поняття неприйнятно високий ризик та сформовано вимоги до належної перевірки клієнта з посиленими чи спрощеними заходами за РОП. Все це може сприяти більш відповідальному ставленню до організації системи фінансового моніторингу у фінансових установах, зокрема, банках.

Прикладом великої міжнародної мережі відмивання грошей може бути розслідування правоохоронних органів Молдови, Служби з фінансового моніторингу Молдови і Служби з попередження та боротьби з відмиванням грошей Національного центру з боротьби з корупцією Молдови схеми виведення з Росії через Молдову майже 700 млрд. рублів, в якій брав участь 21 банк. Вперше про цю найбільшу операцію із відмивання грошей у Східній Європі, названу «Ландроматом», подано інформацію 2014 року. Тоді стало відомо про виведення з Росії з 2011 по 2014 рік 22 млрд доларів (близько 700 млрд рублів). Гроші вивели під виглядом виконання незаконних судових рішень, прийнятих молдавськими суддями. Відтоді по всьому світу було порушено кримінальні справи, деякі з європейських банків, які брали участь у відмиванні російських грошей, були позбавлені ліцензій або оштрафовані [3].

За останні чотири роки НБУ зафіксовано достатньо велику кількість широко диверсифікованих видів порушень банками вимог законодавства у сфері фінансового моніторингу, та впроваджено адекватні до них заходи впливу [5].

При виконанні фундаментального наукового дослідження МОН «Ризик орієнтований підхід для забезпечення протидії відмиванню коштів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» за участі автора разом з О. Безродною [7] систематизовану на основі даних НБУ інформацію щодо застосованих заходів впливу до банків за виявлені порушення у 2018-2020 рр. (станом на 01.07.2020 р.) проаналізовано через розподіл показників штрафних санкцій, застосованих до банків, у розрізі двох груп: група 1 – банки, до яких застосовано заходи впливу лише у формі штрафів; група 2 – банки, до яких застосовано заходи впливу у формі штрафів та письмових застережень одночасно. Узагальнений аналіз виявлених тенденцій у обох групах банків дозволяє зробити висновок, що більшою мірою схильними до продукування ризиків ВК/ФТ є банки з вітчизняним приватним капіталом, які певною мірою можуть ігнорувати зниження ризиків. Це свідчить про недостатній розвиток систем протидії ВК/ФТ у цих банках. Між тим, банки з іноземним капіталом є більш обізнаними у цих питаннях, мають чіткі настанови, досвід та більш жорсткий контроль з боку закордонних засновників, тобто, більшою мірою враховують дію міжнародних стандартів.

Висновки. Впровадження ризик орієнтованого підходу в системі фінансового моніторингу за міжнародними стандартами є актуальним завданням з удосконалення організації системи фінансового моніторингу в Україні. Суттєві зміни щодо законодавчого врегулювання цього завдання протягом 2019-2020 років спрямовані на більш глибокі перетворення в цій сфері, посиленні заходів впливу на суб'єктів первинного фінансового моніторингу щодо виконання вимог міжнародних стандартів із протидії легалізації злочинних доходів та фінансуванню тероризму.

Література

1. Внукова, Н. Н. Риск-ориентированный подход в борьбе с отмыванием средств и финансированием терроризма в законодательстве Украины в соответствии с международными стандартами [Электронный ре-сурс] / Н. Н. Внукова // Борьба с преступностью: теория и практика : тезисы докладов VIII Международной научно-практической конференции (Могилев, 23 апреля 2020 года) / Министерство внутренних дел Республики Беларусь, учреждение образования «Могилевский институт Министерства-ва внутренних дел Республики Беларусь» ; редкол.: Ю. П. Шкаплеров (отв. ред.) [и др.]. — Могилев : Могилев. институт МВД, 2020. — 1 электрон. опт. диск (CD-R). — С. 33–36.

2. Міжнародні стандарти щодо боротьби з відмиванням коштів, фінансуванням тероризму та розповсюдження зброї масового знищення - рекомендації FATF 2012 року (зі змінами станом на жовтень 2018 року). URL: https://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/mizhnarodne-spivrobitnictvo/mizhnarodni-standarti/standarti_FATF/standarti-FATF.html

3. Найбільша схема із відмивання грошей у Східній Європі. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/1831961-naybilsha-shema-iz-vidmivannya-groshey-u-shidniy-evropi-jurnalisti-rozpovili-yak-z-rosiji-viveli-22-milyardi-video.html>

4. Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2020, № 25, ст.171.

5. Про застосування Національним банком України заходів впливу: положення (затверджене Постановою правління НБУ 17.08.2012 № 346). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1590-12?#Text>

6. Світові банки здійснили підозрілі транзакції на 2 трильйони доларів за 20 років – розслідування. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-rozsliduvannya-icij/30848811.html>

7. Bezrodna O. S. Strategic Risk of a Bank: Assessment Proposals and Interrelation with the Compliance Risk // Бізнес Інформ. – 2019. – № 12. – С.317-324.

8. FATF .URL: <https://www.fatf-gafi.org/>

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЗАКОНОДАВСТВА ПЕРЕХІДНОГО ПРАВОСУДДЯ

Капліна Г. А.

*к. ю. н., доцент юридичного факультету СНУ ім. В.Даля,
м. Севєродонецьк, Україна*

Чигрінова Е. О.

*бакалавр спеціальності 081 «Право»
юридичного факультету СНУ ім. В.Даля,
м. Севєродонецьк, Україна*

Тема перехідного правосуддя актуальна для України, оскільки вже станом на сьогодні існує безліч злочинів, вчинених особами, які були причетні до розв'язування збройного конфлікту на Сході України або були безпосередніми учасниками бойових дій на стороні незаконних збройних формувань (далі-НЗФ). Безліч вчених-правників приділили свою увагу дослідженню сутності, важливих складових, та деяких аспектів процесу

перехідного правосуддя у вигляді аналітики, наукових статей, монографій, тощо. Це такі вчені як: О. А. Мартиненко, О.В. Червякова, А. П. Бущенко, А. О. Кориневич.

Правосуддя перехідного періоду (ППП) – це набір правових і неправових механізмів, що ініціюють процес розвертання обличчям до минулого у тих суспільствах, які намагаються примиритися зі спадком масових порушень прав людини. Механізми правосуддя перехідного періоду також передбачають інституційні реформи, такі як перевірка, прийняття нових законів або реформування чинних, скасування організацій чи інституцій та заснування нових [1,с.53].

“Поки триває конфлікт, важко уявити собі майбутній мир та безпеку для всіх громадян, але вже зараз потрібно починати формулювати візію та-кого майбутнього”, – стверджує Луїз Малліндер, професорка Школи права Королівського університету Белфасту, яка вивчає перехідне правосуддя [2]. Реінтеграція ОРДЛО не зможе пройти без детально регламентованої концепції перехідного правосуддя та створення системи нормативно-правових та підзаконних актів. Одним законом тут не обійтись. На теперішній час законодавцем напрацьована досить суттєва нормативно-правова база. Зокрема, це: Проект від 29.08.2019 № 1089 Закону про недопущення кримінального переслідування, притягнення до кримінальної, адміністративної відповідальності та покарання осіб — учасників подій на території Донецької, Луганської областей; Проект Закону України «Про прощення» ; Проект від 07.10.2015 № 3249 Закону про амністію захисників Вітчизни у 2015 році, тощо.

Як вже було зазначено, законодавче врегулювання процесів перехідного правосуддя, зокрема стосовно амністії, ефективного кримінального переслідування злочинців, належної диференціації оцінювання тяжкості скоєних злочинів потребує цілісної, взаємоузгодженої системи.

О. А. Мартиненко в своїй праці «Амністія та люстрація: механізми перехідного правосуддя для майбутнього України» щодо Проекту від 29.08.2019 № 1089 зазначав, що звільнення від кримінальної відповідальності передбачено законодавством у випадку вчинення особою вперше кримінального проступку або нетяжкого злочину, крім корупційних злочинів (розділ IX КК України). Натомість, Закон передбачає звільнення від відповідальності за ст. 109 (дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади) та 110 (посягання на територіальну цілісність і недоторканність України) КК України, які є тяжкими та фактично стали першопричиною

розпалювання збройного конфлікту на сході України і подальшого вчинення інших (похідних) суспільно небезпечних діянь [3,с.35]. У статті 4 Проекту вказано, про закриття кримінальних проваджень, розпочатих у зв'язку із злочинами, передбаченими статтею 2 цього Закону, і в яких жодній особі не повідомлено про підозру [4]. Закриття кримінальних проваджень і застосування амністії на досудовій стадії кримінального процесу суперечить практиці України, оскільки законодавчо такі дії неможливі без повідомлення про підозру або без констатації та доказу факту вчинення злочину конкретною особою (ст. 284 КПК України) [3,с.35].

З цього виходить, що даний законопроект суперечить положенням чинного Кримінального процесуального законодавства та положенням Кримінального кодексу. Слід враховувати і те, що суб'єктивна сторона злочинів, передбачених статтями 109 та 110 характеризується наявністю прямого умислу, а об'єкт посягання в цих злочинах-національна безпека України. Щодо статті 109 (дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади) необхідно пам'ятати також про те, що за змістом конституційний лад опосередковує передбачені й гарантовані Основним Законом державний і суспільний лад, конституційний статус особи, систему безпосереднього народовладдя, організацію публічної влади, територіальний устрій, основні засади зовнішньополітичної та іншої міжнародної діяльності, основи національної безпеки, й інші найважливіші види конституційно-правових відносин [5,с.67].

Конституційний лад за своєю суттю та змістом- це наріжний камінь. Дуже складне та багатоаспектне поняття. Будь-які злочинні посягання, публічні заклики до його повалення обов'язково «відгукнуться» на цілому спектрі суспільних відносин і житті країни в цілому.

В III та IV розділах Заключного акту Наради з безпеки та співробітництва в Європі щодо територіальної цілісності та непорушності кордонів вказано наступне: Держави-учасниці розглядають як непорушні всі кордони один одного, як і кордони всіх держав у Європі, і тому вони будуть утримуватися зараз і в майбутньому від будь-яких зазіхань на ці межі. Вони будуть, відповідно, утримуватися також від будь-яких вимог або дій, спрямованих на захоплення і узурпацію частини або всієї території будь-якої держави-учасника. Відповідно до цього вони будуть утримуватися від будь-яких дій, несумісних з цілями і принципами Статуту Організації Об'єднаних Націй, проти територіальної цілісності,

політичній незалежності або єдності будь-якого держави-учасниці і, зокрема, від будь-яких таких дій, що представляють собою застосування сили або загрозу силою [6].

Таким чином, злочин, передбачений ст. 110 ККУ полягає не лише у посяганні на територіальну цілісність та недоторканність державних кордонів України, але і посяганні на державний кордон України як держави-учасниці Наради з безпеки та співробітництва в Європі.

З огляду на проведений нами аналіз можемо зробити висновок, що проведення амністії щодо осіб, які вчинили злочини, передбачені статтями 109 та 110 ККУ є неприпустимим. Також нам вдалося виявити невідповідності напрацьованого законопроекту з чинним Кримінальним та Кримінальним-процесуальним законодавством, що в сукупності є підставою для вилучення цих статей, з числа таких, щодо яких передбачена амністія. Законодавче врегулювання процесів перехідного правосуддя, зокрема стосовно амністії, ефективного кримінального переслідування злочинців, належної диференціації оцінювання тяжкості скоєних злочинів потребує цілісної, взаємоузгодженої системи.

Література

1. Базове дослідження із застосування правосуддя перехідного періоду в Україні: монографія
2. Перехідне правосуддя: перед деокупацією, чи після. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://rpr.org.ua/news/perekhidne-pravosuddia-pered-deokupatsiiei-chy-pislia/>
3. Проект Закону про недопущення кримінального переслідування, притягнення до кримінальної, адміністративної відповідальності та покарання осіб - учасників подій на території Донецької, Луганської областей в редакції від 29. 08. 2019 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66338
4. Мартиненко О. А., Семьоркіна О. М. Амністія та люстрація: механізми перехідного правосуддя для майбутнього України. Огляд міжнародної практики та національного законодавства: наук.-практ. вид. /О. А. Мартиненко, О. М. Семьоркіна-К., 2020-35 с.
5. Словська І. Є. Конституційний лад як об'єкт злочинів проти основ національної безпеки України/І. Є. Словська.-Х.,2015-67 с.
6. Заключний акт Наради з безпеки та співробітництва в Європі в редакції від 01.08.1975 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_055#Text

РОЛЬ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ВПРОВАДЖЕННЯ ПРАВОСУДДЯ ПЕРЕХІДНОГО ПЕРІОДУ

Русин М.Г.,

*прокурор відділу процесуального керівництва
у кримінальних провадженнях щодо злочинів,
вчинених на тимчасово окупованих територіях
у Луганській області та в умовах збройного
конфлікту управління нагляду
у кримінальних провадженнях щодо злочинів,
вчинених на тимчасово окупованих
територіях у Луганській області
та в умовах збройного конфлікту
Луганської обласної прокуратури
м. Сєвєродонецьк, Україна*

Указом Президента України від 7 серпня 2019 року № 584/2019 утворено Комісію з питань правової реформи, яка є консультативно-дорадчим органом при главі держави та, окрім інших визначених завдань, здійснює напрацювання правових засад щодо створення умов для реінтеграції в єдиний конституційний простір України тимчасово окупованих територій та населення, що на них проживає.

Про підвищену увагу до окресленого питання свідчить утворення у цій Комісії окремої робочої групи з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій [1].

Не виникає сумніву, що одним з ключових елементів у механізмі реалізації перехідного правосуддя стануть судові та правоохоронні органи, зокрема органи прокуратури.

У зв'язку з цим, до складу названої Комісії залучено заступника Генерального прокурора Мамедова Г.А., який з серпня 2016 року по жовтень 2019 року очолював прокуратуру Автономної Республіки Крим, якою напрацьована вагомá правозастосовна практика щодо розслідування злочинів, пов'язаних зі збройною агресією Російської Федерації проти України [2].

Луганська обласна прокуратура також співпрацює із зацікавленими організаціями з метою підготовки відповідних законопроектів [3].

За результатами аналізу міжнародного досвіду та рекомендації вітчизняних фахівців, органи прокуратури переформатовують власну

діяльність «з прицілом» на подальше впровадження правосуддя перехідного періоду.

Першим вагомим кроком у цьому напрямку стало удосконалення організаційної структури органів прокуратури, а саме утворення Департаменту нагляду у кримінальних провадженнях щодо злочинів, вчинених в умовах збройного конфлікту, Офісу Генерального прокурора та відповідних галузевих управлінь у Луганській і Донецькій обласних прокуратурах.

Зазначені профільні підрозділи отримали повноваження з нагляду за розслідуванням правопорушень, скоєних за весь період збройного конфлікту на сході України, а також щодо проведення аналітичної роботи з виявлення раніше не зафіксованих злочинів та встановлення потерпілих осіб.

Започаткована модель комплексної реалізації повноважень, свідчить про підвищення інституційної спроможності органів прокуратури, що також сприятиме впровадженню правосуддя перехідного періоду.

Як відомо, на сьогоднішній день концепція такого правосуддя перебуває на завершальній стадії розроблення, після чого буде презентована для обговорення у вигляді відповідних проектів законодавчих актів [4].

Зокрема, важливими складовими такого правосуддя є документування подій, створення загального реєстру жертв конфлікту та/або реєстру порушень прав людини, правовий захист жертв військового конфлікту.

На даний час між Офісом Генерального прокурора та Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій налагоджено співпрацю в рамках створення і подальшої роботи Центру документування порушень прав людини на тимчасово окупованих Росією територіях України, взаємодії органів прокуратури з Урядом в контексті захисту та відновлення прав людини в умовах міжнародного збройного конфлікту та в період деокупації територій [5].

У свою чергу, галузевим управлінням Луганської обласної прокуратури утворений реєстр потерпілих фізичних та юридичних осіб від злочинів, вчинених в умовах збройного конфлікту на тимчасово окупованій території або пов'язаних зі збройною агресією Російської Федерації проти України [6].

Одним з обов'язків держави в ході подолання наслідків збройного конфлікту також є запровадження механізмів відшкодування шкоди для усіх постраждалих осіб. Відшкодування матеріальної шкоди та моральна

сатисфакція повинні стати вагомою складовою процесу відновлення прав потерпілих осіб та реінтеграції тимчасово окупованих територій.

За чинним кримінальним процесуальним кодексом України потерпілий має право на стягнення заподіяної шкоди лише в судовому порядку з особи, яка визнана винною в її заподіянні. Проте, не вирішеним залишається питання відшкодування шкоди, зокрема завданої обстрілами, та у разі невстановлення винних осіб, їх смерті чи неналежному майновому стані.

У зв'язку з цим, необхідно запровадити механізми відшкодування шкоди у позасудовому порядку та вживати заходів до стягнення репарацій з країни-агресора.

Не виникає сумніву, що після повернення тимчасово окупованих територій під юрисдикцію України кількість повідомлень про злочини представників окупаційної адміністрації зросте в рази і правоохоронні органи будуть зобов'язані надавати їм належну правову оцінку.

На сьогоднішній день лише прокурорами галузевого управління Луганської обласної прокуратури здійснюється процесуальне керівництво у майже 500 кримінальних провадженнях про скоєння понад 5 тис. кримінальних правопорушень, які перебувають у провадженні слідчих Служби безпеки України, а також нагляд за розслідуванням понад 4 тис. кримінальних правопорушень, пов'язаних зі збройним конфліктом, які перебувають у провадженні територіальних органів поліції.

Поряд з цим, багато постраждалих на умовах конфіденційності надають відомості щодо вчинених відносно них злочинів представникам міжнародних місій та громадських організацій. При цьому, вони не завжди бажають бути заявниками у кримінальних провадженнях, отримати статус потерпілого та давати свідчення.

Наразі можемо лише прогнозувати, що не виявлених злочинів цієї категорії, як і причетних до них осіб, що уникають покарання – тисячі.

У зв'язку з цим, правоохоронні органи повинні виконати ще одну обов'язкову складову правосуддя перехідного періоду – ефективне кримінальне переслідування, невідворотність покарання та застосування амністії.

Міжнародний досвід впровадження правосуддя перехідного періоду свідчить про необхідність компромісу між можливістю звільнення осіб від кримінальної відповідальності або понесення ними мінімального покарання за злочини, які не становили значної суспільної небезпеки, і справедливим покаранням організаторів та виконавців злочинів, що

спричинили тяжкі наслідки. Поряд з цим, необхідно розуміти, що навіть за умови дії амністії, кожен злочин, вчинений в умовах збройного конфлікту повинен бути належно розслідуваний. Дискусійним залишається лише питання ступеню відповідальності винних осіб [7].

Зокрема, не викликає жодної полеміки необхідність справедливого покарання, як національними так і міжнародними судами, осіб за злочини, пов'язані з порушенням міжнародного гуманітарного права [8].

На сьогоднішній день обласна прокуратура зосередила свою діяльність на виявленні та розслідуванні злочинів цієї категорії. Як результат, з початку року зареєстровано 17 кримінальних проваджень за ст. 438 КК України (Порушення законів та звичаїв війни), в яких розслідуються грубі порушення норм міжнародного гуманітарного права, що полягають у невибіркових артилерійських обстрілах об'єктів цивільної інфраструктури, впровадженні так званого «зовнішнього управління», «націоналізації», примусовій паспортизації населення, викраденні та примусовому утриманні людей, катуванні, нелюдському поводженні, вбивстві мирних мешканців тощо [9].

У зв'язку з цим, необхідно досягти стійкого суспільного консенсусу щодо меж застосування амністії, що буде закріплений у законодавчих актах, які виконуватимуть правоохоронні та судові органи [10].

При цьому, вбачається за доцільне передбачити додаткові процесуальні гарантії, які заохочуватимуть громадян до співпраці зі слідством, з метою викриття максимальної кількості скоєних злочинів та причетних до них осіб.

Зібрані під час досудового розслідування докази також повинні стати запорукою виконання ще одного обов'язкового елементу правосуддя перехідного періоду – права на правду.

Безумовно, повне і неупереджене розслідування надасть можливість встановити не лише хронологію, а й причинно-наслідкові зв'язки подій, що відбувалися у Криму та Донбасі з початку 2014 року.

Безсумнівно, що правда – це те чого найбільше бояться функціонери окупаційної адміністрації, для яких мешканці тимчасово окупованих територій України слугують лише засобом досягнення власних цілей.

У зв'язку з цим, важливим завданням для правоохоронних органів залишається збір доказів та оцінка ролі керівництва РФ у підбурюванні протестних рухів у Східній Україні, вчинення військової агресії проти нашої держави та здійснення подальшого ефективного контролю над тимчасово окупованими територіями.

Як приклад, лише поточного року прокурорами галузевого управління Луганської обласної прокуратури здійснено 16 виїздів в район лінії розмежування під час яких фіксувалися факти обстрілів цивільної інфраструктури, а також застосування озброєння виробництва РФ [11].

У подальшому безсторонню та справедливу оцінку зібраним доказам повинен надати Міжнародний кримінальний суд при вирішенні питання про притягнення до відповідальності організаторів агресивної війни проти України та порушень міжнародного гуманітарного права під час збройного конфлікту.

Окрім цього, з метою виконання такої складової правосуддя перехідного періоду, як гарантії неповторення конфлікту, органи прокуратури, в числі інших органів державної влади, готові організувати ефективну діяльність на деокупованих територіях та забезпечити закон і справедливість на усій території України в межах її конституційних кордонів.

Література

1. Указ Президента України від 7 серпня 2019 року № 584/2019, <https://www.president.gov.ua/documents/5842019-28949>;
2. Офіс Генерального прокурора, <https://www.gp.gov.ua/ua/leadership>;
3. Прокуратура Луганської області долучається до розроблення концепції правосуддя перехідного періоду, https://lug.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=277770&fp=60;
4. О. Данілов: Необхідно максимально прискорити впровадження Концепції перехідного правосуддя в Україні із обов'язковим залученням до цієї роботи представників кримськотатарського народу, <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/4692.html>;
5. Мінреінтеграції та Генпрокуратура спільно працюватимуть над створенням центру документування фактів порушень прав людей, <https://mtot.gov.ua/ua/minreintegracii-ta-genprokuratura-spilno-pracjuvatimut-nad-stvorennjam-centru-dokumentuvannja-faktiv-porushen-prav-ljude>;
6. Прокуратура Луганської області встановлює осіб, які потерпіли від злочинів під час збройного конфлікту на Сході України, https://lug.gp.gov.ua/ua/lug_zmi.html?_m=publications&_c=view&_t=rec&id=281935;
7. 5,5 років позбавлення волі за посягання на територіальну цілісність України – засуджено учасника НЗФ РФ в Луганській області, https://lug.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_c=view&_t=rec&id=281722;
8. Апеляційний суд підтвердив вирок учасникам НЗФ РФ на Луганщині, які викрадали людей і змушували будувати захисні споруди, https://lug.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=281705;
9. Незаконні збройні формування РФ обстріляли територію в безпосередній близькості зі школою у селищі Новотошківське на Луганщині, <https://lug.gp.gov.ua/ua/>

[news.html?_m=publications&_c=view&_t=rec&id=270296](https://lug.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_c=view&_t=rec&id=270296);

10. Більшість жителів Донбасу не підтримують вибори на умовах бойовиків та повну амністію, <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3002391-bilsist-zitliv-donbasu-ne-pidtrimuut-vibori-na-umovah-bojovikiv-ta-povnu-amnistiu.html>;

11. Прокуратура задокументувала черговий факт постачання окупаційною адміністрацією РФ озброєння на територію Луганської області, https://lug.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_c=view&_t=rec&id=267305.

КОНЦЕПЦІЯ ПЕРЕХІДНОГО ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ПРОВАДЖЕННЯ

Стародубцева К. С.,

*бакалавр спеціальності 081 «Право»
юридичного факультету СХУ ім. В. Даля,*

м. Сєвєродонецьк, Україна

Науковий керівник: Татаренко Г.В., к.ю.н.,

доцент кафедри правознавства СХУ ім. В. Даля,

м. Сєвєродонецьк, Україна

Близько шести років наша держава переживає важливі соціально-політичні метаморфози, які ядро позначаються на всіх сферах суспільного життя. На сьогодні складна ситуація пов'язана перш за все зі збройним конфліктом на сході України, окупацією Криму, частини Луганської та Донецької областей. На нашу думку, задля того, щоб вирішити ці гострі питання та унеможливити настання негативних наслідків у подальшому, необхідно активно використовувати певну модель, підхід до вирішення конфліктів у державі, як перехідне правосуддя. Однак, необхідно зазначити, що Україна вже знаходиться на початку шляху впровадження елементів перехідного правосуддя, проте одна з проблем, яка виникає при цьому впровадженні, полягає в тому, що в державі відсутній законодавчий акт, який би формалізував основні шляхи та напрямки правосуддя перехідного періоду. Унаслідок цього судова реформа, яка наразі проходить у країні, відбувається дещо ізольовано від цих напрямів. Саме тому це так впливає на процес модернізації судової влади, що робить його зовсім не зрозумілим для суспільства. Також це зазначають і в експертному середовищі: «суспільність сьогодні майже не знайома з принциповими

положеннями концепції правосуддя перехідного періоду, його основними характеристиками та можливостями» [1]. Проте, на сьогодні, у багатьох державах модель перехідного правосуддя активно використовуються, і Україна, завдяки світовому співтовариству, накопичує цей їх досвід.

Сьогодні актуальним питанням залишається наукове обґрунтування впливу перехідного правосуддя на Україну, зокрема на процес реформування судової системи. Впливом перехідного правосуддя на Україну та дослідженням самого поняття займалися такі науковці як Ж. Балабанюк, Р. Вілсон, М. Гнатовський, Р. Додонова, О. Євсєєва, О. Задорожний, К. Кармазіна, А. Кориневич, С. Куліцька, Я. Мельник, В. Михайленко, З. Міллер, Т. Олсен, Р. Тейтель, Б. Хамбер та інші. Однак, незважаючи на популярність теми для сучасного часу, перехідне правосуддя в Україні має дискусійний характер, що ще раз показує на актуальність теми.

Метою наукової роботи є з'ясувати сутність та концепцію перехідного правосуддя.

Гострі проблемні питання, які ми зазначали раніше, звісно намагаються вирішуватися державою. Протягом 2014-2020 років Україні було запропоновано декілька різних підходів, які направлені на подолання озброєного конфлікту та окупацією земель. До таких підходів, які виділив світовий простір, відносяться: 1) концепція перехідного правосуддя; 2) концепція миробудівництва; 3) реформа сектора безпеки; 4) програма «Роззброєння, демобілізація і реінтеграція колишніх комбатантів»; 5) концепція заходів зміцнення довіри [2]. Необхідно зазначити, що перші три підходи вже почали реалізовуватись в Україні з 2014 року. Однак, як ми вже вбачали, на правовій арені ще не було створено цілісного та єдиного бачення змісту, напрямів реалізації вищезгаданих підходів, а також їх безпосередньої взаємодії на рівні державного управління.

Віддаючи перевагу концепції перехідного правосуддя, ми вважаємо за необхідне дати визначення цьому поняттю. За думкою аналітика Центру документування Сергія Мовчана, перехідне правосуддя – це досить цікавий підхід до вирішення соціальних конфліктів у державі, крім того, це можливість примирити людей, території, різні групи інтересів [3]. За думкою іншої дослідниці С. Шемети правосуддя перехідного періоду – це комплекс заходів, пов'язаних з систематичними або масовими порушеннями прав людини, який забезпечує відшкодування жертвам порушень, а також створює можливості або сприяє трансформації політичних систем, конфліктів та інших умов, які, можливо, лежали

в корені зловживань [4]. Дані науковці використовували різні поняття, однак хочемо зазначити, що вони є тотожними. Стосовно самої дефініції, то ми віддаємо перевагу останній, тому що вона набагато більше розкриває цю концепцію та розглядає її з більш правової сторони, в порівнянні з першою.

Концепція перехідного правосуддя має багато напрямів діяльності, однак ми вважаємо за необхідне виокремити наступні основні:

1. Сприяння демократизації суспільства. Безумовно подолання озброєного конфлікту та встановлення миру в усіх регіонах країни неможливий без розбудови модерної демократичної держави та демократичного політичного режиму, завдяки якому буде сформовано збалансована політична система.

2. Зменшення випадків порушення прав та свобод людини. Вирішення проблеми порушення прав та свобод здійснюється через судові й несудові інструменти, що породжує реалізацію принципу верховенства права. Останній принцип є основою побудови демократичної держави та постконфліктної відбудови, що впливає з ключових документів міжнародного гуманітарного права.

3. Впровадження офіційної історії. Це означає, що необхідно закріпити на законодавчому рівні події конфліктного минулого в офіційній версії. Дана функція необхідна та важлива для встановлення правди в різних інституціях.

4. Надання репарацій. Через озброєний конфлікт та окупацію земель постраждали, окрім суверенітету та цілісності держави, велика кількість громадян. Тому питання надання репарацій та передусім матеріальних виплат так званим «жертвам» є вагомим кроком до демократизації суспільства.

5. Встановлення примирення. Основною функцією перехідного правосуддя є завершення конфлікту та встановлення примирення. Втім, зв'язок між заходами правосуддя перехідного періоду та примиренням є достатньо складним і не передбачає прямого причинно-наслідкового характеру. Як зазначається у Стенфордському філософському словнику, термін примирення у перехідному правосудді стосується з одного боку мети, а з іншого – процесу постконфліктного врегулювання. Сторони конфлікту можуть бути визначені як примирені тільки у тому випадку, якщо їхні відносини покращено, а шкоду та несправедливість минулого усунуто з порядку денного [4].

В Україні запровадження перехідного правосуддя було ініційовано

Українською Гельсінською спілкою з прав людини у 2015 році, в той час як сам термін «перехідне правосуддя» був знайомий тільки вузькому колу науковців та дослідників у сфері міжнародного права. Першими ініціативу правозахисників підтримала академічна сфера. У 2016 році Інститут міжнародних відносин КНУ імені Тараса Шевченка започаткував Центр постконфліктного врегулювання, який досліджував перехідне правосуддя як інструмент подолання збройного конфлікту та переслідування воєнних злочинців. В Українському католицькому університеті активно почав діяти проєкт «Перехідне правосуддя та примирення в Україні». Метою проєкту стало створення так званого майданчика, на якому проходило обговорення стосовно пошуку необхідних інструментів для встановлення миру в Україні та соціального примирення [2]. Необхідно зазначити, що академічні кола спільно з неурядовим сектором здійснили великий крок, щодо поширення концепції перехідного правосуддя. Було проведено багато круглих столів та семінарів, однак одним із найважливіших результатів стало створення платформ «Діалог про ми та безпечну реінтеграцію», «Жінки за мир», розробка орієнтованої моделі миротворчої місії ООН на Донбасі. Комітетом ВРУ з питань прав людини, національних меншин і міжнародних відносин був проведений круглий стіл «Перехідне правосуддя як шлях подолання наслідків конфлікту та збройної агресії». І саме це зробило великий товчок, адже тепер тема перехідного правосуддя не просто частина виступу представників Офісу Президента та ВРУ, а й один із напрямків діяльності комітету.

Необхідно зазначити, що фахівці з Української Гельсінської спілки з прав людини наголошують, що задля ефективному впровадженні перехідного правосуддя необхідна повна відповідність загальноновизнаним принципам і нормам міжнародного права. Проте, деякі науковці, думку з якими ми повністю розділяємо, зазначають, що при аналізі досвід запровадження моделей правосуддя перехідного періоду в інших країнах треба відмітити, що неможливе повне запозичення моделі перехідного правосуддя. І це через відмінність соціально-культурних особливостей кожної з країн, де ці моделі застосовувалися. Тому для України об'єктивно необхідною є розробка національної моделі такого правосуддя. Саме завдяки власній концепції можливий діалог з усіма громадянами, які постраждали внаслідок конфлікту та окупації. Сприйняття перехідного правосуддя дозволить розробити стратегію розвитку України на декілька років як гарантію досягнення стійкого миру та дотримання прав людини на окупованих територіях після їх звільнення [3].

Отже, підсумовуюче все вищесказане, треба зазначити, що концепція перехідного правосуддя не є особливою формою правосуддя. Це більше правосуддя, яке адаптоване до унікальних умов суспільства, яке переживає озброєний конфлікт та окупацію, що як наслідок призводить до порушення прав та свобод людини. Україна знаходиться на початку цього важливого шляху впровадження елементів перехідного правосуддя. Концепція перехідного правосуддя немає універсальних, однакових інструментів для всіх держав. Проте Україні необхідно вивчити і врахувати напрацьований світовим співтовариством досвід, який після пристосування до національних реалій дасть можливість нашій країні з найменшими втратами подолати озброєний конфлікт та негативні наслідки окупації українських територій, а також створити найкращі передумови для їх деокупації та реінтеграції населення.

Література

1. Закірова С. Перехідне правосуддя: сутність концепції, світова практика та уроки для України. *Громадська думка про правотворення*. 2019. № 19–20. С. 2–16.
2. Блага А., Мартиненко О. Концепція перехідного правосуддя в Україні: введення у площину юридичної науки. *Юридичний вісник* 2019/14. 2019. С. 6.
3. Килба Т. Що може дати перехідне правосуддя Україні? Бліц-інтерв'ю з експертами УГСПЛ. 2018. веб-сайт. URL: <https://civilmplus.org/uk/news/shho-mozhe-dati-perehidne-pravosuddya-ukrayini-blits-interv-yu-z-ekspertami-ugspl/> (дата звернення: 14.10.20 20).
4. Шемета С.А. Впровадження механізмів застосування правосуддя перехідного періоду в умовах збройного конфлікту в Україні. *Магістерська дисертація*. 2018. С. 10.

ЩОДО АНАЛІЗУ ОКРЕМИХ АСПЕКТІВ ЗАКОНОПРОЄКТІВ У СФЕРІ ПРАВОСУДДЯ ПЕРЕХІДНОГО ПЕРІОДУ

Татаренко Г.В.,

*кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри
конституційного права СНУ ім. В. Даля
м. Сєвєродонецьк, Україна*

Котова Л.В.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правознавства
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля,
м. Сєвєродонецьк, Україна*

Перебіг збройного конфлікту на Сході України викликав необхідність розробки та прийняття концепції правосуддя перехідного періоду, яка передбачає існування комплексу заходів, спрямованих на зменшення негативних наслідків конфлікту, відновлення порушених прав та свобод постраждалих осіб.

На сьогодні дискурс щодо про перехідного правосуддя є вельми актуальним, запровадження засад перехідного правосуддя розглядається як передумова для деокупації українських територій та реінтеграції населення. І саме зараз потрібна виважена інформаційна кампанія, метою якої повинно бути ознайомлення громадськості, підготовка суспільства до розуміння і нормального сприйняття категорій «перехідне правосуддя», «комбатанти», «амністія», «примирення», «прощення» тощо.

Правосуддя перехідного періоду не виступає особливою формою правосуддя. Особливість обумовлена метою запобігти систематичному та/або масовому порушенню прав людини, забезпечити певний рівень правосуддя для жертв, й зміцнити підстави відновлення миру, укріплення демократії та примирення. Заради досягнення зазначеної мети заходи правосуддя перехідного періоду поєднують в собі елементи кримінального, відновного та соціального правосуддя.

Наразі в Україні презентовано декілька концепцій правосуддя перехідного періоду та супутніх їм документів. Зокрема УГСПЛ розробила дорожню карту правосуддя перехідного періоду для українського суспільства в умовах збройного конфлікту [1]. Кінцевою метою запровадження перехідного правосуддя в Україні розробники вбачають впровадження міжнародних стандартів забезпечення справедливості для

жертв через покарання винних та репарації жертвам, зменшення випадків безкарності, гарантії неповторення конфлікту.

Дорожня карта містить 4 стратегічних мети. Першою стратегічною метою є притягнення винних до відповідальності, шляхом удосконалення законодавства, судової та слідчої практики; посилення правового захисту жертв збройного конфлікту; розробки заходів ефективного переслідування винних у скоєнні воєнних злочинів і грубих порушень прав людини.

Другою стратегічною метою є відшкодування шкоди жертвам конфлікту (репарації), яка включає: матеріальну компенсацію завданої шкоди; моральну сатисфакцію; відновлення порушених прав.

Третьою стратегічною ціллю перехідного правосуддя в Україні вважають право знати правду. Зазначення мета досягається шляхом документування подій, які стосуються збройного конфлікту; встановлення історичної правди; максимально повним та правдивим інформуванням населення про хід та наслідки збройного конфлікту.

Четвертою, стратегічною метою є визначення гарантії неповторення конфлікту, зокрема, через інституційні реформи, освіту і вільний простір для громадянського суспільства.

ГО «Всеукраїнський рух «Сила права» запропонувало власну розробку Концепції державної політики захисту та відновлення прав людини і основоположних свобод в умовах збройного конфлікту на території України та подолання його наслідків (далі «Концепція») та проєктів Закону «Про відповідальність» та «Про реституцію майна та виплату компенсацій внутрішньо переміщеним особам, біженцям та іншим потерпілим особам».

На деяких аспектах зазначених проєктів нам хотілося б зупинитися більш детально.

Запропонований проєкт Концепції містить посилання на норми міжнародного права і, безумовно, Концепція, як система розуміння певних явищ та шляхів вирішення певних завдань повинна ґрунтуватися на загальноновизнаних принципах і нормах міжнародного права, зокрема міжнародного гуманітарного права, міжнародного права прав людини: наприклад, щодо ситуації, які стосуються насильницьких зникнень, зниклих безвісти осіб, чи то питань амністії. В тексті Концепції (Загальні положення), є посилання на міжнародні акти: Конвенції, Резолюції тощо. Серед них Резолюція Право на встановлення істини, Резолюція Права людини та перехідне правосуддя (Резолюція Ради з прав людини ООН 12/11, 2009 р), Римський статут тощо. Але, потрібно розуміти, що

втілення положень Концепції, які базуються на нормах міжнародних актів, потребує ратифікації Україною зазначених актів. Зокрема, мова йде про ратифікацію Римського статуту на положення якого у Концепції є прямі посилання в контексті використання термінології перехідного правосуддя: «воєнні злочини», «злочини проти людяності».

Розуміючи, що процес ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду може бути невизначеним у часі, можна використовувати термінологію без безпосереднього посилання на Статут.

Надважливим вважаємо чітке та одностайно зрозуміле використання термінології перехідного правосуддя, яким повинні оперувати діючі законодавчі акти, зокрема матеріальні та процесуальні кодекси.

Потрібно визначитися з необхідністю формулювання та внесення до Кримінального кодексу термінів «воєнні злочини», «злочини, скоєні у період збройного конфлікту», «військові злочини», «колаборанти», «колаборціонізм», «сепаратизм», «злочини проти людяності» тощо.

Наразі Кримінальний кодекс України не передбачає відповідальності за злочини проти людяності, а положення щодо воєнних злочинів несповна відповідають вимогам міжнародного рівня, ці злочини не виділені окремо, зокрема КК містить Розділ XIX «Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)» [2]. Хоча, вищезазначена термінологія перехідного правосуддя також застосовується: наприклад, в офісі Генеральної прокуратури України в рамках оптимізації роботи з розслідування саме цієї категорії злочинів було створено Департамент нагляду у кримінальних провадженнях щодо злочинів, вчинених в умовах збройного конфлікту, назва доречі також є дивною, і скоріше відображає часовий проміжок у який було скоєно злочини, а не кваліфіковані склади злочинів.

Також хотілося б звернути увагу на не чітке визначення суб'єктів правовідносин. Зокрема у Концепції використовується термін «постраждали від збройного конфлікту» – фізичні особи, які індивідуально або колективно постраждали від заподіяної їм шкоди, включаючи фізичні або душевні травми, емоційні страждання, матеріальні збитки або суттєве обмеження їхніх основних прав, в результаті дії або бездіяльності, що становлять грубі порушення прав людини або воєнні злочини (І. Загальні положення. Терміни, використані в Концепції...) Тобто Концепція не згадує про юридичних осіб, про підприємців без створення юридичні особи, які також фактично є постраждалими. Ми вважаємо, що це суттєве упущення та звуження кола суб'єктів. Категорія юридичних осіб,

постраждалих від конфлікту, вже використовується юридичною практикою України, наприклад Прокуратура Луганської області з травня 2020 створила реєстр постраждалих фізичних і юридичних осіб від злочинів, скоєних в умовах збройного конфлікту на Донбасі. Реєстр дасть можливість отримати відповідний процесуальний статус потерпілого, встановити розмір заподіяної шкоди і звернутися до суду для їх подальшого відшкодування. Окрім того у проєкті Закону «Про реституцію майна та виплату компенсацій внутрішньо переміщеним особам, біженцям та іншим потерпілим особам» (стаття 1 п.7) визначені «інші потерпілі особи – будь-які фізичні та юридичні особи».

Також, на нашу думку до категорії постраждалих від збройного конфлікту – фізичних осіб слід віднести членів сім'ї постраждалого (потерпілого).

Ознайомившись з проєктом Закону «Про відповідальність», вважаємо, що назву Закону слід змінити на більш визначену, чітко зазначити відповідальність за що, або до кого буде застосовуватися. Також законопроект «Про відповідальність» вводить багато нових видів злочинів, але не дає відповіді на питання як бути з принципом незворотності дії кримінального закону у часі. У законопроекті не має чіткого розмежування відповідальності для різних категорій осіб: громадян України, іноземців і осіб без громадянства. Це також стосується процедури прощення: до всіх осіб вона застосовується чи тільки до громадян України? Не прописані чітко порядки застосування покарань, наприклад зазначено, що альтернативне покарання застосовується на строк п'ять або десять років. А в залежності від чого встановлюються такі терміни покарання не визначено. Законопроект вводить нові види покарань та процедури, введення яких потребує внесення змін до Конституції, наприклад пропонується покарання у вигляді позбавлення права голосу.

Позитивним вважаємо пропозицію про створення спеціалізованого досудового органу, що допоможе вирішити правові суперечки не кримінального характеру.

Безумовно різні заходи правосуддя перехідного періоду пов'язані один з одним. Це стає очевидним, якщо розглянути можливі наслідки реалізації будь-якої з цих заходів у відриві від інших. Наприклад, зміни в ідеології, формування національної ідеї, створення правдивого, відкритого інформаційного контенту допоможуть провести ефективну реінтеграційну діяльність, зокрема і в сфері кримінальної юстиції і у

відшкодуванні збитків.

Тому необхідність розробки та прийняття Концепції правосуддя перехідного періоду є незаперечною, при цьому важливо забезпечити постійний інтелектуальний і практичний обмін між фахівцями в галузі правосуддя перехідного періоду і фахівцями, які працюють в суміжних областях, таких як вирішення конфліктів, представниками судових та правоохоронних органів, науковцями, освітянами тощо.

Вважаємо, що кожне суспільство виробляє свій шлях ефективної реінтеграційної діяльності в умовах перехідного періоду задля запобігання порушенню прав людини, забезпечення певного рівня правосуддя для жертв, та з метою зміцнення підстав відновлення миру, укріплення демократії та примирення. Підґрунтям цієї діяльності вбачаємо змістовне вивчення та врахування попереднього національного та міжнародного досвід, важливих аспектів гендерної проблематики, постійний моніторинг впливу заходів правосуддя перехідного періоду, що попередить можливі помилки у цей перехідний період.

Література

1. УГСПЛ розробила дорожню карту правосуддя перехідного періоду для українського суспільства в умовах збройного конфлікту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://helsinki.org.ua/articles/uhspl-rozrobyla-dorozhniu-kartu-pravosuddia-perekhidnoho-periodu-dlia-ukrains-koho-suspil-stva-v-umovakh-zbroynoho-konfliktu/>
2. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

МІНСЬКІ ДОМОВЛЕНOSTІ: ФОРМАЛЬНО-ЮРИДИЧНИЙ АСПЕКТ

*Татаренко Г.В., к.ю.н., завідувач кафедри
конституційного права СНУ ім. В.Даля,
м. Северодонецьк, Україна*

*Татаренко І.В.,
бакалавр Інституту підготовки кадрів для
органів юстиції України НЮУ ім. Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна*

В суспільно-політичному дискурсі України тема не конвенційної війни на Сході тривалий час залишається однією з найбільш нагальних. Зокрема інтерес громадян привертають так звані «мінські домовленості», що є основою політико-дипломатичного процесу з мирного врегулювання конфлікту. В даному контексті показовим є існування різних поглядів на сутність обговорюваних документів

Перш за все слід визначитись із тлумаченням словосполучення «мінські домовленості». Необхідно згадати, що 23 червня 2014 року на тлі інтенсивних бойових дій, що розгорнулися на сході України, почалися переговори по врегулюванню конфлікту. Переговори були організовані в рамках Контактної групи по врегулюванню ситуації на Україні, в яку увійшли представники Росії, України і ОБСЄ. Саме в рамках цього перемовного майданчику й була підписана низка спільних документів сторін-учасниць, яка відома широкому загалу під назвою «мінські угоди».

До складу мінських домовленостей входять Мінський протокол від 5 вересня 2014 року, Мінський меморандум від 19 вересня 2014 року та Мінський комплекс заходів від 12 лютого 2015 року. [1]

Імплементация цих документів обговорюється у Нормандському форматі за участю представників України, Німеччини, Франції та Росії. Таким чином, Декларація президентів РФ, України, Франції та канцлера Німеччини на підтримку Комплексу заходів з виконання Мінських угод від 12 лютого 2015 року та Підсумковий документ нормандського саміту 9 грудня 2019 не охоплюються терміном «мінські домовленості», хоча і

мають до них прямий стосунок.

На наш погляд, найважливішою правовою характеристикою нормативного акту є його юридична сила, тож проаналізуємо, чи мають її мінські домовленості. Позаяк зазначені документи не є актами національного законодавства України, доцільно визначити, чи можливо розглядати їх як міжнародний договір.

Відповідно до п. а ч. 1 ст. 2 Віденської конвенції (далі – Конвенція) про право міжнародних договорів «договір» означає міжнародну угоду, укладену між державами в письмовій формі і регульовану міжнародним правом, незалежно від того, чи викладена така угода в одному документі, двох чи кількох зв'язаних між собою документах, а також незалежно від її конкретного найменування. [2] Отже, щоб вважатися міжнародним договором документ повинен мати декілька суттєвих ознак, відсутність хоча б однієї з яких виключає можливість такої характеристики.

В даному контексті важливо те що міжнародний договір це угода, укладена між державами. Частина 1 ст. 7 Конвенції містить перелік умов, за яких особа вважається такою, що репрезентує державу, а саме а) вона пред'явить відповідні повноваження; б) з практики відповідних держав чи з інших обставин випливає, що вони мали намір розглядати цю особу, як таку, що репрезентує державу для цих цілей, і не вимагати пред'явлення повноважень. [2]

Цілком очевидно, що ані другий Президент України Леонід Кучма, ані посол Російської Федерації в Україні Михайло Зурабов не наділені своїми державами повноваженнями укладати від їх імені міжнародні угоди. Практика чи інших обставин, які б свідчили про те, що сторони мали намір розглядати цих осіб як тих, які репрезентують держави, також відсутні. Враховуючи те, що зазначені особи виступали підписантами

усіх зазначених документів, можна стверджувати, що мінські домовленості не є угодами, укладеними між державами, позаяк їх укладачі не репрезентували держави у сенсі ч. 1 ст. 7 Конвенції. Ця обставина відіграє ключову роль, враховуючи, що акт, який стосується укладення договору, вчинений особою, яка може на підставі статті 7

вважатися уповноваженою репрезентувати державу з цією метою, не має юридичного значення, якщо його не підтверджено цією державою згідно зі ст. 8 Конвенції. [2]

Варто зазначити, що відповідно до ст. 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. [3]

Тобто для підтвердження Україною міжнародного договору необхідно надання згоди на його обов'язковість парламентом. Щодо мінських угод такого акту не відбулося. Важливо також те, що ці документи не можна вважати міжнародними договорами, оскільки їх підписали не тільки зазначені персоналії, а й фізичні особи, які виступали від імені самопроголошених територіальних утворень, які, звісно ж, не є державами.

Позиція російської сторони з цього питання полягає в тому, що мінські домовленості є юридично обов'язковим документом, на чому неодноразово наголошував міністр зовнішніх справ Сергій Лавров. На його думку така оцінка обґрунтована тією обставиною, що на ці документи міститься посилання резолюції Ради Безпеки ООН від 17 лютого 2015 року. [4]

Варто, однак, зазначити, що підтримка мінських домовленостей Радою безпеки ООН ніяким чином не змінює правової природи цих документів. До того ж примітно те, що в преамбулі зазначеного документа чітко вказано про повагу до суверенітету та територіальної цілісності України, з чого, за логікою, випливає, що Мінські домовленості не могли бути укладені за участю будь-якого утворення, що претендує на вихід з України.

Та ж сама ситуація спостерігається й щодо документів нормандського формату: жоден з них не надає юридичної сили мінським угодам. Зазначене випливає з того факту, що прийнятий 12 лютого 2015 року документ є декларацією лідерів держав, тобто його положення є лише вираженням їх намірів, а Підсумковий документ нормандського саміту, прийнятий 9 грудня, оформлений у вигляді комюніке (повідомлення) і також не породжує для держав зобов'язань міжнародно-правового характеру.

Отже, документи, підписані Трьохсторонньою контактною групою у Мінську, мають важливе політичне значення, яке в свою чергу залежить від визначення їх правової природи. Наведений аналіз дозволяє стверджувати, що ані самі по собі, ані внаслідок посилання в інших документах «мінські угоди» не мають юридичної сили, та за своєю суттю є договором, не врегульованим міжнародним правом.

1. <https://www.president.gov.ua/news/zagalni-uzgodzheni-visnovki-parizkogo-samitu-v-normandskomu-58797>
2. Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 р. // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України / Законодавство України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text
3. Конституція України. Відомості Верховної Ради. 1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
4. <https://www.kommersant.ru/doc/4380910>

ПАНЕЛЬ VIII ПРАВО ЯК ФЕНОМЕН ІСТОРІЇ, ФІЛОСОФІЇ ТА КУЛЬТУРИ

ФЕНОМЕН ПРАВА У КУЛЬТУРОТВОРЧОМУ ПРОЦЕСІ

*Леонт'єва В. М.,
д. філос. н., доцент, професор
кафедри філософії, культурології
та інформаційної діяльності
СНУ ім.В. Даля, Україна*

Залишаючи поза обговоренням багатоманітність існуючих підходів до визначення «права» та диференціації позитивного та природного права (багато у чому поділяючи думку В. Васецького [1]) і цілком погоджуючись із І. Котюком у тому, що «Одним із неодмінних правил юридичної (так само, як і філософської. – В.Л.) мови, які впливають ще з настанов Арістотеля, є те, що перш ніж розпочинати дискусію, спочатку потрібно дійти згоди щодо використовуваних у ній понять, щоб кожен з її учасників розумів їх однаково» [2], зробимо кілька попередніх термінологічних зауважень.

У даній роботі право розуміється як реалія (феномен) соціокультурної дійсності: як єдність змісту інституціалізованих державою – з метою регуляції суспільних відносин – культурних форм, до яких належать форми імперативні (вимоги та норми, зафіксовані у законах) та аксіологічні (цінності та принципи, забезпеченню/підтримці яких слугують – «за ідеєю» справедливості – відповідні імперативи), разом із такими засобами й способами їхньої реалізації у певному соціальному цілому (у певному культурному просторі й історичному часі), застосування яких визнається легітимним, тобто разом із правосуддям. Обраний культурофілософський підхід до такого визначення «права» не суперечить загальноприйнятому у правознавстві: «Право в об'єктивному сенсі являє собою сукупність загальнообов'язкових формально визначених

норм права, установлених чи санкціонованих державою з метою регулювання суспільних відносин і які гарантуються примусовою силою держави. Право в суб'єктивному сенсі – це вид і міра можливої поведінки громадян, що встановлюється і гарантується державою» [3]. Культуротворчий процес розуміється нами не як створення принципово нових культурних явищ, а у широкому сенсі – як робота «механізму» соціокультурного наслідування, що забезпечує культурну цілісність та історичну безперервність життя соціального організму, тобто як соціальне функціонування систем культурних форм фіксації, зберігання, трансляції і розвитку досягнень досвіду, або, в іншому формулюванні, як систематичне використання культурними суб'єктами, які живуть у певному суспільно-історичному тут-і-тепер, сукупності різних засобів афірмації, що співвідносяться із різними (остенсивним, імперативним та аксіологічним) типами культурних форм, для утвердження-збереження-трансляції-оновлення у бутті-в-культурі певних смислів – надбань соціокультурного досвіду.

На наш погляд, і досі актуальне питання: чи є підстави (а якщо є, то які вони) визнавати за правом якісь особливі роль і статус у культуротворчому процесі? – адже право є лише одним з феноменів, які у соціокультурному житті відіграють нормативно-регулятивну роль: поряд і одночасно із правом ця роль історично притаманна феноменам моралі та релігії, а починаючи з XIX ст. цю роль намагається взяти на себе (у певних межах, дійсно, більш-менш успішно виконуючи її) ідеологія, яку також можна характеризувати як елемент – результат та інструмент – культуротворчості. Отже спробуємо виявити такі підстави.

В історії людства саме право стало тим соціокультурним феноменом, формування/впровадження якого означало цивілізування людського життя, перехід від варварства до цивілізації. «Цивілізаційний» принцип як такий заснований на існуванні (й визнанні) реального спільного, загальнозначущого, важливого для суспільства як цілого, інтересу, який не є тотожним

«сумі» одиничних, окремих, приватних інтересів. Феномен права за своїм соціальним призначенням покликаний реалізовувати цей спільний інтерес (який, гранично, є інтересом у стабільному житті наступних поколінь та, з деяких пір, у наближенні до певного суспільного ідеалу) – задовольняти потребу соціуму його відстоювати, підтримуючи соціальний порядок та відносну узгодженість безлічі «приватних» інтересів індивідів/окремих груп за умов дотримання ними, за необхідності – примусово, певних

встановлених спільних правил (чому, власне, й слугує правосуддя). Не менш важливою є роль феномена права, обумовлена його функціональним статусом (підкреслимо: не змістом), і в історичному набутті культуротворчим процесом своєї структурної повноти-завершеності та властивості системного процесу, який забезпечує-відтворює суто цивілізований спосіб суспільного життя і до теперішнього часу. Йдеться про те, що під час виникнення феномена права – вимог, сформульованих як писане право, як закони, тобто «чистих» імперативів, за формою суттєво відмінних від тих, які «у розчиненому вигляді» містилися в архаїчній традиції, – культуротворчий процес як такий зазнав якісних змін. Виникнення феномена права, по-перше, стимулювало більш чіткіше відокремлення один від одного типів культурних форм; по-друге – сприяло формуванню принципово нового, порівняно із архаїчним, потоку культуротворчості – спеціалізованого й суцільно інституціалізованого. Тобто під впливом формування права остенсивні форми «вивільнили» приписи-імперативи, що перетворилися на відносно самостійний тип оформлення культурної трансляції, який відігравав все більш активну роль завдяки їхній інституціалізації. Більш того, можна сказати, що саме поява права безпосередньо вплинула на формування/виділення аксіологічних культурних форм – включення до культуротворчого процесу усвідомлюваних цінностей, ідеалів, принципів. Річ у тім, що цінності у точному розумінні цього слова, як «сенси буття належного», і могли виникнути лише тоді, коли відбувся суспільний розподіл фізичної та розумової праці, коли мислення, яке індивідуалізувалося, змогло фіксувати невідповідність «того, що є» (існуючого) «тому, що має бути» (належному). Причому, точка зору належного співвідносила з багатовіковою усною архаїчною традицією та була представлена словесними міфічними зразками «доброго», «справедливого», «правильного» і т.п. Віддалення реальних життєвих ситуацій від заданого традицією способу життя, від адекватності оцінок «згідно зі звичаєм» і т.п., зміна типу зв'язку між людьми – встановлення власне соціальних стосунків між індивідами та групами, не тотожними архаїчним колективам, і, головне, функціональний та змістовий розрив звичаю та права, – ось що можна розглядати як причини, що викликали до життя рефлексію над «сенсами належного» та, відповідно, засоби оформлення досягнень цих рефлексивних зусиль мислення: цінності, ідеали та загальні «правила життя», засновані на ціннісних уявленнях, – принципи.

Завдяки виокремленню інституту права синкретизм архаїчної культуротворчості поступився місцем множині форм культурної трансляції, упорядкованій двома паралельними потоками (повсякденним, стихійно-поза інституціональним, в якому, як і раніше, надбання/смісли неспеціалізовані та оформляються переважно синкретично-остенсивно, та професій-ним, цілеспрямовано-інституціалізованим, в якому «виправдовуються» аксіологічні смисли та майже завжди домінують культурні форми імперативного типу), з яких новий – вторинний, інституціалізований державою, початком якого і є право, став засадою цивілізованого способу життя. Відтак, особливий статус феномена права у культуротворчому процесі ґрунтується на безперечному факті, що обидві необхідні та найхарактерніші риси культуротворчості як системного процесу у всіх цивілізованих суспільствах (а саме: «добудованість» культуротворчості до ціннісно-рефлексивного рівня, тобто обов'язкова наявність аксіологічного типу культурних форм, та «розведення» культурної трансляції по двох, структурованих відмінним один від одного чином, потоках), по-перше, своїм походженням є зобов'язаними, у кінцевому підсумку, виникненню феномена права; по-друге, відтворення в історичному часі вказаних, можна сказати, атрибутів культуротворчого процесу також відбувається (принаймні, відбувалося до сих пір) великою мірою завдяки правовій підтримці провідних цінностей (аксіологічних смислів) суспільного життя, що можна вважати онтологічною засадою для визнання безальтернативності «цивілізованого», тобто виключно правового врегулювання/подолання конфліктів/проблем як міжнародного і глобального рівня, так і всередині окремих державно-оформлених соціальних організацій (бо наївно було б вважати, що в майбутньому конфліктів не буде). Інакше кажучи, у «справі збереження цивілізації» сподівання на право зовсім не безпідставні, хоча наочністю сьогодення є як недосконалість законодавства, так і, на жаль, численні (та гучні) правові порушення, які залишаються без належного – адекватного, бажано-справедливого з точки зору справжнього суспільного інтересу – покарання, і це не може не породжувати відчуття втрати правом своїх безпосередніх функцій у суспільстві і, відповідно, відчуття позбавлення права його особливого статусу у культуротворчому процесі. Проте, право за своєю генезою є таким феноменом історії і культури, особливий – пов'язаний із структурованістю та системністю культуротворчого процесу – статус якого зберігається і у наш час, бо у відсутності правової інституціалізації імперативних та аксіологічних смислів цивілізована культуротворчість, як така, взагалі, унеможливується. Право продовжує

слугувати чітким вододілом між цивілізованістю та, за Дж. Віко, другим (вторинним) варварством: суспільство тим цивілізованіше, чим більшою мірою елементи феномена права задіяні остенсивно та сприяють ціннісній синхронізації обох культуротворчих потоків, і, навпаки, чим більше безкарних порушень законів, тобто вибіркового правосуддя, що завжди виглядає як репресії, чим більшою мірою право наближається до симулякру, перетворюється на «феномен філософії», відірваний від реалій повсякденного життя та дистанційований від простору стихійної культуротворчості, тим сильніші і загрозливіші у цьому суспільстві тенденції варваризації та дегуманізації, які можуть стати незворотними.

Література

1. Васецький В.Ю. Природне право як виток історичного розвитку загальних поглядів на право. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2018. № 7(20). С. 40–44.
2. Котюк І. Право – це не правила, встановлені органами влади, а повноваження особи. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/pravo-tse-ne-pravyla-vstanovleni-organamy-vlady-a-povnovazhennya-osoby/> (дата звернення: 28.09.2020).
3. Остапенко О. Г. Правознавство. URL: <http://dl.khadi.kharkov.ua/mod/book/view.php?id=29669> (дата звернення 29.09.2020).

ПРАВА И СВОБОДЫ ЧЕЛОВЕКА. ИСТОРИЯ И СОВРЕМЕННОСТЬ

Ополонин А.М.

Права человека – это совокупность гражданских, экономических, социальных, культурных прав и политических свобод. Рассматривая научную проблему развития прав человека, необходимо выделить этапы развития прав и свобод человека в историко-философском аспекте.

Основы всех политических знаний, как и всех наук были заложены в Античности Платоном и Аристотелем. Платон был сторонником аристократии. Он разработал концепцию идеального государства, в котором все граждане пользуются равными правами и свободами. Идеальное государство должно было включать в себя три сословия.

Первое сословие - воины. Они должны были обеспечивать безопасность государства. Воины не должны были иметь ни частной собственности, ни семей.

Второе сословие идеального государства - это ремесленники, то есть люди, которые обеспечивают благосостояние государства.

Третье сословие-мудрецы-правители. По мнению Платона, ими могут стать образованные люди, достигшие пятидесятилетнего возраста. В V-ом веке до н.э. в большинстве греческих городов, которые назывались полисами-городами государствами, был демократический строй. Каждый свободный человек был гражданином и влиял на государственные, судебные и политические дела. Поэтому большое значение в это время имело обучение красноречию, ораторскому искусству. Этим занимались софисты, учителя мудрости. Исходным принципом софистов был тезис, сформулированный Протагором: «Человек-мера всех вещей».

Аристотель обозначил основы прав и свобод политической теории, исследовав и обобщив опыт античных городов-полисов. Он первым предложил описание существовавших в то время городов-полисов. Аристотель известен также тем, что высказал ряд идей, которые разделяются едва ли не всеми теоретиками демократии. Речь идет о теории «среднего класса», о разделении ветвей власти на законодательную, исполнительную, судебную.

Наиболее значительным достижением Аристотеля стало его учение о том, что возникновение государства имеет естественные, закономерные причины. Также как и Платон, Аристотель полагал, что в правильно

устроенном государстве должны исключаться любые возможности для злоупотребления властью, а достичь этого можно только при соблюдении законов.

Права и свободы в идеальном государстве, по мнению Аристотеля, должны основываться на идеях добра и справедливости.

В Средние века политические права и свободы практически не получили развития. Лишь немногочисленные мыслители того времени касались вопросов права и государственности. В частности, можно упомянуть Фому Аквинского. Социальное неравенство Фома Аквинский основывал на Божественной воле.

Отношение к правам человека несколько изменилось с наступлением эпохи Возрождения. Отказ от теоцентрической модели, считавшей центром мира Бога, привел к тому, что роль государства и человека в политической жизни стала рассматриваться как более важная. Зарождение капитализма также сыграло важную роль в формировании нового подхода к расширению прав человека в обществе.

Наиболее яркое проявление проблемы прав и свобод человека нашло у Николо Макиавелли в его трактате «Государь». По мнению Макиавелли, это особая форма, сфера, к которой нельзя применять нормы общей морали. Государство в области прав человека имеет самостоятельные цели, а потому и правила, которыми руководствуется государь, отличны от правил, регулирующих жизнь простых людей.

В Новое время идеи и теории права и свободы получают более заметное развитие. К этому времени (XV-XVII) в.в. относится творчество таких мыслителей как: Джон Локк, Томас Гоббс, Шарль Монтескье, Жан-Жак Руссо, Алексис де Токвиль.

Шарль Монтескье одним из критериев развитости государства и права считал личную свободу гражданина, его право делать то, что не является незаконным, не зависеть при этом от произвола властей. Монтескье отстаивал представительскую демократию, т.е. народ не является вершителем власти-он лишь ее источник. Монтескье считал, что управление государством должно осуществляться не народом, а его представителями, избранными в законном порядке. Он был сторонником разделения властей.

На становление демократических идей развития государства и права оказал влияние еще один мыслитель эпохи Нового времени-Жан-Жак Руссо. Основными трудами Жан-Жака Руссо, в которых рассматриваются вопросы прав и свобод человека, являются очерк «Рассуждения о происхождении и основаниях неравенства между людьми» и трактат

«Об общественном договоре, или Принципы политического равенства». В своих работах Руссо акцентирует внимание на том, что права и свободы - это господство всеобщей Воли над Волей одного человека.

Новые идеи о правах и свободе получили большое распространение и в Америке. При этом США заметно опередили Европу в реализации идей прав и свобод американского гражданина. Яркой иллюстрацией этого является Декларация независимости США, автором которой стал Т.Джефферсон. Этот документ стал не только заявлением и проектом, но и реальной программой, идеи которой реализовывались в действительности.

В XX-XXI вв. проблема прав и свобод личности стала еще более актуальной. Именно в этот период человечество столкнулось с наиболее жестокими тоталитарными системами, подавляющими любую свободу. Сюда можно отнести гитлеровскую Германию и Советский Союз в период правления Сталина. Для этих и подобных им режимов было характерно полное подавление свобод человека не только в политической сфере, но также и в духовной и экономической жизни. Современные представления о правах человека пропитаны человеческим опытом, связанным с преодолением фашизма и тоталитаризма, различных форм насилия и эксплуатации. Страдания человеческой личности и его опыт борьбы за права и свободы положены в основу Всеобщей Декларации прав и свобод человека, принятой Организацией Объединенных Наций в 1948 году. Декларация настаивает на том, что «все люди рождаются свободными и равными в своем достоинстве». Статьи Декларации утверждают экономические, социальные и культурные права, включая права на поддержание здоровья, благосостояния, образование. В заключительной ст.30 Декларации подчеркивается, что ничто не может быть истолковано как предоставление какому-либо государству, группе лиц или отдельным лицам право совершать действия, направленные на уничтожение прав и свобод, изложенных в Декларации. Следует особо отметить, что всеобщая Декларация прав человека является первым разделом Международного билля о правах человека.

2013.

Литература

1.Ковалев А.А. Международная защита прав человека, Учебное пособие. М.: Статут

2.Божанов В.А. Права человека: Курс лекций (В.А.Божанов.-3-изд., исп.-Минск:

Амалфея. 2001г.-411с.

3.Религии мира: История и современность. Ежегодник 1988.-М.: Нау-ка, 1990.

4.Савельев В.И. Свобода совести.: История и теория М.:Высшая школа,1991г.

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ АДМІНІСТРУВАННЯ У ДЕРЖАВНИХ УТВОРЕННЯХ ІНКІВ

Онiщенко Д., бакалавр

кафедри історії та археології СНУ ім.В.Даля,

м.Сєвєродонецьк, Україна

Науковий керівник: Саницька О.М.,

доцент кафедри історії та археології СНУ ім.В.Даля,

м. Сєвєродонецьк, Україна

Тавантінсую, або «Четвірка земель», або імперія інків існувала у період з 1438 по 1533 рр. у Південній Америці та була прямою наступницею королівства Куско, яке, за переказами, у 1200 р. заснував легендарний Манко Капак, поклавши початок царству інків. На піку свого розквіту імперія інків простягалася від Кіто на півночі до Сантьяго на півдні материка, що робить її найбільшою імперією доколумбової Америки. Уряд і влада знаходилися в Куско-столиці інків, яку вони вважали центром світу. У часи найбільшої могутності ця панівна частина народу кечуа керуватимуть приблизно 10 мільйонами підданих, що говорили на 30 різних мовах. Але історично вірним буде називати терміном «інка» лише чоловіків правлячої династії, оскільки до жінок панівного роду застосовувались терміни «койя», «палья» та «н'юста». Загальноживана

зараз назва усього корінного населення цієї території - «інки», - є, скоріше, побутово-повсякденною, ніж історично вірною.

Централізований уряд інків доби імперії («історичні інки») використовував величезну мережу адміністраторів, керував клаптиковою імперією, яка на практиці по-різному впливала на місцеве населення. Уряд інків в значній мірі покладався на поєднання особистих відносин, щедрості держави, ритуального обміну, правоохоронних органів та власної військової могутності.

Сапа Інка («Єдиний Інка») був абсолютним правителем, чиє слово було законом. Він контролював політику, суспільство, продовольчі склади імперії та був головнокомандуючим армією. Шанований як бог, він також був відомий як Інтіп Чурін або «син Сонця». Навіть після смерті за ним доглядали, бо інки муміфікували своїх правителів, а пізніше «консультувались» з ними щодо їх думки щодо нагальних державних справ. Однак, незважаючи на свій завидний статус, Сапа Інка доводилося домовлятися про підтримку з іншими представниками аристократії кечуа, які іноді і скидали чи, навіть, вбивали свого правителя.

Механізм престолонаслідування у інків не був розвиненим, і смерть правителя спричиняла запеклу боротьбу всередині еліти. В імперську епоху правителі, судячи з усього, намагалися обмежити ці конфлікти, призначаючи своєю старшою дружиною («койя») свою ж сестру або особисто вибираючи собі наступника серед її синів. Втім, це не заважало оскарженню трону синами молодших дружин покійного правителя і його родичів.

Річ у тому, що Сапа Інка вважався не просто правителем, а перехідною фігурою між богами і людьми. Такий статус всіляко підкреслювався і на побутовому рівні: ті, хто хотів постати перед ним, повинні були бути з босими ногами і чим-небудь важким на потилиці, що змушувало відвідувачів схилити голову і дивитися в землю.

Серед найважливіших зовнішніх атрибутів влади монарха слід назвати «маскапайчу», щось на зразок червоного помпона з дуже тонкої вовни, який звисав з «ляуту» - кілька разів оберненої навколо голови вовняної пов'язки, яку носили всі чоловіки інків. На відміну від корон європейських монархів, маскапайча не була чимось унікальним, що існувала в однині. Деякі державні службовці в своїх поїздках по Імперії носили її як прапор, щоб показати всім, що вони є представниками Інки. Помпон був особистою власністю правителя, і кожен новий Інка наказував виготовити йому подібний (іноді - навіть кілька). Іншим важливим

атрибутом верховного правителя був «шупайаурі» («блискуча голка») - дерев'яний ціпок з мідним ножем, прикріпленим до верхнього кінця.

Влада Сапа Інки ґрунтувалася на відносинах особистої прихильності з елітою підкорених племен, тому «держава» вважалася не чим іншим, як самим Інкою, і смерть кожного правителя спричиняла скасування відносин, встановлених з місцевими вождями, всякий раз породжуючи серйозні політичні проблеми.

Правління інків було подібним до їхньої архітектури, заснованої на розділених та взаємозв'язаних одиницях. На вершині знаходився правитель, його первосвященик і десять царських споріднених аристократичних груп, яких називали «панака». Вони могли формувати та змінювати політику на радах з Сапа Інкою і, що ще більш важливо, впливати на остаточний вибір наступника короля. Далі за ієрархією йшли ще десять споріднених груп, віддалених родичів, розділених на дві половини: верхню та нижню Куско. Потім з'явилася третя група аристократії, що формувалася з підкорених племен. Саме ця третя група своєю появою остаточно і закріпила у культурній та державній традиції «інкську кров», як привілею. Але, оскільки всі ці групи склалися з різних родинних ліній, між ними існувало велике суперництво, яке часто набувало характер відкритих локальних війн.

У нижній частині державного апарату знаходились «кураки» - місцеві адміністратори, які наглядали за поселеннями та найменшою адміністративною одиницею населення Анд - «айлья», що являла собою сукупність домогосподарств, як правило, споріднених сімей, котрі разом обробляли земельну ділянку, разом жили і надавали взаємну підтримку один одному у разі необхідності.

Місцеві адміністратори звітували перед понад 80 адміністраторами регіонального рівня, що відповідали за питання правосуддя, перепису населення, поділу земель, організацію мобільних робочих сил та підтримку функціональності величезної мережі доріг та мостів у межах їх юрисдикції. Регіональні адміністратори, які майже завжди були етнічними інками, звітували перед губернатором. Чотири губернатори звітували перед Сапа Інкою у Куско. Для забезпечення вірності місцевих правителів, їх нащадків утримували в якості заручників в столиці інків. Варто зазначити, що такої тактики дотримувались задовго до створення імперії інків на теренах Америки правителі Стародавнього Єгипту, Ассирії та інших великих та історично масштабних державних утворень Стародавнього Сходу.

Найважливіші політичні, релігійні та військові ролі в імперії концентрувалися в руках еліти інків. Щоб краще забезпечити контроль цієї еліти над своїми підданими, імперією були розсіяні військові гарнізони і були побудовані майже спеціалізовані адміністративні центри, зокрема в Тамбо, Колорадо, Уануко Пампа та Хатун Хаукса.

Втім, на відміну від легендарного королівства, що було порівняно невеликим за територією і населенням, і досить довго існувало збалансованим, імперія інків була заснована досить штучно, і, хоча приєднання територій не завжди відбувалося насильно, але надалі підтримувалась силою, тому правлячі інки часто були непопулярні серед своїх підданих (особливо на північних територіях), чим і скористалися у свій час іспанські конкістадори на чолі з Франсіско Пісарро у середині 16 ст. Не зважаючи на те, що повстання проти правлячого роду були численні, інки брали активну участь у війні на території сучасного Еквадору, де в Кіто була створена друга столиця інків, якраз у той час, коли імперія зіткнулася з найбільшою зовнішньою загрозою.

Вважаємо, що на час появи іспанців на цій території, політично, адміністративно та соціально-економічно імперія інків вже знаходилася в стадії падіння по синусоїді розвитку, що, у поєднанні зі всіма «зовнішніми» факторами і спричинило крах найбільшої цивілізації доколумбової Америки.

Література

1. Alden Mason, J. *The Ancient Civilizations of Peru*. Penguin, 1964. – p. 27.
2. C. Itier, *Les Incas*. Paris, *Les Belles Lettres*. Collection “Guides Belles Lettres”, 2008. – p. 81-95.
3. D'Altroy, T.N. *The Incas*. Wiley-Blackwell, 2014.- p. 51.

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВА ЖІНОК ЄВРОПЕЙСЬКОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Соболь С.Є., магістр

кафедри історії та археології СНУ ім. В. Даля,

м. Сєвєродонецьк, Україна

Науковий керівник: Сапицька О.М.,

доцент кафедри історії та археології СНУ ім. В. Даля,

м. Сєвєродонецьк, Україна

Статус жінки у досліджуваній період добре просліджується по середньовічній збірці законів, зокрема, по такій позиції, як, наприклад, величина «вергельду», що визначався за її вбивство.

Варварські «Правди» передбачали особливе покарання за шкоду жінці в дітородному віці, причому дана норма захищала не тільки вільну, але і рабиню. Це було пов'язано з тим, що суспільство високо цінувало здатність жінки народжувати спадкоємців чи нову «робочу силу».

Так, за «Салічною правдою» вергельд за вбивство дівчини дорівнював штрафу за вбивство дорослого чоловіка; в разі ж якщо постраждала перебувала в дітородному віці, сума вергельду потроювалася. «Алеманнська правда» передбачала подвійні штрафи за різний збиток, нанесений жінці, в тому числі і за її пограбування. Покарання винному в тому, що у вагітної жінки стався викидень, подвоювалося, якщо загинула дитина була жіночої статі.

Але найбільш показовим для оцінки статусу жінки в раннє середньовіччя можна вважати порядок спадкування. У початковій редакції «Салічної правди» зафіксовано, що земельна спадщина переходить лише по чоловічій лінії; дочки ж з успадкування землі виключалися. А от рухоме майно могло успадковуватися і жінками, але перевага залишалася за чоловіками. Едикт короля Хільперіка (561-584) скоригував цю норму і дозволив успадковувати землю дочкам (при відсутності спадкоємців-синів) і сестрам (при відсутності дітей і братів померлого); аналогічна норма існувала в інших «варварських» збірках законів - в Бургундській, Алеманнській, Ріпуанській, Баварській правдах тощо.

За «Вестготською правдою» дочки були абсолютно рівноправні з синами в питанні успадкування; дружина мала широкі права у питаннях опікунства над дітьми і в управлінні власністю, як дошлюбної, так і спільної. У більшості інших варварських законодавств передбачалося,

що після заміжжя жінка втрачала контроль над власністю, передаючи її чоловікові. Найбільш серйозно майнові права жінки обмежувалися в «Ломбардській правді», згідно з нормами якої всі питання дружина могла вирішувати тільки з дозволу найближчих родичів-чоловіків; тим не менше, і тут батькам надавалося право віддати третину власності дочкам. Розвиток феодалізму сприяв поступовому погіршенню статусу жінки; особливо швидко цей процес відбувався, починаючи з XI ст., коли жінки все більше почали витіснятися з публічної сфери в приватну, а в суспільному житті все виразніше почали домінувати чоловіки.

Причин цього було декілька. По-перше, почалося витіснення «варварського» законодавства римським правом, яке почало своє відродження, трансформувавшись у реаліях Візантії. Одним з важливих принципів «нового» римського права була практично необмежена влада в родині її глави, *pater familias*, що призвело до зміцнення пріоритету спадкування по чоловічій лінії. Негативні наслідки для жінки мала так звана «сімейна революція», що проходила паралельно, - зміцнення сімейної власності, наслідком якої був жорсткіший контроль за земельними ресурсами з тим, щоб власність концентрувалася всередині сім'ї, а не йшла разом з приданим.

По-друге, сама бенефіціальна система передбачала володіння землею за умови виконання феодальних служб; тим часом забезпечити судову, фіскальну і особливо військову службу з земельного володіння чоловікові, безумовно, було легше, ніж жінці.

По-третє, витіснення жінок в приватну сферу сприяло переміщення центрів освіти з монастирів в університети, куди був закритий доступ жінці, що істотно обмежило можливості для її інтелектуального зростання.

Нарешті, рух за реформи церкви, в першу чергу вимога цілібату для католицьких священиків, йшов паралельно з утвердженням уявлень про жінку як про «недосконале створення, яке згубило людство, перешкоджає його порятунку і відволікає від служіння Богу».

В період «високого середньовіччя» розвивалося паралельно кілька систем права: канонічне (церковне) право; королівське право; маноріальне (сеньйоральне) право; іноді застосовувалося і звичаєве право. Найбільш поширеною була ситуація, коли в різних судах навіть в межах одного регіону застосовувалося різне право. Між відношенням до жінки в канонічному і в світському законодавстві також були суттєві відмінності.

У світському законодавстві існували серйозні обмеження дієздатності жінок і в соціальній, і в економічній сферах. Що стосується

першої, то жінці офіційно заборонялося бути чиновником, призначеним або обраним посадовою особою в органах центральної, сеньйоріальної, комунальної влади, в органах громадського самоврядування - таким чином, вона виключалася з процесу управління державою на всіх рівнях. У канонічному праві також говорилося, що дружини повинні були підкорятися своїм чоловікам і бути їм «майже слугами». Городянки, які займалися ремеслом і відігравали важливу роль в економічному житті середньовічного міста, були позбавлені права обирати і бути обраними до органів місцевого самоврядування; втім, те ж саме можна сказати про аристократок і селянок. Жінка середньовічної Європи не мала права вступати на військову службу, виконувати обов'язки священика, бути лікарем, адвокатом, суддею або займатися будь-якою іншою роботою, що вимагало університетського диплома.

Отже, низький правовий статус жінки, перш за все заміжньої, вів до витіснення її в область тільки приватного життя, хоча дійсні можливості жінки реалізувати себе в публічній сфері, особливо в економічній діяльності, були істотно ширше можливостей, передбачених законодавством середньовічної Європи.

Чурсин Н. Н.,

*д. пед. н., доцент, профессор
кафедры философии, культурологии и
информационной деятельности ВНУ им. В. Даля,
г. Северодонецк, Украина*

Силютин И. Н.,

*к. пед. н., доцент, зав. кафедры философии,
культурологии и информационной
деятельности ВНУ им. В. Даля.
г. Северодонецк, Украина*

Целью настоящей работы является рассмотрение современных тенденций развития формальных и неформальных регуляторов общественных отношений, какими, в частности, являются право и этика. Они, безусловно, оба присутствуют в современном обществе, но для понимания того, что ждет общество в будущем, существенно отслеживать соотношение между этими регуляторами, распределение между ними «регулируемого пространства».

Как отмечал В. Кутырев, «Основное глобальное противоречие, разламывающее нашу судьбу – противоречие между естественным и искусственным, между универсумом природы и универсумом деятельности. Данное противоречие существовало с момента появления человечества, но в настоящее время оно обострилось до критического состояния» [1]. Одним из проявлений указанного противоречия стала тенденция отчуждения знаний, также «возможно, такая же древняя, как и само человечество» [2]. Отчуждение знаний стало способом не только их сохранения, распространения в пространстве и времени, но и придания им независимости от той или иной человеческой личности. В таком виде и предстало в истории право. Оно в определенном смысле оказалось отчужденным от личности, в то время как мораль, этика остались тесно связанными с ней. Так, правила этики, хотя и поддаются формулировке и даже записи, все же предполагают личную инициативу, допускают некоторое пространство для ее проявления. Отражая, в конце концов, свободу человека как мыслящего, творящего историю, а не просто «вписывающегося» в нее. Надо признать, что стремление утвердить этические нормы в обществе очень часто и естественно

приводит к их формализации. И, как замечает А. Круглов, «Формализм в вопросах добра – это предпосылание правил любой живой ситуации. Но раз уж не все способны к живой этике, то формализация ее практически необходима, сколь бы иной раз не оказывалась вредна и отвратительна. ... В вопросах добра нет, кажется, ничего хуже формализма. Но что поделать, если многим добро не дается иначе, как формально? Тогда уж лучше формализовать его точно, однозначно и непротиворечиво, – это и есть право. Право – это последовательная формализация этики» [3, с. 91]. И если этика ближе к человеку, то право – ближе к технологии. Последняя же существует в пространстве формального. В нем и машины, и программы, и вся стремительно разрастающаяся вокруг человечества созданная им самим искусственная среда. Характер взаимоотношений человека с ней обозначен в [4, с. 290]: «Информационные процессы и принятие решений, существенные для выживания и отдельных людей, и общества в целом, быстрыми темпами покидают биологическое лоно и устраиваются в кремниевом мире, ... существенно, что этот процесс развивается по коммуникативной модели: раньше внешняя искусственная память служила развитию человечества, теперь она все более заметно управляет им». Для этого у искусственного мира есть определенные основания и даже амбиции: «Искусственная среда обретает способность к саморазвитию. У нее появляются черты, не вытекающие из первоначально поставленных людьми задач. Не только предметы, но и знание, информация, мысль, то есть то, чем мы осваиваем мир, объективируясь, отчуждаются, перестают быть подвластными нам, обретают автономные свойства» [1]. Вот это, последнее, обстоятельство, отчетливо проявляется в сфере права. Предназначенное регулировать человеческие отношения, право тем не менее подчиняется логике технологического мира. И не только потому, что оно по определению более формализовано в сравнении с этикой, но еще и потому, что, будучи человеческим детищем, развивается гораздо медленнее, чем технологии. Технологии порождают массовых коллизий, требующих регулирующего воздействия, но право либо не успевает, либо просто не в состоянии их идентифицировать. Поясним сказанное примером. Современное законодательство, как правило, запрещает собирать личные данные без специального на то согласия. Однако технологии позволяют собирать столько таких данных и таким способом, что оказываются вне поля правового (формального!) регулирования. «У меня, – пишет Алек Росс, – нет мобильного телефона. Но меня, однако, тщательно каталогизировали

и монетизировали, как и большинство американцев. Частные компании в наши дни собирают и продают индивидуальные данные по 75 тысячам точек измерения, которые характеризуют отдельного американского потребителя. И это еще мелочь по сравнению с тем, что будет дальше» [5, с. 174]. Действительно, каждый отдельный фрагмент собранных данных не в состоянии нанести вред лицу, о котором они собираются. Значение, иной раз огромное, они получают, будучи собраны вместе и подвергнуты анализу. Последний уже может породить продукт, способный принести вред объекту, о котором собраны данные. Но для содержательного анализа нужны именно «большие данные». И где допущено нарушение закона - при сборе огромной массы данных, беспомощных в отдельности, или при запуске программы их обработки? С формальной точки зрения может оказаться, что нигде. При этом следует учитывать, что и то, и другое выполняется без непосредственного участия человека. Следует отметить, что в современном мире масштабы подобного отчуждения огромны. Технологические решения многих вопросов, связанных с информационными процессами, часто даже не подвергаются правовой оценке: либо в силу «упряманности» решений в технологиях, либо в силу традиционного доверия «объективной» логике алгоритмов. Эта логика стала в информационном обществе самой распространенной, самой привычной и, похоже самой убедительной. Подтверждением тому служит хотя бы современное производство, построенное на роботах. Но в человеческом обществе... «Осмелимся выдвинуть тезис, – пишет В. Кутырев, – расходящийся с традиционными философскими представлениями в принципе, а именно: субстанционально логос не является противоположностью хаоса. Все дело в уровне организационной сложности бытия и месте человека в нем» [1]. Надо ли говорить, что мы живем в сверхсложном обществе. И отчуждение ре-гуляторов человеческих отношений, вначале перемещавшихся от морали и этики к формальному праву, в настоящее время ускользает в непроходимые дебри технологических процессов. И тогда «Логос, искусственное перестает быть выражением собственно человеческой свободы» [Там же]. Правомерно ли такое утверждение? Достаточно обратиться к близкой нам научной и образовательной практике, где формальные факторы, оценки, процессы уже совсем заслонили личность преподавателя. «Независимое внешнее оценивание», заменившее приемные экзамены в заведения высшего образования, отстранило преподавателей вузов от подбора наиболее соответствующих специфике учебного заведения

абитуриентов; «антиплагиатные» алгоритмы устранили необходимость этических аргументов в цитировании; тестирование существенно ослабило требования к вербальной коммуникации: умению высказывать мысли, аргументировать ответы и т.п. Во всем этом и можно усмотреть вытеснение человеческой свободы, передачу принятия регулирующих решений от морали и этики к праву и далее, по пути формализации, к алгоритмам и технологиям.

Может ли в информационном обществе, в самой основе которого лежит технология и алгоритм, существовать альтернатива такой тенденции?

На нее указывает Стивен Хокинг: «Наше будущее – это гонка между растущей силой нашей технологии и мудростью, с которой мы ее используем. Давайте удостоверимся, что мудрость победит» [6, с. 196]. Эти слова выдающегося ученого кажутся почти наивными, а уж предложение А. Круглова «Живое же добро предоставить свободе совести» [3, с. 91] – почти фантастикой...

Литература

1. Кутырев В.А. Насколько разумна «сфера разума»? *Философия биологии: вчера, сегодня, завтра. Памяти Регины Семеновны Карпинской.* М., 1996. С.148-156.
2. Chursin M., Siliutina I. *Verge of Alienation. Relevant Issues of the Development of Science. United States. San Antonio. Win Press. 2020. 129-144. (in Ukrainian)*
3. Круглов А. *Формулы.* М. : Прометей, 1990. 164 с.
4. Чурсин Н.Н. *Понятие тезауруса в информационной картине мира.* Луганск : Изд-во «Ноулидж», 2010. 305 с.
5. Росс Алек. *Індустрії майбутнього.* /пер з англ. Наталія Кошманенко. К. : Наш формат. 2017. 320 с.
6. Hawking Stephen. *Brief Answers to the Big Questions.* John Murray (Publisher) An Hachette UK company, 2018. 232 pp.

Шелковая Н.В.

*кандидат філософських наук,
доцент, доцент кафедри філософії,
культурології та інформаційної
діяльності СНУ ім. В. Даля, Україна*

У статті 296 Кримінального кодексу України говориться: «Хуліганство, тобто грубе порушення громадського порядку з мотивів явної неповаги до суспільства, що супроводжується особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом, карається...». Отже, тут вказуються основні ознаки хуліганства, а також ставлення до нього з боку суспільства. Ознаками хуліганства є: 1) грубе порушення громадського порядку, тобто об'єктом хуліганства є громадський порядок, воно спрямоване проти порядку і правопорядку, хуліганство – антипод правопорядку, хуліган – ворог правопорядку; 2) вираз неповаги до суспільства, тобто хуліганство є вираз неповаги до людей, суспільства в грубій формі; 3) супроводжується особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом, тобто хуліган не тільки порушує порядок, а ще й цинічно до цього ставиться. У свою чергу, суспільство, держава в особі інституту права не залишає хуліганство безкарним і карає його.

Які ж причини хуліганства? Ці причини, як зазначено в дефініції хуліганства, не зовнішні, об'єктивні, а внутрішні, суб'єктивні. Чому хуліган вороже ставиться до людей, суспільства, чому в грубій формі порушує громадський порядок, правопорядок? Видається, що хуліганство – це вираження внутрішнього конфлікту особистості, конфлікту між особистістю і суспільством, між тим, чим людина хоче бути (здаватися) і тим, чим вона є. Конфлікт цей, досягаючи стану екзистенціальної фрустрації, в якийсь момент «вихлюпується» зовні як протест, бунт проти суспільства, людей. Цікаво, що витоки хуліганства як бунту виявляються в етимології цього слова, але не в європейських мовах, а в східних. Так, слово «рамбо» в перекладі з японської означає буйство, безчинство, пияцтво, хуліганство.

Які ж причини внутрішнього конфлікту хулігана, що призводить його до бунту? Перш за все, – це неприйняття себе такого, яким він є, болісне неприйняття, що призводить до комплексу неповноцінності. Умовно

весь великий спектр комплексів неповноцінності, що переповнюють душу хулігана (та й не тільки його душу), можна розбити на три групи: культурна, фізична і духовна неповноцінності.

Культурна неповноцінність проявляється в усвідомленні хуліганом (іноді на рівні підсвідомості) своєї низької культури, своєї «ущербності», низького інтелектуального рівня і, заздрячи тим, хто має більш високий рівень культури та інтелекту, він «піднімає» себе шляхом приниження інших («Бач, який культурний!», – вигукує хуліган. Згадаймо «Собаче серце» М. Булгакова). На жаль, для такого ставлення в нашому суспільстві були і є передумови: а) сталінські репресії, які знищили генофонд інтелігенції; б) за радянських часів інтелігенцію офіційно називали «прошарком між робітниками і селянами», а неофіційно – «гнила інтелігенція» та відповідно до неї ставилися; в) в даний час відсутнє соціальне замовлення на високу культуру, культура стала масово-стадно-тваринно-споживчою.

Поряд з комплексом культурної неповноцінності хуліганськими вчинками часто рухає комплекс фізичної неповноцінності. «Сміливість» хулігана – це, як правило, маска боягуза. Принижує він (вони) завжди тих, хто слабкіший за нього фізично, тим самим як би (ілюзорно) підносить себе: ось я який сміливий, що хочу, те й говорю (роблю).

І, нарешті, хуліган, як будь-яка людина, має в собі Божественне, духовне начало, але воно з різних причин деформовано в ньому. І «туга» за Світлом, Чистотою, тяга до духовно чистих людей і в той же час усвідомлення (іноді на рівні несвідомого), що вони вище, чистіше за нього, що вони не будуть з ним контактувати призводить до «хибних контактів», контактів-знущань, в яких знову використовується старий і багато разів апробований (на різних рівнях, в різних формах, причому не тільки хуліганами) прийом: піднесення себе шляхом приниження інших («Бач, які чистенькі!», «Бач, яка горда дівчина!», «Бач, недоторка!», – зухвало вигукує він). Причому, цей випадок є найбільш болючим для психіки «збиткової людини», і тому поряд з приниженням у вербальній формі застосовується фізичне приниження (насильство, знущання, згвалтування).

Отже, хуліганство, як прояв низької культури (безкультур'я), комплексу неповноцінності (культурної, фізичної, духовної) проявляється в бунті, насильстві, грубому порушенні громадського порядку, правопорядку. Як же суспільство, правові інстанції реагують на хуліганство? Теж насильством. «Хуліганство карається ...».

Але 1 насильство + 1 насильство = 2 насильства. Тобто держава, право по відношенню до хулігану своїми діями збільшує вдвічі рівень насильства. Але чи можна насильство знищити насильством? Якщо причина хуліганства суб'єктивна, внутрішня, то чи можна зовнішнім покаранням знищити у хулігана почуття неповноцінності, ущербності, чи можна покаранням підняти рівень його культури, вивести його болісного внутрішнього конфлікту? Покарати не важко, змусити боятися можна, але чи можна змусити поважати і любити? Чи буде хуліган більше поважати людей і суспільство, заплативши штраф або відбувши покарання у в'язниці? Звісно ж, що хуліганство такого роду (назвемо його соціальним хуліганством) – це перш за все психологічна проблема. І вирішувати її треба перш за все психологам.

Однак поряд з соціальним хуліганством, як проявом низької культури і комплексу неповноцінності, існує творче хуліганство, як прояв високої культури і почуття «переповненості» (творчість, як «вихлюпування» того, що переповнює душу і дух людини). Об'єднує його з соціальним хуліганством почуття протесту, бунту, наявність внутрішнього конфлікту між «Я» і «Ми», особистістю і суспільством, законами (нормами) і вільним духом, що трансцендує крізь усі норми.

Закон – це правила, норми, межі, які іноді перетворюються на клітку для творчої людини. Закон розрахований на середньостатистичну людину сьогодення, а творча особистість – видатна (тобто видається, підноситься над середнім рівнем), вона у своєму розвитку, як правило, випереджає сучасність і належить майбутньому. Тому їй тісно в «клітці» сучасності і вона її «ламає». Ця ломка виражається в її творчості, яка не вкладається ні в які рамки (на те й вона і творчість, суть якої – прорив і трансценденція).

Творча особистість не нормальна. Але чи нормально (тобто природно) бути нормальним (тобто у межах норм, бути «як всі»)? Вбачається, що бути ненормальним (індивідуальністю, унікальністю) – нормально (бо кожна людина народжується унікальною), а ось бути нормальним (тобто «як усі») – ненормально (бо в цьому випадку в людині «вбивається» Бог, унікальний початок).

Прикладами творчого хуліганства можуть бути особистість і творчість Сократа, Ф. Ніцше, З. Фрейда (в філософії), Ш. Бодлера, С. Далі, А. Дункан, В. Висоцького (в мистецтві), А. Ейнштейна (в науці), Ісуса Христа (в релігії). Вони були революціонерами у своїй творчості, яка сприймалася суспільством як виклик загальноприйнятим нормам. І суспільство їх карало, і карало іноді дуже жорстоко. Так, наприклад,

Христа, як відомо, розіп'яли за порушення Закону іудейського і виклик первосвященикам. Ф. Ніцше був оголошений «проповідником фашизму» за його бачення в людині вищого початку і створення теорії «надлюдини» (спокуса для середньої, стадної людини).

Але уявімо, що всі творчі хулігани приборкані і в суспільстві панує дух дотримання звичним, встановленим нормам (добре часто те, що звично і навпаки, погано часто те, що незвично). Все тихо, спокійно, благодать – болото. Все тече за строго заведеним порядком, всі законослухняні «вівці» своїх законодавців – «пастухів» (в політиці, науці, мистецтві, релігії). Історія розвитку духу людського зупинилася. Немає одухотворених. Дух в людині помер. Людина померла. Залишилися «ми», стадо.

Правопорядок і хуліганство. Хто встановлює порядок, хто його порушує? Які критерії правопорядку? І чи правомірно бачити причини існування хуліганства тільки у хуліганах? Видається, що соціум також створює «сприятливе середовище» для існування цього явища.

Чи потрібно знищувати, карати хуліганів, і якщо так, то яких (маються на увазі суб'єктивні характеристики, а не характер злочину, тобто переступ через норми, право, порядок, закон) і як? Таким чином, феномен хуліганства є складним, неоднозначним і суперечливим, а виходить, цікавим для осмислення і дослідження.

ЄВРЕЙСЬКІ НАДГРОБКИ І ТЕКСТИ ЕПІТАФІЙ КРІЗЬ ПРИЗМУ ІУДЕЙСЬКОГО РЕЛІГІЙНОГО ПРАВА

Верхолевський Ю.В.,

*магістрант групи ФФ–19зм
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля, Україна*

Шелковая Н.В.,

*к.ф.н., доцент, доцент кафедри філософії,
культурології та інформаційної діяльності
СНУ ім. В. Даля, Україна*

Єврейське (іудейське) право являє собою сукупність норм і приписів іудаїзму, що мають правовий характер і регламентують повсякденне

життя релігійного (тобто того, хто дотримується заповідей іудаїзму) єврея і єврейських громад. Єврейське право будується на основі Галахи – єврейського релігійного закону, і в деякому сенсі поняття «Єврейське право» і «Галаха» можна вважати тотожними [4].

Єврейське право є різновидом релігійного конфесійного права [1]. Особливість таких правових систем полягає в тому, що джерелом права в них постулюється воля божества (Бога), що виражається в Священних Текстах або усній традиції. Текстовими джерелами єврейського права є ТаНаХ (Єврейська Біблія), Талмуд (звід правових та релігійно-етичних положень іудаїзму) і великий корпус раввіністичної літератури.

Розглянемо питання щодо аспектів єврейського релігійного права і законів іудаїзму стосовно єврейських цвинтарів. У джерелах з єврейської епіграфіки й некрополістики – дисциплін, в рамках яких вивчаються єврейські цвинтарі, надгробні пам'ятники і тексти епітафій, – питання релігійного права часто згадуються побіжно, тому що не є предметом дослідження і наводяться в якості допоміжної інформації.

На території України і інших країн Східної Європи (Білорусь, Польща, Росія, Литва, Латвія та ін.) зберіглася велика кількість єврейських некрополів, що датуються XVI–XX століттями [2]. Над могилою на єврейському цвинтарі встановлюється надгробний пам'ятник – «Мацева». Відноснозовнішніх параметрів мацевини немає галахічні приписів. В межах певного хронотопу – XVIII–XIX століття, територія історичних областей Галичини, Волині, Поділля та ін. – розвинулася багата традиція прикраси єврейських надгробків складним різьбленим декором [5]. Істотним елементом декоративного оформлення пам'ятників був також сам надгробний напис – епітафія.

Законів, що регламентують зміст надгробного напису, в класичній Галахічній літературі немає. Проте, з плином часу склалася певна усталена структура єврейської надгробної епітафії. У структурі тексту традиційної епітафії виділяють кілька основних елементів: 1) вступна формула («тут похований», «тут прихований» і ін.); 2) епітети і чесноти («людина чесна і прямодушний», «жінка скромна і поважна» і ін.) 3) ім'я покійного і ім'я батька; 3) дата (за єврейським календарем); 4) заключна формула («Хай буде душа його/її зв'язана у вузлі життя» і ін.). Можуть бути присутніми і додаткові елементи: формули благоповажань при імені, відомості про вік, професію, походження, а також поетичні вставки і цитати зі священних текстів [2].

Іудейським релігійним правом регламентується необхідність

установки надгробку. У Талмуді (Шекалім, 1: 1, Моед Катан, 1

2) говориться про те, що місце поховання має бути зазначено, для чого над ним може бути встановлено надгробок, що називається «нефеш» («душа»). Також Талмуд говорить, що душа померлого живе протягом року на могилі і може бачити і чути а також поетичні вставки і цитати зі священних текстів [2].

Іудейським релігійним правом регламентується необхідність установки надгробку. У Талмуді (Шекалім, 1: 1, Моед Катан, 1:

2) говориться про те, що місце поховання має бути зазначено, для чого над ним повинний бути встановлений надгробок, що називається «нефеш» («душа»). Також, за Талмудом, душа померлого живе протягом року на могилі і може бачити і чути що відбувається там [2, 3].

З точки зору єврейського релігійного закону, цвинтарі є місцем ритуальної нечистоти [2, 6]. Закони ритуальної чистоти в іудаїзмі – яскравий прояв релігійного права. У цих законах не слід шукати утилітарною логіки; вони, скоріше, носять сакральний характер і містять у собі духовну сутність. Ритуальну нечистоту можуть приймати різні об'єкти і предмети навколишньої дійсності (їжа, рідини, предмети побуту, посуд, ритуальні речі та ін.); також ритуально нечистим може вважатися людина в певні періоди життя і при певних обставинах (якщо доторкнеться до останків деяких тварин, до мертвого людського тіла; жінка у певний період менструального циклу та ін.) [6].

Можна вважати, що наявність надгробку і відповідного напису на ньому застерігає людину, що проходить повз неї від випадкового зіткнення з мертвим тілом, тим самим оберігаючи її від набуття статусу ритуальної нечистоти. Таким чином, мета установки надгробку – вказати місце відвідування могили і відзначити місце, якому притаманна ритуальна нечистота. У тексті епітафії цьому завданню служать вступна формула (саме тут поховано людину) і блок імен (хто похований) [2, 3].

Дослідники виділяють і інші функції надгробку і епітафії, які не регламентуються безпосередньо єврейським релігійним законом, але відображають іудейські уявлення про безсмертя душі [2, 3].

Підводячи підсумок, можна відзначити, що єврейський релігійний закон – Галаха – в незначній мірі регламентує аспекти, що пов'язуються з єврейськими цвинтарями, формою і оформленням надгробків, змістом текстів епітафій. Конкретні приписи є лише щодо маркування місця поховання, а також у зв'язку з ритуальною нечистотою місця поховання, викликану нечистотою мертвого тіла. Численні і різноманітні мотиви

в декорі пам'яток, шаблонна структура текстів епітафій, наявність в них загальноновживаних літературних формул з'явилися в результаті розвитку єврейської народної традиції і осмислення теми пам'яті про померлу людину.

Фрагмент надгробку на єврейському цвинтарі м. Бердичева з традиційним різьбленим декором і майже повністю збереженим текстом епітафії.

Похований Яков, син Іссахара Бера; помер в 5605 році за єврейським календарем (1845 рік за григоріанським).

Фото: Ю. Верхолевський, 2018

Література

1. Давид Р., Жоффре–Спинози К. Основные правовые системы современности : пер. с фр. Москва : Междунар. отношения, 1999. 400 с.
2. Носоновский М. И. «Завязанные в узле жизни»: к поэтике еврейских эпитафий. Заметки по еврейской истории. 2002. № 19. URL: <http://berkovich-zametki.com/Nomer19/MN18.htm> (дата обращения: 06.10.2020).
3. Носоновский М. И. Надгробные надписи еврейского кладбища Лудзы в контексте ашкеназских еврейских эпитафий. Утраченное соседство: евреи в культурной памяти жителей Латгалии. Часть II. Москва, 2016. С. 211–233.
4. Право еврейское. Краткая еврейская энциклопедия : в 11 т. Т. 6. Иерусалим, 1992. Кол. 715–721. URL: <https://eleven.co.il/judaism/religious-law/13299> (дата обращения: 06.10.2020).
5. Хаймович Б. Н. Народное искусство Южной Подолии. Сто еврейских местечек Украины : Исторический путеводитель. Вып. 2: Подолия. Санкт–Петербург, 2000. С. 87–117.
6. Чистота и нечистота ритуальные. Краткая еврейская энциклопедия : в 11 т. Т. 9. Иерусалим, 1999. Кол. 1245–1252. URL: <https://eleven.co.il/judaism/commandments-and-precepts/14689> (дата обращения: 06.10.2020).

ДИАЛЕКТИКА ЛЮБОВІ І ПРАВА У ХРИСТИЯНСТВІ

Шульга С. М.,

магістрант групи БГ-19зм

юридичного факультету СНУ ім. В. Даля,

м. Сєвєродонецьк, Україна

Шелковая Н. В.,

к.ф.н., доцент, доцент

кафедри філософії, культурології

та інформаційної діяльності

СНУ ім. В. Даля,

м. Сєвєродонецьк, Україна

Людина створена Богом, щоб жити з Ним і всім світом в любові. Але це початкове призначення, яке дозволяє людині бути причасною до вічного блаженства, може виконати лише вільна істота, бо любов можлива тільки там, де є свобода. Тому людина створена Богом вільною, щоб бути здатною любити. Архімандрит Софроній (Сахаров) підкреслював: «Любити здатна тільки вільна людина» [1, с. 107].

Бог незмінний за своєю природою. Він завжди є Любов. Але сам по собі постійний вплив Божественної любові сприймається розумними істотами по-різному в залежності від стану їхньої вільної волі. Св. Ісаак Сирин пише, що «любов силою своєю діє двояко: вона мучить грішників (у пеклі) і веселить собою тих, хто дотримувався свого обов'язка» [2, с. 76].

Зібрання віруючих, що об'єднуються християнською любов'ю, яка є сутністю християнства, складає Церкву. При цьому у християнської Церкви, заснованої на любові, є свої закони. Як Тіло Христове, Церква безкінечно переважає все земне, і ніяким земним законам не підлягає, але, як людська спільнота, вона підпорядковується загальним умовам земного порядку: вступає в ті чи інші відносини з державами та іншими громадськими організаціями. Ця обставина вводить її в область права.

При цьому область права стосується не тільки зазначених відносин Церкви. Вона охоплює і внутрішньоцерковне життя, устрій Церкви, взаємовідносини між церковними громадами та інститутами, а також між окремими членами Церкви.

Творець і Глава Церкви – Ісус Христос дав їй Свій закон: правило

віри, заснованої на любові, і правило життя по вірі, тобто життя в любові до всіх і всього. Разом з тим Він дав і закон, яким встановлюються відносини між окремими частинами Церкви як живого організму. Тобто основні закони, засновані на любові, Церква отримала від самого Христа, інші ж закони вона видавала сама владою, яку Він вручив їй.

Норми і правила, що регулюють як внутрішнє життя Церкви, в її обцинно-інституційному аспекті, так і її відносини з іншими громадськими спілками, релігійного або політичного характеру, складають церковне право. Цими нормами, правилами, законами Церква оберігає свій богоданий лад.

Однак тут виникає питання: чи є у нас підстави розповсюджувати прикмети права (його суспільно-інституційний характер, опору на санкції), принцип справедливості, що лежить в його основі, на право церковне, в основі якого лежить любов? Хоча з людської сторони Церква – теж один з громадських інститутів, однак це інститут зовсім іншого роду, природа і мета якого не земна, а небесна. У Церкви, яку створив Той, Хто «Тростини надломленої не доломить, і льону тліючого не погасить» (Іс. 42: 3), не повинні мати місце санкції, покарання, насильство і примус. Очищення грішника відбувається через його каяття і покаяння. Головна мета церковного права – духовне очищення людини, навчання людини жити за заповідями Божими, розкриття в неї здатності до християнської всезагальної любовіагапе.

Христос говорив: «Не думайте, що Я прийшов порушити закон або пророків; не порушити прийшов Я, але виконати» (Мт. 5: 17). Тому моральний закон, заснований на любові, є більш важливою основою у християнській Церкві, ніж право, що спирається на справедливість.

Хоча церковному праву іноді притаманний характер примусовості, але заходи примусу, які застосовуються церковною владою, рішуче відрізняються від тих, які застосовуються державною владою. Церква не уповноважена Христом примушувати фізично, але керується принципом – «Фізичні діяння – наслідок духовної гріховності». Вона у своїй діяльності використовує методи вмовляння і спонукання до трансформації свідомості і душі людини, наповнюючи її любов'ю.

Існування в Церкві загальнообов'язкових законів, які захищені санкціями, передбаченими для порушників, не протирічить християнській свободі. Немає і не може бути ніякого примусу вступу до Церкви, але якщо людина стала членом Церкви, вона тим самим добровільно взяла на себе обов'язок підкорятися і Божественним законам, і тим законам

та правилам, які належать до області позитивного церковного права.

Деякі з каноністів, головним чином католицькі автори, що всіляко підкреслюючи незалежність і самостійність Церкви по відношенню до державної влади, включають взаємовідносини між державою і Церквою в область міжнародного права. За такою позицією, очевидно, приховується уявлення про Церкву як про своєрідне державне утворення, при цьому забувається та обставина, що Церква є Царством не від світу цього, іноприродним політичним союзом, що переслідує цілком інші цілі, ніж держава, а тому і не має підстав для укладення з державою конкордатів і договорів, які опосередковують міжнародні відносини.

Все наростаюча в сучасному світі глобалізація веде до знеособлення релігійно-культурологічних цінностей, формування «усередненої», абстрактної людини і усереднених її прав. У цій «усередненості» втрачається унікальність людської особистості, про яку говорить християнство, її здатність любити, бо любов завжди конкретна. Тому сьогодні все гостріше постає питання про пошук «божественної середини» між неминучістю глобалізації, яка усереднює особистість, глобальними правами та обов'язками землян і діяльністю, спрямованою на збереження і розвиток особистісного потенціалу людини, її особистої свободи і відповідальності, відродження любовіагапе до всіх істот на землі і в Космосі, що і є метою діяльності християнської Церкви і церковного права.

Література

1. Авва Исаак Сирий. Слова подвижнические. Слово 18. М. 1993.
2. Софроний (Сахаров), архимандрит. Видеть Бога как Он есть. М. : Путем зерна, 2000. 254 с.

УДОСКОНАЛЕННЯ ПЕНСІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ (1945 – 1955 рр.)

Фомін А.В.,

*к.і.н., доцент кафедри історії та археології
СНУ ім. В.Даля,
м. Сєвєродонецьк, Україна*

В умовах перманентних змін пенсійного законодавства важливим є встановлення основних етапів та принципів його становлення, аналізу історичного досвіду розвитку системи пенсійного забезпечення. Важливою віхою цього процесу стали зміни, які відбувалися в період післявоєнного відновлення республіки по завершенню Другої світової війни.

У післявоєнний період керівництво країни взяло курс на відновлення передусім галузей видобувної, важкої, хімічної промисловості, енергетики, зв'язку та транспорту. Необхідним був також розвиток освіти, передусім середньої, медичного обслуговування населення. Для залучення робочої сили та її стимулювання в умовах планової економіки одним з основних заходів стало збільшення пенсійного забезпечення певних категорій працівників вказаних галузей. До того ж, пануюча у пенсійному законодавстві зрівнялівка явно не враховувала особливих важких умов праці у цих галузях.

Метою статті є дослідження принципів удосконалення пенсійного законодавства в умовах післявоєнної відбудови України у 1945 – 1955 рр. Розвиток економіки доводив, що пенсійне забезпечення потребувало подальшого вдосконалення, і, передусім, слідування основного напрямку економічного розвитку – пріоритетної уваги важким галузям промисловості. Вимагалось, щоб пенсійне забезпечення ставило у переважне становище провідних працівників найважливіших галузей економіки. Існуючі на середину 1940-х рр. елементи зрівнялівки у пенсійній системі слід було усунути. З цієї точки зору не можна було визнати нормальним таке становище, коли пенсія з інвалідності робітника вугільної промисловості, все трудове життя якого пройшло на підземних роботах, незначно відрізнялося від пенсії працівника легкої промисловості. Для всіх випадків призначення пенсій і для всіх категорій робітників був встановлений, як правило, один й той самий максимум

заробітку, з якого мала нараховуватися пенсія. Новим етапом у розвитку пенсійного забезпечення, яке пішло по шляху ліквідації у ньому елементів зрівнялівки, стала система пенсійного забезпечення, відома під назвою «підвищеного соціального забезпечення».

У 1947 р. Рада Міністрів СРСР видала постанови про переваги та пільги для підземних робітників, керівних та інженерно-технічних працівників вугільної промисловості і будівництва вугільних шахт, робітників, майстрів, керівних та інженерно-технічних працівників гірничої промисловості і основних цехів підприємств чорної металургії. Зазначені постанови внесли принципово нові елементи в пенсійне забезпечення. Кожна з них мала за мету заохочення робітників, майстрів, керівних та інженерно-технічних працівників за тривалу роботу у пріоритетних галузях економіки. Робилося це шляхом підвищення максимуму середньомісячного заробітку (до 500 – 600 крб.), з якого могла нараховуватися пенсія по інвалідності, з нарахуванням додаткової суми від різниці в заробітку понад визначеного максимуму до граничної його суми (1200 або 1500 крб.). У відповідності з вказаними постановами пенсії по старості стали призначатися при більш ранньому віці (50 – 55 років), меншому трудовому стажі (20 років) і в більшому розмірі, оскільки вони обчислювалися з тарифної ставки або окладу без обмежень. У подальшому підвищене пенсійне забезпечення встановлювалося для робітників кольорової металургії хімічної, гірничо-металургійної та золотоплатинової, нафтової, лісової промисловості, будівництва об'єктів ряду галузей промисловості, зв'язку, електростанцій, морського, річкового, залізничного транспорту [2, с. 41].

Підвищене пенсійне забезпечення характеризувалося рядом нових принципів. Перший з них – це виробничий підхід до тієї або іншої категорії робітників. Умови і норми забезпечення встановлювались в залежності від конкретної виробничої обстановки, у якій були зайняті робітники. У цьому принципі знайшла відображення увага до пріоритетного розвитку важких галузей промисловості. В залежності від виробничих особливостей тієї чи іншої галузі економіки визначалися три основні групи працівників, які користувалися правом на підвищене пенсійне забезпечення. Ці основні групи вирізнялися між собою за нормами забезпечення пенсіями по інвалідності та умовами забезпечення в старості. До першої групи належали робітники, зайняті під землею, атестовані керівні та інженерно-технічні працівники гірничої (добувної) галузі, металургійної, вугільної, хімічної, азбестової промисловості, робітники

основних цехів, інженерно-технічні і керівні працівники цих галузей, робітники, зайняті на будівництві підприємств металургії. До другої групи належали робітники провідних професій залізничного, морського та річкового транспорту, інженерно-технічні і керівні транспортні працівники, яким були присвоєні персональні звання вищого, старшого та середнього керівного складу зв'язку, робітники провідних професій, інженерно-технічні працівники лісової промисловості. До третьої групи належали робітники провідних професій, інженерно-технічні та керівні працівники нафтової промисловості, гірничі та бурові робітники, горні та бурові майстри, атестовані працівники Міністерства геології та охорони надр, робітники геологорозвідувальної служби горної та кольорової металургії та вугільної промисловості, робітники важкого машинобудування, зайняті виготовленням енергетичного обладнання, нафто апаратури та обладнання для підприємств металургійної промисловості.

Другий принцип підвищеного пенсійного забезпечення полягав у диференційованому підході до кадрів всередині тієї чи іншої галузі; з загального числа робітників виділялися основні, провідні кадри. В одних випадках виділяються підземні робітники, в інших – робітники провідних професій. Право на підвищене пенсійне забезпечення також отримали ті керівні та інженерно-технічні працівники, яким були присвоєні спеціальні персональні звання.

Третій принцип, на якому ґрунтувалося підвищене пенсійне забезпечення – це спеціалізований трудовий стаж. Він враховувався при призначенні пенсій по старості.

По новому відбувалося і підвищене пенсійне забезпечення у випадку втрати годувальника. Основою для обчислення такої пенсії є пенсія по інвалідності годувальнику. На одного непрацездатного члена родини пенсія призначалася в сумі, яку отримав би годувальник, якщо б він був інвалідом третьої групи; на двох непрацездатних членів родини – у такому розмірі, в якому би покладалася пенсія годувальнику, якщо б він був інвалідом другої групи; на трьох і більше непрацездатних пенсія обраховувалася по першій групі інвалідності [1, с. 12].

Варто відзначити також запроваджене у цей період підвищене пенсійне забезпечення за вислугу років. Воно встановлювалося для педагогічних, медичних, фармацевтичних працівників, певним категоріям сільгоспробітників [3, с. 17].

Підвищене пенсійне забезпечення провідних працівників

пріоритетних галузей економіки по старості, інвалідності, у випадку втрати годувальника, а також за вислугу років для робітників сільського господарства, медичних, фармацевтичних робітників, вчителів стало важливим етапом розвитку пенсійного забезпечення. Воно відобразило головні напрями економічної політики того часу. На цьому етапі були закладені основи пільгового пенсійного забезпечення певних категорій працівників, окремих галузей промисловості, пенсій за вислугу років, які отримали подальший розвиток під час та після пенсійної реформи 1956 р., розробки вітчизняного пенсійного законодавства кінця XX – початку XXI ст.

Література

1. Андреев В.С. Социальное обеспечение в СССР. Москва: Знание. 1968. 80 с.
2. Аралов В. Развитие пенсионного обеспечения // Социальное обеспечение. № 1. 1956. С. 41 – 45.
3. Астрахан Е.И. Развитие законодательства о пенсиях рабочим и служащим. Москва: Юридическая литература. 1971. 216 с.
4. Збірник законодавчих та інструктивних матеріалів по пенсійному забезпеченню. Київ. 1949. 287 с.

СВОБОДА І ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Хохлов А.В.,

магістрант групи ФФ-19дм

юридичного факультету СНУ ім. В. Даля, Україна

Шелковая Н.В.,

к.ф.н., доцент, доцент кафедри філософії,

культурології та інформаційної діяльності

СНУ ім. В. Даля, Україна

Пошук сутності, витоків і міри свободи є однією з вічних тем філософії. Вся історія розвитку суспільства, що супроводжується процесом вдосконалення самосвідомості особистості, є безперервним процесом еволюції її свободи, розширенням її сфери. На шляху розширення своєї свободи кожний соціальний суб'єкт – від індивіда до всього людства – в цілому – стикаються з деякими серйозними проблемами і глибокими конфліктами, які виникають через протиріччя з самим собою і з іншими людьми, з характером і способами соціальної організації суспільства, а також з природним навколишнім середовищем.

У наш суперечливий час погляди багатьох філософів особливо гостро спрямовані у бік проблеми свободи людини. Адже розвиток суспільства здається неможливим без свободи людей, з яких складається це суспільство. Якщо суспільство не вільне, то нарастають процеси деструктуризації всієї системи, нарастають народні хвилювання, що неминуче призводить до краху режиму. Але свобода теж повинна мати якісь межі і ліміти. І тут виникає проблема відповідальності. У європейській культурі свобода і відповідальність завжди своєрідним чином були пов'язані один з одним. Прагнення до свободи і творчості сусідувало з тягою до руйнування того, що, на думку певних шарів суспільства, перешкоджало їхньої свободі та самореалізації.

Взаємодія свободи і відповідальності посилюється в умовах сучасних соціальних перетворень і трансформацій. Сьогодні, коли саме існування людства стало проблематичним, його духовні та аксіологічні перспективи залежать від трансформації форм буття кожної окремої людини як уніка. Ми наочно бачимо, що проблема свободи і відповідальності в умовах непередбачених наслідків певних глобальних проектів та ставлень людей

до природи виявляє нові ракурси та сенси, що потребують наукового осмислення.

В умовах технологічної могутності людини, соціальної нестабільності, величезних розривів між рівнем життя держав і в рамках однієї держави, тяга до вседозволеності проявляється все більше, причому ця тенденція простежується як на індивідуальному, так і на соціальному рівнях. Стає зрозуміло, що у сучасних реаліях постійного розвитку цивілізації і збільшення числа соціальних змін стає необхідним усвідомлення своєї відповідальності усіма членами суспільства.

Проблема діалектики свободи і відповідальності, по суті, безмежна через невичерпаність природи людини і соціуму. Тому, хоча велика кількість філософів і мислителів за всі часи глибоко занурювались у цю проблему, вона трактувалася ними по-різному і не може бути вирішена остаточно і до кінця, але лише для певних умов і обставин.

Специфіка прояву феноменів свободи і відповідальності у рамках соціуму та індивідуальності вимагає застосування методів феноменології. Можливість використання даного підходу створює умови для формування нових критеріїв оцінки свободи і відповідальності. Феноменологічний аналіз показує, що вседозволеність насправді не є справжньою свободою. Внаслідок цього можна з повною впевненістю стверджувати, що відповідальність супроводжує свободу.

Відмінною особливістю моральної особистості є її незалежність від чуттєво-природної сфери і здатність до моральноусвідомленого вибору, на основі почуття відповідальності. Очевидно, що сучасний етап розвитку нашого суспільства вимагає чіткого визначення індивідуально-особистісної позиції кожної людини, стійких, соціально-правових і моральних норм і цінностей індивіда, які, перш за все, формуються в особистій переконаності кожної конкретної людини, а не в масовій свідомості всього суспільства. Тільки в даному випадку можна говорити про можливість реалізації принципів традиційної етики відповідальності. Проблема свободи в сучасному суспільстві може бути вирішена тільки разом з вирішенням проблеми протиріччя між духовною свободою особистості і сучасними соціальними образами свободи.

Особливістю розвитку сучасної цивілізації є глобальність людства. Це створює передумови для формування нової етики відповідальності. Нова етика пов'язана не тільки з відповідальністю особистості, але і з колективною відповідальністю, яка повинна бути підставою для взаємин людини і природи в умовах збільшення потенціалу техногенного

суспільства. Інституціоналізація сучасної етики відповідальності пов'язана зі все більшою її раціоналізацією та орієнтованістю на майбутнє. Свобода і відповідальність повинні виступати як головні, взаємопов'язані орієнтири розвитку людства. Якщо в процесі реалізації свого вибору соціальний суб'єкт – від людини до соціальної групи і суспільства – в цілому ігнорує етику відповідальності, то це шлях до авторитарності. Інакше кажучи, для ліберального і демократичного суспільства відповідальність повинна стати таким же необхідним орієнтиром, як і свобода, щоб суспільство могло розвиватися, а індивіди могли приносити користь один одному.

Питання наслідків дій повинно супроводжувати людину при кожному здійсненні вибору. Адже саме розуміння наслідків є головною частиною відповідальності. Якщо ми хочемо процвітання сучасного суспільства, то для кожної людини повинні стати основоположними наступні елементи етики відповідальності:

- відмова від обґрунтування моралі через апеляцію до метафізичних сутностей і обґрунтування її через виявлення специфіки живого індивідуального буття людини;

- установка на увагу до наслідків вчинку, соціальних результатів моральної діяльності;

- розуміння відповідальності як індивідуальної відповідальності, що не виходить від зовнішньої інстанції, за буття усього живого: самого себе та іншої людини, природи та людства як сукупності живих істот.

Література

1. Аббаньяно И. Структура экзистенции. Введение в экзистенциализм. Позитивный экзистенциализм и другие работы. СПб. : Алетей, 1998. 507 с.
2. Абрамов М.А. Неопределенность свободы. Вопросы философии. 1996. № 10. С. 58–70.
3. Агацци Э. Ответственность подлинное основание для управления свободной наукой. Вопросы философии. 1992. № 1. С. 30–40.
4. Адорно Т. Проблемы философии морали. М. : Республика, 2000. 239 с.
5. Александров И.А. Свобода в России. Труды членов РФО. М. : 2002. № 2. С. 150–171.
6. Андреев Л.Г. Жан-Поль Сартр: свободное сознание и XX век. М.: Моск. рабочий, 1994. 333 с.
7. Артемов В.М. Свобода и нравственность в педагогике Л.Н. Толстого. Социально-гуманитарные знания. 2001 №3. С.133–142.
8. Кентенберийский А. Об истине. О свободе выбора. 1995. С. 283–307.

ІСТОРИЧНИЙ ТА ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Жеребят'єв Д. С.,

*бакалавр спеціальності 081 «Право»
юридичного факультету СХУ ім. В.Даля,
м. Сєвєродонецьк;*

*Науковий керівник: Татаренко Г.В.,
к.ю.н., доцент, завідувач кафедри конституційного права
СХУ ім. В. Даля, м. Сєвєродонецьк, Україна*

Актуальність проблеми полягає в тому, що кримінальне право, як частина правових відносин суспільства існувало протягом усієї історії людства. Але кримінальне право, як галузь національного права та як галузь міжнародного публічного права з'явилися значно пізніше. Актуальність проблем, пов'язаних із реформуванням та розвитком кримінальної системи права в світі, залежить від планомірного дослідження правового досвіду, історичних знань та процесів в цій сфері. Вивчення історії кримінального права, як і історії його окремих інститутів, є неодмінним в умовах розвитку і реформування системи кримінального права в Україні. З філософської точки зору, кримінально-правовий аспект пронизує усі елементи суспільного життя і відображає цілісне ставлення держави та соціуму до вчинення злочину як анти суспільне явище. Філософський аспект дослідження дає змогу розглянути процес розвитку не тільки як кримінально-правовий феномен, а й як складне багатомірне явище в контексті культурно-цивілізаційного процесу.

Метою дослідження є визначення, розгляд та аналіз існуючих аспектів розвитку кримінального права.

Процес утворення кримінального права на наших землях тривав більш як пів тисячоліття. Він розпочав свій шлях від звичаєвого права перших східнослов'янських племен, які намагалися утворити зародки

державності. Будучи усним, тогочасне право не мало жодних форм узагальнення, а тим більше поділу на галузі. Оскільки ні писаних джерел права тих часів, ні інших більш-менш достовірних відомостей не збереглося, то доцільніше починати дослідження з моменту утворення Київської Русі. Проте для державотворення східних слов'ян як, зрештою, й інших народів, характерна помічена закономірність: чим більш ранні стадії формування державності, тим більш повно у праві виражений кримінальний аспект.

Як зазначає Тетяна Кашаніна, [1] домінування кримінально-правових норм на початкових етапах розвитку державності має причинно-наслідковий зв'язок із обставинами появи права як системи норм. Останнє формувалося спочатку внаслідок необхідності забезпечення захисту соціальних колективів (родів, общин, сімей), а згодом - охорони носіїв встановленої влади. Українське кримінальне право утворювалось із звичаю та практики правового вирішення конфліктів. Зразки найдавніших кримінально-правових норм предків сучасних українців знаходимо у текстах русько-візантійських договорів X століття. Тогочасне кримінальне право мало виражений церковний характер: злочин вважався гріхом, а покарання священним зобов'язанням народу. Згодом кримінальні норми запозичувалися Руссю із візантійських правових збірників, зокрема "Закон соудний людьмъ" та "Книга законнія", зміст яких певним впливом позначається на розвитку києво-руського законодавства. Як перший відомий нам в Київській Русі кодифікований збірник давньоруських юридичних норм, яких чимало було запозичено у візантійських правників, стала "Руська правда". Це був яскравий приклад узагальнення закордонного досвіду, основ давнього звичаєвого права та власних на опрацювань.

Другим важливим етапом розвитку права на теренах нашої держави є створення нового регулюючого акту. Після зникнення Київської Русі, та утворення на її землях Великого князівства Литовського, основним правовим документом, регулюючим кримінальну сферу став Литовський Статут, який мав немало спільного з Руською правдою. Зокрема, передбачав штрафи на користь держави за вбивство та за інші злочини. Цей статут мав 3 редакції

Переходячи до третього періоду, слід відзначити, що наукове осмислення кримінального права почалося у вітчизняному правознавстві саме у XVIII ст., про що свідчать праці Я. Козельського та С. Десницького. Згодом воно було продовжено на початку XIX ст. у дослідженнях

П. Лодія, М. Балудянського та В. Кукольника. Але справжнє становлення відповідних галузей юридичної науки відбулося після заснування університетів, у яких були створені юридичні факультети, у середині XIX ст. [2]

Під час панування на наших землях Московського царства, на Правобережній Україні було впроваджене Соборне уложення 1654 року. Правова система Росії того часу була дуже складною та бюрократичною та мала серйозні вади через відсутність покарання за невиконання судових рішень.

З часом, з розвитком державності, економіки, суспільно-політичних відносин виникла потреба у створенні нового, більш розвиненого і спеціалізованого законодавства у сфері встановлення кримінальної відповідальності за злочини. Уложення про покарання кримінальні і виправні 1845 р., хоча й відповідало потребам суспільства, але так само не містило понять загального чи спеціального суб'єкта злочину. [3] Але велика кількість норм містила вказівку на спеціальні ознаки суб'єкта конкретних злочинів.

При утворенні УНР перед новою владою ставало завдання створити нову нормативно-правову базу у сфері кримінального права. За умов браку досвідчених юристів, майже повної відсутності власного досвіду та нормативних актів застосовувалися норми дореволюційного кримінального законодавства. Мала місце спроба створити один нормативний акт Статут Карний, замість трьох кримінальних кодексів Російської імперії, але вона провалилась.

Першим правовим актом у сфері кримінального права УРСР став Кримінальний кодекс 1922 та 1926 року. Глава, що передбачала відповідальність за посягання на особистість, отримала назву «Злочини проти життя, здоров'я, свободи і гідності особи» і була перенесена з шостої позиції на третю. У цю главу були включені норми про тяжкі тілесні ушкодження. Крім цього, КК РРФСР 1926 р. істотно змінив систему тілесних ушкоджень. Він встановив поділ тілесних ушкоджень за їх тяжкості на два види: тяжкі (ст.142) і легкі тілесні ушкодження (ст.143). [4]

Новітнім етапом розбудови системи кримінального права вже незалежної України стало прийняття КК у 2001 році. Сучасне кримінальне законодавство чітко регламентує поняття загального суб'єкта злочину та його ознаки. Ознаки спеціального суб'єкта злочину не конкретизуються в окремій нормі, але ці ознаки містяться у нормах Загальної та Особливої

частин КК України.

У висновку можемо казати, що філософія злочину, як основи кримінального права складається з нікчемного ставлення до суспільства, знеціння свободи іншої людини та її порушення, руйнування механізмів державної влади та гальмування процесів демократичних перетворень. Людство ніколи не мирилося і не змирилося з існуванням злочину, а тому до цих проблем завжди прикута увага громадськості, держави, філософів та науковців різних галузей права. Злочин як конкретна дія (бездіяльність), поведінка, вчинок особи чи групи осіб, заборонені кримінальним законом, є предметом вивчення кримінально-правової науки. У той же час помітний внесок у вивчення феномену злочину і злочинності як соціального явища роблять науковці багатьох галузей гуманітарних, природничих і технічних наук, серед яких найглибше вивчають ці питання вчені-кримінологи, криміналісти, фахівці з кримінальної психології та інших юридичних наук.

Література

1. Кашанина Т.В. Происхождение государства и права. Современные трактовки и новые подходы. – М.: Юристъ, 1999.
2. Аналіз норм існуючої нормативно-правової бази, що встановлюють відповідальність за нанесення тілесних ушкоджень // Електронна база знань Олбест: інтернет сайт: Allbest: [Електронний ресурс].
3. 8 Уложение о наказаниях уголовных и исправительных 1845 г. URL: <http://museumreforms.ru/node/13654>.
4. Дубовец П.А. Ответственность за телесные повреждения по со-ветскому уголовному праву. – М., 1964. – 241 с.

ПЕРЕЛІК ДОПОВІДЕЙ ПЛЕНАРНОГО ЗАСІДАННЯ

1. Лазніков В.М., начальник управління з питань нормативно-правової роботи та децентралізації Луганської обласної державної адміністрації

КОСТИТУЦІЙНІ ЗМІНИ ЯК НЕОБХІДНИЙ ЗАВЕРШАЛЬНИЙ ЕТАП ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЙНОЇ РЕФОРМИ

2. Русин М. Г., прокурор відділу процесуального керівництва у кримінальних провадженнях щодо злочинів, вчинених на тимчасово окупованих територіях у Луганській області та в умовах збройного конфлікту управління нагляду у кримінальних провадженнях щодо злочинів, вчинених на тимчасово окупованих територіях у Луганській області та в умовах збройного конфлікту Луганської обласної прокуратури м. Сєвєродонецьк

РОЛЬ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ВПРОВАДЖЕННЯ ПРАВОСУДДЯ ПЕРЕХІДНОГО ПЕРІОДУ

3. Яресько А.В., суддя у відставці Луганського апеляційного суду
ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПРАКТИКИ ЄСПЛ В АСПЕКТІ РЕАЛІЗАЦІЇ СУДАМИ ДІЯЛЬНОСТІ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ГРОМАДЯН

4. Бровендер Ю.М., професор кафедри історії та археології СНУ ім. В. Даля, д.ю.н. професор

АРХЕОЛОГІЧНИЙ МУЗЕЙ НА ЮРИДИЧНОМУ ФАКУЛЬТЕТІ СХІДНОУКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

5. Тютюнник В. К., заступник начальника відділу зовнішніх зносин управління зовнішніх зносин, промоції та інноваційного розвитку Департаменту міжнародної технічної допомоги, інноваційного розвитку та зовнішніх зносин облдержадміністрації

ДЕРЖАВНИЙ СЛУЖБОВЕЦЬ ЯК СУБ'ЄКТ ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

6. Кіяшко О. В., магістр спеціальності «Міжнародні економічні відносини»

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ГРОМАДИ

7. Шахбаз'ян Д. І., правозахисник, перший заступник голови громадської організації «Луганська обласна організація Союз Юристів України»

ПЕРЕХІДНЕ ПРАВОСУДДЯ. ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

8. Котова Л. В., заступник декана юридичного факультету СЛУ ім. В. Даля, к.ю.н., доцент;

Татаренко Г. В., завідувач кафедри конституційного права СЛУ ім. В. Даля, к.ю.н., доцент

ЩОДО АНАЛІЗУ ОКРЕМИХ АСПЕКТІВ ЗАКОНОПРОЄКТІВ У СФЕРІ ПРАВОСУДДЯ ПЕРЕХІДНОГО ПЕРІОДУ

9. Капліна Г.А., доцент кафедри правознавства СЛУ ім. В. Даля, к.ю.н., доцент, Керівник правової лабораторії клінічних методів навчання «PRO BONO» при юридичному факультеті Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля

ВПРОВАДЖЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ТРАНЗИТИВНОГО ПРАВОСУДДЯ (TRANSITIONAL JUSTICE) В УКРАЇНІ

10. Арсентьева О. С., декан юридичного факультету СЛУ ім. В. Даля, к.ю.н., доцент;

Татаренко Г. В., завідувач кафедри конституційного права СЛУ ім. В. Даля, к.ю.н., доцент

ПРАВО НА ВИЩУ ОСВІТУ ДЛЯ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ: ПИТАННЯ АДВОКАЦІЇ

11. Надулінний М. П., Голова Луганської Асоціації організацій осіб з інвалідністю

ВИЩА ОСВІТА ДЛЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ: ПОТРЕБИ, НАДІЇ, СКЛАДНОЩІ

12. Богатирьов О.О., юрист, учасник проекту «Впровадження Відновного правосуддя в Україні» 2020р.

ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА ПОКАРАННЯ, НОВИЙ АБО ДОБРЕ ЗАБУТИЙ СТАРИЙ ПОГЛЯД НА ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТУ

13. Галкін В. Л., аспірант кафедри державно-правових дисциплін Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕНСІЙНИХ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ: ДОСВІД УКРАЇНИ ТА ГРУЗІЇ

14. Колесник В. Е., заступник директора Департаменту-начальник управління зовнішніх зносин, промоції та інноваційного розвитку Департаменту міжнародної технічної допомоги, інноваційного розвитку та зовнішніх зносин Луганської ОДА

ДЕРЖАВНА ГЕНДЕРНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ НА МІСЦЕВОМУ ТА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНЯХ

15. Овчаренко Є.І., завідувач кафедри публічного управління, менеджменту та маркетингу СЛУ ім. В. Даля, д.е.н., професор

Держак Н.О., доцент кафедри публічного управління, менеджменту та маркетингу СЛУ ім. В. Даля, к.е.н., доцент

ДЕЯКІ ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ ГРОМАДСЬКОГО ВПЛИВУ НА ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ВЛАДИ

16. Кудрявцев І.В., суддя Старобільського районного суду Луганської області, к.ю.н., доцент кафедри правознавства

ТРАНСФОРМАЦІЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН ТА ВІДНОСИН ЗАЙНЯТОСТІ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

17. Руденко М.В., заслужений юрист України, професор кафедри конституційного права СЛУ ім. В. Даля, д.ю.н., професор

ТЕРИТОРІАЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСАДА ПОБУДОВИ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ

18. Антоненко М.І., доцент кафедри правознавства СНУ ім. В. Даля, к.і.н., доцент

ТЕНДЕНЦІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

19. Хандій О. О., доцент кафедри економіки і підприємництва СНУ ім. В. Даля, к.е.н., доцент

Шамілева Л. Л., Інститут економіки промисловості НАН України, к.е.н., доцент

ІНТЕГРАЦІЯ ВПО У ПРИЙМАЮЧІ ГРОМАДИ: ДО ТА ПІСЛЯ КАРАНТИНУ

20. Скупінський О.В., доцент кафедри правознавства СНУ ім. В. Даля, к.ю.н., доцент

ПРОБЛЕМИ ЗЛОВЖИВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

21. Мезеря О.А., доцент кафедри правознавства СНУ ім. В. Даля, к.і.н., доцент

ВПЛИВ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ НА ВІДПРАВЛЕННЯ ПРАВОСУДДЯ У СХІДНІЙ УКРАЇНІ

22. Гніденко В. І., асистент кафедри правознавства СНУ ім. В. Даля, координаторка проекту «Моніторинг дотримання стану незалежності суддів під час розгляду справ, пов'язаних зі збройним конфліктом» у Луганській області

ВПЛИВ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ НА СФЕРУ ЗАЙНЯТОСТІ У ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ

23. Шаповалова О.В., завідувач кафедри господарського права СНУ ім. В. Даля, д.ю.н., професор

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ІНТЕГРАЦІЇ КРАЇН ДО ГЛОБАЛЬНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ

24. Терещенко С.В., доцент кафедри господарського права СНУ ім. В. Даля, к.ю.н., доцент

ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОЕКТУ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ МЕДІАЦІЇ У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ

ЗМІСТ

Денищенко Д.В., Директор Департаменту міжнародної технічної допомоги, інноваційного розвитку та зовнішніх зносин Луганської ОДА

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО ДО УЧАСНИКІВ КОНФЕРЕНЦІЇ

2

ПАНЕЛЬ І

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ВЗАЄМОДІЇ ТА ПОСИЛЕННЯ ЗГУРТОВАНOSTІ ДЕРЖАВИ, СУСПІЛЬСТВА ТА ОСОБИСТОСТІ В

УМОВАХ РЕАГУВАННЯ НА ГЛОБАЛЬНІ ЗАГРОЗИ

4

Борисов П.В.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ ПРАВА НА БЕЗПЕЧНЕ ІСНУВАННЯ ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА

8

Пікалюк С.С.; Радкевич Е.І.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АТЕСТАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ

13

Рязанцев О.Є., Миронюк О.О.

ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ДОГОВОРУ ДАРУВАННЯ

17

Хандій О. О., Шамілева Л. Л.

ІНТЕГРАЦІЯ ВПО У ПРИЙМАЮЧІ ГРОМАДИ: ДО ТА ПІСЛЯ КАРАНТИНУ

20

ПАНЕЛЬ ІІ

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

25

Пікалюк С.С., Носко А.В.
ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ АДАПТАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО
ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄС
25

Татаренко Г.В.
ПРАВОВІ ПИТАННЯ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ УКРАЇНОЮ ЄВРОПЕЙСЬКИХ
СТАНДАРТІВ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
30

Шовкопляс Г. М.
НЕДЕРЖАВНЕ ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯК СКЛАДОВА
ЧАСТИНА ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ
37

ПАНЕЛЬ III
ПРАВОВІ, ПОЛІТИЧНІ, АДМІНІСТРАТИВНІ ТА ЕКОНОМІЧНІ
АСПЕКТИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ
42

Гніденко В. І.
ВПЛИВ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ НА СФЕРУ ЗАЙНЯТОСТІ У ОБ'ЄДНАНИХ
ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ
42

Кохан В. П.
АНАЛІЗ ГОСПОДАРСЬКОЇ СПРОМОЖНОСТІ ОБ'ЄДНАНИХ
ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ
47

Овечкіна О.А.
ІНСТИТУЦІОНАЛЬНО-ПРАВОВІ ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК
ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ
53

Пікалюк С.С.
ОКРЕМІ ПОВНОВАЖЕННЯ СУБ'ЄКТІВ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ГРОМАДЯН
55

Пікалюк С.С., Чередніченко В.В.
ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ДЕРЖАВНИХ
СЛУЖБОВЦІВ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ
59

Попова Ю.О.
ДРУГИЙ ЕТАП РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА
БЮДЖЕТНИЙ ПРОЦЕС НА РІВНІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ
64

Тютюнник В. К.
ДЕРЖАВНИЙ СЛУЖБОВЕЦЬ ЯК СУБ'ЄКТ ТРУДОВИХ
ПРАВОВІДНОСИН
67

Чиркін А. С.
ГОЛОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РЕФОРМУВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ
ОРГАНІЗАЦІЇ ВЛАДИ В КРАЇНАХ ЄПРОПІ
70

ПАНЕЛЬ IV
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ТА РЕСУРСНЕ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАД В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОГО
УПРАВЛІННЯ ТА ТРАНСФОРМАЦІЇ КОНКУРЕНТОЗДАТНОСТІ
ТЕРИТОРІЙ
74

Гречко О. О.
ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ ОБ'ЄДНАНИХ
ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО
РОЗВИТКУ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ
74

Кіяшко О. В.
ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ГРОМАДИ
77

Мартінова Л.В., Воронько О.І.
ЕКО-ІНДУСТРАЛЬНІ ПАРКИ: ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР
ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ
80

Солодченко С.В., Гриценко Г.М.
ФІНАНСОВА ГАРАНТІЯ В ОБМІН НА ХАОС У РОЗСЛІДУВАННІ
ЕКОНОМІЧНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ
85

Шаповалова О.В.
ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ІНТЕГРАЦІЇ КРАЇН ДО
ГЛОБАЛЬНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ
91

ПАНЕЛЬ V
ІНКЛЮЗИВНА ПОЛІТИКА В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ
СУСПІЛЬСТВІ: ПРАВОВІ, МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ, ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ
94

Временко Л. В., Кондратенко Д. В.
ПОЛІТИКА ФІНАНСОВОЇ ІНКЛЮЗІЇ
94

Винник О.О., Гречишкіна Т.О.
ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ І РЕГУЛЮВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ПОЛІТИКИ
В УКРАЇНІ
98

Кальной О.Б.
ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ ДЕРЖАВНОЇ
ПОЛІТИКИ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ
103

Рязанцев О. Є., Рязанцева Н.О.,
НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ТА ЙОГО
ВІДПОВІДНІСТЬ ПОЛОЖЕННЯМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА У СФЕРІ
ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ
106

Степанова Г.А., Савочка К.С.,
ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
110

Татаренко Г.В., Арсентьєва О.С.,
ПРАВО НА ВИЩУ ОСВІТУ ДЛЯ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ:
ПИТАННЯ АДВОКАЦІЇ
114

ПАНЕЛЬ VI
ВПЛИВ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ НА ДІЯЛЬНІСТЬ
СУДОВИХ ТА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ ЩОДО ЗАХИСТУ
ПРАВ ЛЮДИНИ
120

Баранова Г. О.
ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ КРИМІНАЛЬНОГО
ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА
120

Білоусова Г. О.
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СТОСОВНО КРИМІНАЛЬНОГО
ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ
124

Будицька К. М.
КРИМІНАЛІСТИЧНА ВІКТИМОЛОГІЯ ЯК МІЖДИСЦИПЛІНАРНА
ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ
129

Гуркіна В.В.
ПРОЛЕМА ПРОЦЕСУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА
В КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ
136

Качурін С.Г.
ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗМІСТУ НОРМИ КРИМІНАЛЬНОГО
ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ОТРИМАННЯ ЗРАЗКІВ
ДЛЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ
140

Нитченко М.Ю.
КОНЦЕПЦІЯ «ПЛОДИ ОТРУЙНОГО ДЕРЕВА» У КРИМІНАЛЬНОМУ
ПРОЦЕСІ
145

Руденко М.В.
ТЕРИТОРІАЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСАДА ПОБУДОВИ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ
ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ
148

Сташевська І. В.; Сердюков С. Є.
ГАРАНТІЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА В КОНТЕКСТІ
ЙОГО МАТЕРІАЛЬНОГО І СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ: БАГАТОРІЧНА
НЕГАТИВНА ПРАКТИКА
153

ПАНЕЛЬ VII
ПЕРЕХІДНЕ ПРАВОСУДДЯ: КОНЦЕПЦІЇ ДЛЯ УКРАЇНИ ТА СВІТОВА
ПРАКТИКА
158

Внукова Н. М.
ВПРОВАДЖЕННЯ РИЗИК ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ В СИСТЕМІ
ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ ЗА МІЖНАРОДНИМИ СТАНДАРТАМИ
158

Капліна Г. А., Чигрінова Е. О.
ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЗАКОНОДАВСТВА
ПЕРЕХІДНОГО ПРАВОСУДДЯ
162

Русин М. Г.
РОЛЬ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ВПРОВАДЖЕННЯ
ПРАВОСУДДЯ ПЕРЕХІДНОГО ПЕРІОДУ
166

Стародубцева К. С.
КОНЦЕПЦІЯ ПЕРЕХІДНОГО ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ
ПРОВАДЖЕННЯ
171

Татаренко Г.В., Котова Л.В.
ЩОДО АНАЛІЗУ ОКРЕМИХ АСПЕКТІВ ЗАКОНОПРОЄКТІВ У СФЕРІ
ПРАВОСУДДЯ ПЕРЕХІДНОГО ПЕРІОДУ
176

Татаренко Г.В., Татаренко І.В.
МІНСЬКІ ДОМОВЛЕНOSTІ: ФОРМАЛЬНО-ЮРИДИЧНИЙ АСПЕКТ
181

ПАНЕЛЬ VIII
ПРАВО ЯК ФЕНОМЕН ІСТОРІЇ, ФІЛОСОФІЇ ТА КУЛЬТУРИ
185

Леонтьєва В. М.
ФЕНОМЕН ПРАВА У КУЛЬТУРОТВОРЧОМУ ПРОЦЕСІ
185

Ополонин А.М.
ПРАВА И СВОБОДЫ ЧЕЛОВЕКА. ИСТОРИЯ И СОВРЕМЕННОСТЬ
190

Оніщенко Д.
ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ АДМІНІСТРУВАННЯ
У ДЕРЖАВНИХ УТВОРЕННЯХ ІНКІВ
193

Соболь С.Є.
ДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВА ЖІНОК ЄВРОПЕЙСЬКОГО
СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ
197

Чурсин Н. Н., Силютин І. Н.
РЕГУЛЯТОРЫ В КОНТЕКСТЕ ОТЧУЖДЕНИЯ
200

Шелковая Н. В.
ПРАВОПОРЯДОК І ХУЛІГАНСТВО
204

Шелковая Н. В., Верхолевський Ю. В.
ЄВРЕЙСЬКІ НАДГРОБКИ І ТЕКСТИ ЕПІТАФІЙ КРІЗЬ ПРИЗМУ
ІУДЕЙСЬКОГО РЕЛІГІЙНОГО ПРАВА
207

Шульга С.М.; Шелковая Н.В.
ДИАЛЕКТИКА ЛЮБОВІ І ПРАВА У ХРИСТІЯНСТВІ
211

Фомін А.В.
УДОСКОНАЛЕННЯ ПЕНСІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УМОВАХ
ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ (1945 – 1955 рр.)
214

Хохлов А. В., Шелковая Н. В.
СВОБОДА І ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ
218

Жеребят'єв Д.
ІСТОРИЧНИЙ ТА ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА
221

ПЕРЕЛІК ДОПОВІДЕЙ ПЛЕНАРНОГО ЗАСІДАННЯ
225

Наукове видання

МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«ВЗАЄМОДІЯ НОРМ
МІЖНАРОДНОГО І НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА КРІЗЬ ПРИЗМУ
ПРОЦЕСІВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ІНТЕГРАЦІЇ»

23 жовтня 2020 р.
м. Сєверодонецьк

Оригінал-макет О.В. Могильна

Підписано до друку 09.11.2020.
Формат 60×84 1/16. Гарнітура Times.
Умов. друк. арк. 13,02. Обл.-вид. арк. 13,5.
Наклад 10 прим. Вид. № 3191. Замов. № 37(2018).
Ціна договірна.

Видавництво Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля
Свідоцтво про реєстрацію: серія ДК № 1620 від 18.12.03 р.
Адреса : просп. Центральний, 59-А
м. Сєверодонецьк, 93400, Україна
E –mail видавництва: vidavnictvosnu.ua@gmail.com

Надруковано:
Відділ технічного обслуговування СНУ ім. В. Даля
Адреса: просп. Центральний, 59-А
м. Сєверодонецьк, 93400, Україна

